

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

III) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 5.

ÅREN

1876—1880.

GOTLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Uti länets indelning har efter förra berättelsens afgifvande någon annan förändring icke inträffat, än att en ny reglering af *länsmansdistrikten* blifvit genom Kungl. Maj:ts nådiga bref den 14 december 1877 fastställd, så att i stället för 10 länsmansdistrikt eller fem inom hvarje af länets två fögderier, distrikternas antal för framtiden, och i den mån omregleringen kunde träda i verket, skulle komma att utgöra sex, nemligen tre inom hvarje fögderi. Dessa distrikt skola omfatta:

Första distriktet: Forsa och Rute ting med Stenkyrka pastorat af Lummelunds ting;

Andra » Bro, Endre, Dede och Bäls ting jemte Martebo pastorat af Lummelunds ting;

Tredje » Kräklingbo, Halla och Lina ting;

Fjerde » Stenkumla, Banda och Hejde ting;

Femte » Fardhems, Garda och Burs ting jemte Eksta pastorat af Hablinge ting; och

Sjette » Hoburgs, Grötlinge och Hemse ting samt Hablinge pastorat af Hablinge ting.

Denna omreglering har ännu icke kunnat genomföras i annan mån, än att till följd af yppad vakans Stenkyrka och Ting-

städe socknar af Lummelunds ting blifvit lagde till Forsa och Rute ting samt Endre och Dede ting förenats med Bro ting och återstående delen eller Martebo och Lummelunds socknar af Lummelunds ting.

Länet är alltså för närvarande indeladt:

Uti *judicielt* hänseende: i Visby stad, för hvars rådstufvurätt och magistrat ny organisation numera blifvit genom Kungl. Maj:ts nådiga bref den 7 april 1881 fastställd, samt i 2 domsagor, nemligen Gotlands södra härads domsaga med tingstad vid Skogs i Levede socken samt Gotlands norra härads domsaga med tingsställe vid Alleqvia i Endre socken;

I *administrativt* afseende: i 2 fögderier, hvartdera omfattande 1 härad med för närvarande 5 länsmansdistrikt i södra och 4 länsmansdistrikt i norra häradet; utgörande derjemte länet 1 tulldistrikt, som är fördeladt i 9 bevakningsområden;

Uti *kyrkligt* hänseende: i 1 stift, 3 prostekontrakt, 44 pastorat samt 93 kyrkosockenar, af hvilka Visby södra och norra landsförsamlingar tillsammans utgöra en kyrkosocken;

I afseende å *helsorården*: uti 3 provinsialläkaredistrikt och 2 veterinärläkaredistrikt; samt

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-30.
1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.....	1.
2. Invånare.....	2.
3. Näringar.....	3.
4. Kommunikationsanstalter och varubyten.....	15.
5. Kameralförhållanden.....	21.
6. Politi.....	23.
Tabellbilagor	31-36.
Tab. N:o 1. Folkmängden i Gotlands län åren 1876-1880.....	31.
Tab. N:o 2. Allmänna vägar och skjutsning i Gotlands län åren 1876-1880.....	32.
Tab. N:o 3. Hemman och jordlägenheter samt stadsjordar m. m. i Gotlands län år 1880.....	33.
Tab. N:o 4. Brandförsäkrings-inrättningarnes verksamhet i Gotlands län åren 1876-1880.....	34.
Tab. N:o 5. Fromma stiftelser, stipendiefonder, pensionsanstalter, sjukkassor och dermed jemförliga inrättningar i Gotlands län år 1880.....	34.

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

III) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 5.

ÅREN

1876—1880.

GOTLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Uti länets indelning har efter förra berättelsens afgifvande någon annan förändring icke inträffat, än att en ny reglering af *länsmansdistrikten* blifvit genom Kungl. Maj:ts nådiga bref den 14 december 1877 fastställd, så att i stället för 10 länsmansdistrikt eller fem inom hvarje af länets två fögderier, distrikternas antal för framtiden, och i den mån omregleringen kunde träda i verket, skulle komma att utgöra sex, nemligen tre inom hvarje fögderi. Dessa distrikt skola omfatta:

Första distriktet: Forsa och Rute ting med Stenkyrka pastorat af Lummelunds ting;

Andra » Bro, Endre, Dede och Bäls ting jemte Martebo pastorat af Lummelunds ting;

Tredje » Kräklingbo, Halla och Lina ting;

Fjerde » Stenkumla, Banda och Hejde ting;

Femte » Fardhems, Garda och Burs ting jemte Eksta pastorat af Hablinge ting; och

Sjette » Hoburgs, Grötlinge och Hemse ting samt Hablinge pastorat af Hablinge ting.

Denna omreglering har ännu icke kunnat genomföras i annan mån, än att till följd af yppad vakans Stenkyrka och Ting-

städe socknar af Lummelunds ting blifvit lagde till Forsa och Rute ting samt Endre och Dede ting förenats med Bro ting och återstående delen eller Martebo och Lummelunds socknar af Lummelunds ting.

Länet är alltså för närvarande indeladt:

Uti *judicielt* hänseende: i Visby stad, för hvars rådstufvurätt och magistrat ny organisation numera blifvit genom Kungl. Maj:ts nådiga bref den 7 april 1881 fastställd, samt i 2 domsagor, nemligen Gotlands södra härads domsaga med tingstad vid Skogs i Levede socken samt Gotlands norra härads domsaga med tingsställe vid Alleqvia i Endre socken;

I *administrativt* afseende: i 2 fögderier, hvartdera omfattande 1 härad med för närvarande 5 länsmansdistrikt i södra och 4 länsmansdistrikt i norra häradet; utgörande derjemte länet 1 tulldistrikt, som är fördeladt i 9 bevakningsområden;

Uti *kyrkligt* hänseende: i 1 stift, 3 prostekontrakt, 44 pastorat samt 93 kyrkosockenar, af hvilka Visby södra och norra landsförsamlingar tillsammans utgöra en kyrkosocken;

I afseende å *helsorården*: uti 3 provinsialläkaredistrikt och 2 veterinärläkaredistrikt; samt

Utí *kommunalt* hänseende: i I stadskommun och 93 landskommuner.

Genom Kungl. Maj:ts nådiga bref den 19 december 1879 har blifvit bestämdt hvilka delar af staden Visby planlagda område skola till nya stadsdelar hänföras.

Beträffande länets *naturbeskaffenhet i allmänhet* återopas, hvad som förut i senaste berättelsen derom blifvit anfördt.

Af böcker och i tryck utgifna *skrifter*, som, utkomna under denna femårsperiod, lemna upplysning om Gotland och dess förhållanden, kunna här företrädesvis nämnas:

P. A. Säve: Åkrens sagor eller spridda drag ur odlingshäfderna och folklifvet på Gotland. Utgifven Stockholm 1876.

» Skogens sagor eller växtligheten på Gotland. Stockholm 1877.

» Hafvets och fiskarens sagor samt spridda drag ur Gotlands odlings saga och strandallmogens lif. Visby 1880.

Otto Fahnehjelm: Utlåtande om vissa gotländska kalk- och mergelarters användbarhet till beredande af Portlandscement. Visby 1876.

G. Lindström: Om jättegrytor, bildade af hafvet vid Høburgen, med planch. (I Geologiska förningens förhandlingar.) Stockholm 1877.

» Praktiskt geologiska iakttagelser under resor på Gotland 1876—1878, med planch och karta. Stockholm 1879.

H. Steinmetz: Cartes ancologiques de Gotland (Exposition univ. de Paris 1878), med kartor. Stockholm 1878.

C. J. Bergman: Om Gotlands folklekar (i Läsning för folket). 1877.

» Bondbröllop på Gotland (i Hofbergs skildringar ur svenska folklifvet). Stockholm 1878.

» Gotlands geografi och historia, 3:e upplagan. Visby 1879.

G. A. Gustafsson: Berättelse om grafundersökningar i Lärbro socken (i Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antiquitetsakademiens månadsblad N:is 76, 78.) Stockholm 1878.

» Anteckningar om Gotlands nation i Upsala. Upsala 1878.

L. Kolmodin: Ostracoda Silurica Gotlandiæ, med planch (i Öfversigt af Kungl. Vetenskapsakademiens förhandlingar 1879, N:o 9). Stockholm 1879.

G. Linnarson: Gotlands graptoliter, med planch. (I Sveriges geol. unders. ser. C N:o 37.) Stockholm 1879.

Gotlands läns hushållningssällskaps årberättelser 1876—1880.

Gotlands läns landstings förhandlingar 1876—1880.

D. B. W:s minnesblad för åren 1876—1880.

Förhandlingar rörande prestmötet i Visby 1877.

2. Invånare.

Bilagda **tabell N:o 1** redogör för *folkmängden* inom länet enligt såväl *husförhörslängderna* som *mantalslängderna*. Folkmängden, som 1875 utgjorde enligt mantalslängderna 54,534 och enligt husförhörslängderna 54,649 personer, uppgick vid slutet af år 1880 enligt de förra längderna till 54,627 och enligt de senare till 54,668 personer. Under ifrågasvarande femårsperiod har alltså befolkningens antal ökats enligt mantalslängderna med 93 personer och enligt husförhörslängderna med 19 personer. Enligt de förra längderna har *folkökningen* under de sista 25 åren sålunda fortgått, att invånarnes antal ökats:

Under femårsperioden 1856—1860 med 3,752 personer eller omkring 8 procent.

»	»	1861—1865	»	2,972	»	»	»	6	»
»	»	1866—1870	»	1,053	»	»	»	2	»
»	»	1871—1875	»	749	»	»	»	1.5	»
»	»	1876—1880	»	93	»	»	»	0.2	»

Orsaken till denna minskade folkökning torde i synnerlig mån tillskrivas den på senaste åren tilltagande emigrationen till Amerika. Dertill torde jemväl hafva bidragit de epidemier, hvilka under loppet af några år utaf femårsperioden här förekommit, i synnerhet difteri, skarlakansfeber, nervfeber samt smittkoppor.

I afseende å de *andliga rörelserna* inom länet, synes metodisternas antal hafva något tilltagit, hvilket kan slutas deraf, att på flera ställen å landsbygden egna kyrkor af dem uppförts och egna församlingar bildats och blifvit hos Kungl.

Maj:ts Befallningshafvande anmälde. Af dessa inom länet bildade egna församlingar eller samfund hafva tre blifvit af Kungl. Maj:t i nåder såsom sådana erkände, nemligen inom Visby, Lummelunds och Buttle socknar. En del baptister och mennoniter finnas väl ännu inom länet, i synnerhet i dess södra och sydöstra delar, men deras antal synas på senare åren snarare hafva minskats än ökats. Ingen har veterligen ännu offentlig utträdt ur statskyrkan, och för trots emot beväringsslagen har ej någon under denna period blifvit tilltalad eller straffad.

Något särskildt anmärkningsvärdt i afseende å befolkningens *sedlighet* och *laglydnad* är icke att omnämna. En person har väl under denna period undergått *dödsstraff* inom detta län, men det brott, hvarför han undergick detta straff, hade icke blifvit utförd inom detta län. Emellertid meddelas, att antalet till härvarande länsfängelse inkomna såväl ransaknings- som straff- och andra *fångar* utgjort:

	Ransaknings- och straff-fångar.	Bötes-fångar.	Lösdrifvare och transport-fångar.	Summa.
År 1876.....	45	56	16	117
» 1877.....	61	71	20	152
» 1878.....	60	61	18	139
» 1879.....	81	75	16	172
» 1880.....	86	74	25	185
Summa	333	337	95	765

Under denna period har icke någon hållits i *bysättningshäkte*.

Enligt de hos Kunglig Maj:ts Befallningshafvande förda diari-er och expeditiönsböcker blefvo

år 1876 ådömda till betalning genom 728 utslag.....	kronor	214,169.
» 1877 » » » » 686 »	»	212,633.
» 1878 » » » » 942 »	»	251,872.
» 1879 » » » » 874 »	»	339,407.
» 1880 » » » » 585 »	»	223,343.

och var antalet lagsökningar inkomna under år 1876: 1,854, under 1877: 1,715, under 1878: 2,651, under 1879: 2,187 och under 1880: 1,389.

Till följd af de i allmänhet dåliga skördar, som under såväl denna som i synnerhet föregående femårsperiod på Gotland inträffat, och måhända jemväl till följd af ett yppigare lefnads-sätt äfven bland allmogen och lättheten för densamma att i bankirräntningarne upplåna penningar, hvilka ofta och kanske oftast användts för mindre vinstgifvande ändamål, har *välmågan* hos allmogen, särdeles i närheten omkring Visby, i hög grad nedgått. Af sådan anledning har ock lagsökningarnes antal ökats och en mängd konkurser, som förut inom detta län bland

allmogen voro ytterst sällsynta, bland densamma uppstått. Här af har ock varit en följd, att exekutiva auktioner å fastigheter i betydlig grad tilltagit, hvilket visar sig deraf, att, då under föregående femårsperioder sällan inträffat, att *fastigheter å exekutiva auktioner afyttrades*, under denna period genom sådana auktioner försålts under:

år 1876 ett antal af 14 fastigheter till sammanlagdt belopp af kr. 110,001: —
» 1877 » » » 15 » » » » » » » 129,550: —
» 1878 » » » 18 » » » » » » » 124,000: 50
» 1879 » » » 38 » » » » » » » 347,055: —
» 1880 » » » 67 » » » » » » » 551,962: —

I afseende å det gotländska *folklynnnet*, *befolkningens bostäder*, *arbetsfördighet*, *lekar*, *klädedrägt* och *vapenöfningar* åberopas hvad derom i senaste berättelsen är vordet anmärkt. Angående befolkningens *begifvenhet på starka drycker* är ej vidare att säga, än hvad förra berättelsen i ty fall omförmäler.

Landtbefolkningen *sysselsätter* sig hufvudsakligen med jordbruket och dess binärningar samt till en stor del äfven med fiske och skeppsfart.

3. Näringar.

Jordbruksskötsel och den dermed förenade boskapsskötseln äro fortfarande att anse såsom länets hufvudnäringar. Hvad särskildt *åkerbruket* vidkommer, så återstår dervid mycket att förbättra. Väl få de gamla uråldriga brukningssätten så småningom gifva vika för mera rationela, i den mån jordbrukaren här ser och får lära bättre brukningsmetoder. Sålunda synes två- och treskiftesbruket så småningom förändras, i den mån jordens beskaffenhet det tillåter, till mera ordentligt vaxbruk med användande af artificiellt gräs och artificiella gödningsämnen. Goda åkerbruksredskap och maskiner förskaffar sig äfven många jordbrukare efter råd och lägenhet, och spetsplojen eller ärdret får allt mer och mer lemna rum för vändplojen. Det är dock ännu fåtalet af länets jordbrukare och i synnerhet de större jordegarna, som lärt sig förstå att någorlunda sköta sin jord och sin gröda. I allmänhet vidlåder synnerligast den mindre jordbrukaren det felet att icke vederbörligen dika sin jord samt befria den från ogräs; han uraktlåter ofta att höstplöja åkren; han har för stor del af åkerarealen insädd med stråsäd, hvarigenom jorden utsuges och, då ringa del af den skördade spanmålen kommer kreaturen till del, erhåller alltför liten gödning; han låter i allmänhet säden stå för länge till mognad, hvarigenom mycken säd och den bästa säden utrinuer, innan den hin-ner skördas, och halmen blifver mindre närande; och han om-byter sällan utsäde och får följaktligen dålig vikt på sin säd.

Detta allt oakadt går åkerbruket, om än långsamt, dock säkert framåt, ty allmogen, som icke gerna experimenterar utan i det längsta vidhåller gamla vanor och åsigtter, är dock så klok, att, när den ser en annan jordbrukare, som bättre förstår att bruka sin jord, därför får bättre skördar, ändrar han ock sin brukningsmetod efter dennes och får sålunda så småningom bättre grödor och sin jord bättre i häfd.

Väderleken, hvarpå en orts skördeförhållanden i väsentligaste mån bero, visar sig i allmänhet för Gotland, i synnerhet under första sommarmånaderna, mindre fördelaktigt, i det att nederbörden under denna för åkerbruket viktigaste tiden är alltför ringa. Orsaken torde sökas ej mindre deri, att åskregn sällan här inträffa, än äfven och kanske i väsentligaste mån deri, att skogarne allt mer och mer förödas och jordens fuktighet derigenom icke kan länge motstå sommarens torka. Väderleksförhållandena, i den mån de inverka på *skördarne*, hafva under ifrågakvarande femårsperiod varit följande:

Under år 1876: Sedan höstsädet under föregående året blifvit utsådt under fördelaktiga förhållanden, var väderleken under vintren och våren äfven mycket gynsam. Den svåra och ihål-lande torka, som inträffade efter medlet af maj och varade till slutet af augusti, inverkade därför icke särdeles menligt för höst-sädet. Vårsädet och jordfrukterna utlades äfven i jorden under gynsamma förhållanden, så att ända till slutet af juni äfven vår-grödan syntes blifva riklig; men regn föll icke förr än vid och efter skördetiden, hvilket hade till följd, att vårsäden och rot-frukterna icke förnådade motstå torkan.

Såsom följd här af ansågs efter gjorda beräkningar

hösthvete	lemna i korntal	6'03,	kubikfot	224,800
vårhvete	»	4'50	»	3,900
höstråg	»	7'43,	»	791,200
korn.....	»	3'69,	»	304,100
hafre.....	»	3'79,	»	74,500
blandsäd	»	3'88,	»	30,500
ärter	»	2'73,	»	15,200
bönor	»	3'50,	»	300
vicker.....	»	2'50,	»	300
potatis.....	»	5'32,	»	961,800

Höskörden ansågs lemna afkastning under medelmåttan, hvaremot halmen af höstsäd lemnade god fodertillgång, af vårsäd ringa. Fodertillgången knapp.

Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes allmänna omdöme upp- tog, att skörden i sin helhet blifvit omkring *en tredjedel under medelmåttan*.

Under år 1877: Ehuru våren och första delen af sommaren ända till slutet af juni var särdeles kall, så att till och med kort före midsommaren rågen på vissa ställen led skada af frost, inträffade dock derefter regn och gynsam väderlek, hvilken, äfven om gräskörden icke i synnerlig mån kunde förbättras, likväl hade ett särdeles välgörande inflytande på sädesgrödan. Luft- ten afkyldes visserligen i juli, augusti och september genom ofta påkommande nederbörd, så att mognaden började långt senare än under vanliga år, men detta förhållande invercade ej synnerligt menligt på sädesgrödans beskaffenhet. Bergningsvädret var i allmänhet svårt och sädesgrödan blef på många orter icke slut- bergad förr än i medio af oktober. Sädesgrödan blef dock i all- mänhet väl inbergad.

Efter gjorda beräkningar ansågs för detta år

hösthvete	lemnade i korntal 776, kubikfot 302,900
vårhvete	» » 550, » 2,800
höstråg	» » 679, » 706,800
korn	» » 844, » 715,200
hafre	» » 833, » 172,800
blandsäd.....	» » 802, » 69,000
ärter	» » 800, » 45,500
bönor	» » 650, » 400
vicker.....	» » 650, » 1,100
potatis	» » 875, » 1,600,900

Höskörden under medelmåttan; halmtillgången af höstsäd medelmåttig, af vårsäd mycket god. Fodertillgången af god beskaffenhet och tillräcklig. Allmänna omdömet af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande var, att skörden i sin helhet för detta år inom länet blifvit *god*.

Under år 1878: Den under föregående hösten regniga och otjenliga väderleken föranledde, att höstsädet i allmänhet blifvit både sent och illa utlagdt i jorden. Detta vållade, att, ehuru väderleken under våren och sommaren var ovanligt gynsam, höst- säden ändock ej förmådde gifva så god afkastning som vårsä- den. Äfven bergningsvädret var godt och skörden af säden på- gick i allmänhet mellan medlet af augusti och medlet af sep- tember.

För detta år ansågs:

hösthvete	lemnade i korntal 770, kubikfot 301,300
vårhvete	» » 800, » 1,800
höstråg	» » 691, » 744,600
korn	» » 889, » 754,200
hafre.....	» » 913, » 183,000
blandsäd.....	» » 876, » 83,100
ärter	» » 790, » 46,800
bönor.....	» » 600, » 400
vicker.....	» » 650, » 1,000
potatis	» » 485, » 979,100

Höskörden blef alltså öfver medelmåttan, halmtillgången af höstsäd och äfven af vårsäd god. Fodertillgången god och till- räcklig. Länsstyrelsens allmänna omdöme var, att skörden i sin helhet inom länet blifvit *god*.

Under år 1879: Höstsädet såväl som vårsädet för detta årets skörd hade blifvit i rätt tid och under tjenlig väderlek nedlagda. Under slutet af vintren blef dock höstsädet här och der skadadt af vexlande frost och sol. Våren var dock gynsam för växtligheten, såsom följd hvaraf höstsädet, ehuru tunt, kom i god växtkraft samt vårsäd och gräs jemväl syntes till en bör- jan frodiga. Emellertid föll under tiden emellan den 30 maj och 2 juli intet regn och värmen var derunder särdeles tryckande, hvilket hade till följd, att växtligheten i hög grad nedsattes. Derefter kom nästan ständig nederbörd ända till midten af sep- tember, hvilken vållade, att en del af höet och säden i allmän- het blef illa bergad samt att potäterna toga skada af röta.

En följd deraf blef, att enligt gjorda beräkningar

hösthvete	lemnade i korntal 521, kubikfot 219,900
höstråg	» » 669, » 661,000
korn	» » 551, » 505,200
hafre	» » 587, » 110,000
blandsäd.....	» » 605, » 57,300
ärter	» » 600, » 37,800
potatis	» » 439, » 996,100

Höskörden ansågs hafva blifvit öfver medelmåttan och halmafkastningen jemväl öfver medelmåttan. Fodertillgången blef alltså tillräcklig för länets behof.

Länsstyrelsens allmänna omdöme om skörden för detta år var, att den i sin helhet blifvit *mycket under medelmåttan*.

Under år 1880: Till följd af den ovanligt starka och ihål- lande nederbörden under föregående hösten hade höstutsädet i allmänhet blifvit nedlagdt i mindre väl beredd jord. Oaktadt vårfrosten, kom dock, till följd af sedermera inträffade goda regn med värme, såväl höst- som vårsäden i god växtkraft. Emel- lertid föll intet regn emellan den 10 juni och 6 augusti utom i nordöstra delen af länet; och som värmen under hela sommaren var särdeles stark, nedsattes derigenom växtligheten, hvarigenom i synnerhet höet och i vissa delar af länet äfven halmen lem- nade ringa fodertillgång. Under skördetiden var väderleken god.

Resultatet häraf blef, att

hösthvete	lemnade i korntal 605, kubikfot 227,900
höstråg	» » 588, » 607,600
korn	» » 577, » 526,800
hafre	» » 477, » 96,000
blandsäd.....	» » 533, » 62,400
ärter	» » 425, » 25,900
bönor.....	» » ——— » ———
vicker.....	» » ——— » ———
potatis	» » 622, » 1,143,300

Höskörden ansågs vara under medelmåttan, men halmen i allmänhet medelmåttig. Fodertillgången med tillhjälp af kraft- foder tillräcklig. Länsstyrelsens allmänna omdöme var, att skör- den utfallit *fullt medelmåttig*.

Skörden åren 1871—1880.

	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Blandsäd.	Ärter.	Potatis.
Afkastningen af de vigtigaste sädeslagen under femårsperioden 1871—1875 utgjorde tillsammans..... kbfs.	1,160,881 ¹⁾	3,299,140	2,400,105	569,192	196,309	158,457	5,196,178
D:o under femårsperioden 1876—1880 tillhopa..... kbfs.	1,276,800	3,511,200	2,805,500	636,300	302,300	171,200	5,651,200
Summan af afkastningen för båda femårsperioderna utgör alltså..... kbfs.	2,437,681	6,810,340	5,205,605	1,205,492	498,609	329,657	10,847,378
Medeltalet af dessa tio års skördar har utgjort:							
för åren 1876—1880.....	255,360	702,240	561,100	127,260	60,460	34,240	1,130,240
» » 1871—1875.....	232,165	659,828	480,021	113,838	39,262	31,691	1,039,235
Och har alltså medelafkastningen för 1876—1880 öfverskjutit den föregående perioden med.....	23,195	42,412	81,079	13,422	21,198	2,549	91,005

Orsakerna dertill att resultatet af skördarne under denna femårsperiod utfallit fördelaktigare än under den nästföregående torde tillskrivas först och främst, att under sista perioden länet hugnats med två goda och en medelmåttig skörd, då deremot under föregående perioden skörden under endast ett år varit god och under ett år medelmåttig, och äfven att såväl mera jord under sista perioden varit uppodlad än under den första, som ock här och der ett rationellare brukningsätt införts.

Siffrorna angående skördarnes utfallande under ifrågasvarande femårsperiod grunda sig på Statistiska Centralbyråns uträkningar, hvilka återigen bero af de från hushållningssällskapet lemnade uppgifter om utsädet och länsmännens årsrapporter om korntalet. Hvad de förra uppgifterna beträffar, så kunna de, till följd af sättet för deras insamlande genom biträde af en-

skilde personer, icke vara fullt tillförlitliga eller fullständiga. Emellertid har hushållningssällskapet på senare åren vidtagit åtgärder, hvarigenom säkrare beräkningar i oförmälda hänseenden kunna göras. Sällskapet har nemligen vidtalat åtskilliga landtmätare inom länet att mot viss godtgörelse årligen lemna uppgifter för vissa socknar, företrädesvis för sådana, i hvilka de bereda laga skiften; och hade förhållanden för sådana uppgifter blifvit för 18 socknar aflemnade, hvadan det är att hoppas, att efter några års förlopp oförmälda uppgifter skola blifva mera tillförlitliga än de, hvilka hittills kunnat åstadkommas.

För att kunna någorlunda bedöma i hvad mån denna femårsperiods skördar lemnat öfverskott utöfver länets eget behof, torde här nedan införda tabell, hentad ur officiella uppgifter från härvarande tullkammare, lemna upplysning.

Ut- och införsel från Gotland till andra orter af spanmål och potatis.

Å r.	Hvete.		Råg.		Korn och malt.		Hafre.		Ärter.		Gryn och mjöl.		Summa spanmål.		Potatis.	
	Utförsel	Införsel	Utförsel	Införsel	Utförsel	Införsel	Utförsel	Införsel	Utförsel	Införsel	Utförsel	Införsel	Utförsel	Införsel	Utförsel	Införsel
	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.	kbfs.
1876 ¹⁾	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	225,048	—	1,160	—
1877.....	17,274	—	17,859	—	314,983	—	125	—	75	—	1,325	—	351,641	—	—	—
1878.....	10,780	35,541 ²⁾	72,513	10,984	399,563	169	—	24,009 ³⁾	255	—	5,915	5,887	489,026	76,590	8,290	7,985
1879.....	22,317	5,418	95,782	585	254,587	50	4,766	50	4,296	—	11,477	9,177	393,225	15,280	3,079	1,350
1880.....	9,630	3,315	36,164	5,738	309,732	69	—	832	930	—	1,880	50,395	358,336	60,349	490	15,374

Förestående tabell visar sannolikt icke på långt när den spanmål, som från länet utförts, enär tabellen endast omfattar sådan, för hvilken hamnavgifter vid Visby och de allmänna landthamnarne blifvit erlagda. Från Gotlands öfriga många lastageplatser utskeppas nemligen årligen spanmål, som icke varder vid tullplatserna angifven.

Af förestående beräkningar synes, att hvete, råg och korn äro de länets *hufvudsakligaste sädeslag*, som äro till export af-

sedda, och att hafre, blandsäd, ärter, bönor, vicker och potatis odlas väsentligast för länets eget behof. Odling af raps, lin och hampa företages numera i mycket ringa skala. Bönor och vicker begagnas hufvudsakligast till grönfoder. Andra rotfrukter än potatis odlas väl, men ej i den utsträckning, som vore önskvärd. Mest förekommande deraf äro moroten, foderrofvan och foderbetan. Odling af sockerbetan synes numera alldeles hafva upphört.

¹⁾ Spanmåsslagen i tullkammarens uppgift ej specificerade för detta år.

²⁾ Deraf 35,390 kubikfot sjöskadad.

³⁾ D:o 21,746 d:o d:o

För åstadkommande af *godt utsäde* och dess spridning inom länet har hushållningssällskapet under år 1880 lemnat anslag, afsedt att för mindre jordbrukare bekosta frakten derför. Till följd deraf infördes under sistberörda år, bland annat, icke obetydligt dels Probstei- dels Visingsö-hafre; men som hafren i allmänhet, uti den gotländska jorden odlad, faller i vikt, hvilket sannolikt härleder sig af de torra somrarna, blifver den merendels otjenlig till utförel.

Handelsprisen å spanmål, uppköpt från landtmännen höstetiderna nedannämnda år i Visby, hafva utgjort för kubikfot:

år 1876:	för hvete	3'57,	för råg	2'42,	för korn	2'46,	för hafre	1'59,
» 1877:	» d:o	3'65,	» d:o	2'54,	» d:o	2'66,	» d:o	1'35,
» 1878:	» d:o	2'86,	» d:o	1'98,	» d:o	2'14,	» d:o	1'27,
» 1879:	» d:o	3'17,	» d:o	2'00,	» d:o	2'06,	» d:o	1'04,
» 1880:	» d:o	3'50,	» d:o	2'86,	» d:o	2'38,	» d:o	1'35.

För *spanmåle*ns förmalande finnas qvarnar, som drifvas dels med ånga, dels med vatten och dels med vind. Två ångqvarnar funnos år 1880 inom länet. Vattenqvarnarna drifvas i allmänhet endast höst och vår i brist af vatten under öfriga årstiderna. Väderqvarnar, bland hvilka några få äro uppförda af holländsk konstruktion, finnas snart sagdt till hvarje hemman af någorlunda storlek. De flesta mindre vatten- och väderqvarnarna tillverka mäld endast till husbehof. Dessa qvarnars antal kan ej med säkerhet angifvas såsom till antalet skiftande under olika år.

Trädgårdsskötseln, för hvilken Gotlands jordmän särdeles väl egna sig, synes allt mer och mer omhuldas. För att uppmuntra denna åkerbrukets binäring har hushållningssällskapet från och med 1876 årligen anslagit medel till aflönande af der-till antagna trädgårdsmästare, hvilkas åliggande är att biträda länets invånare vid plantering af träd och trädgårdsanläggningar i allmänhet. Derför åtnjuta desse trädgårdsmästare dagarfvode med 3 kronor 50 öre af hushållningssällskapet samt skjuts, kost och husrum under arbetstiden af reqvirenten. För sagda ändamål har sällskapet årligen utgifvit under år 1876: 257 kr. 25 öre, år 1877: 437 kr. 50 öre, år 1878: 1,020 kr. 25 öre, år 1879: 925 kr. 75 öre och år 1880: 1,277 kr. 50 öre, eller under dessa fem år tillsammans 3,918 kronor 25 öre. Vidare underhålls af sällskapet D. B. W. i Visby uti dess utmärkta trädgård plantskolor för de bästa fruktträdsorter och bärbuskar samt prydnadsträd, hvaraf plantor spridas icke allenast inom Gotland och till fastlandet, utan äfven till utrikes ort. Äfven några andra enskilda plantskolor finnas för allmänheten att tillgå.

En följd af åkerbrukets framåtskridande är ock att *boskaps-skötseln* så småningom finner allt mer och mer omvårdnad. *Få-kreaturen* utgöras till allra största delen af en välbildad, inom ön från äldsta tider uppdragen mindre ras, som i obetydlig mån blifvit under senare tider uppblandad med främmande raser. Några få landtbrukare ega ock rena anglerkor äfvensom djur af ayrshire och angler uppblendade med den inhemska. Den gotländska rasen är i förhållande till dess storhet och lätthet att föda särdeles mjölkgifvande samt lämplig för öns mindre rika gräsbeten. Till fåkreaturens förbättrande har hushållningssällskapet fortfarande anslagit större och mindre premier. Under år 1880 voro sex s. k. *bymejerier* bildade, af hvilka de fem undfått räntefria lån från hushållningssällskapet. Dessa uppköpa ortens mjölk till smör- och ostberedning. Till länefond åt sådana mejerier har sällskapet anslagit 10,000 kronor. Äfven fin-

nas några enskilda mejerier, hvilka icke af sällskapet åtnjuta läneunderstöd. Sällskapet har underhjelpat mejerihandteringen äfven derutinnan, att för bibringande af kannedom i denna handtering årligt anslag till understöd åt mejerielever lemnats.

Som fodertillgången i synnerlig mån inverkar på *fåkreaturs-prisen*, hafva dessa vexlat emellan 150 och 350 kronor för ett par oxar allt efter ålder och storlek samt emellan 50 och 150 för kor af Gotlandsras. *Mjölkprisen* hafva i Visby i allmänhet hållit sig till 25 å 37 öre och på landet till 18 å 25 öre för kanna, allt efter årstiden. *Smörprisen* hafva vexlat mellan 60 öre och 1 krona, allt efter årstid och godhet. Ej obetydligt af ladugårdsalster *utföres* till fastlandet, i synnerhet till Stockholm. Från Gotland hafva utskleppats hufvudsakligen på Stockholm under 1876: 223, under 1877: 173, under 1878: 411, under 1879: 389 och under 1880: 569 nötkreatur samt ej obetydligt såväl fårskt som saltadt nötkött.

Hvad *hästafveln* beträffar, så omfattas denna med begärlighet af allmogen. Väl minskas allt mer och mer den gamla inhemska minsta rasen eller de s. k. »skogsrussen» dels till följd deraf att genom laga skiftena de större gemensamma betesmarkerna försvinna, dels ock genom försäljning till fastlandet och utlandet; men såsom en följd af de högre prisen för större kreatur uppfödes i stället en större ras, en blandning af den medelstora gotlandsrasen med norska hingstar, hvilka blifvit genom hushållningssällskapet från Norge af Gudbrandsdalsras uppköpte. Hästar af denna blandade ras synas i allmänhet blifva särdeles välskapade, omkring 10 kvarter höga och kraftfullt byggda. För hästafvelns befrämjande utdelas dels af de vanliga allmänna premieringsnämnderna vid de årliga premieringsmötena belöningar, hvartill medel anslagits såväl af statsverket som af hushållningssällskapet och landstinget, dels ock vid länets landtbruksmöten. Vid nämnda årliga besigtningarna hafva *prisbelönats*:

1876.....	6	hingstar,	13	fölston,	20	unghästar,
1877.....	5	»	7	»	12	»
1878.....	5	»	8	»	9	»
1879.....	4	»	4	»	27	»
1880.....	6	»	12	»	21	»

Sju hingstar och tre fölston af ren Gudbrandsdalsras hafva genom hushållningssällskapet *anskaffats* och voro vid 1880 års slut utlemnade inom skilda delar af länet. Såsom vilkor för anlåtande af sällskapets beskällare erfordras, att stoet, som skall betäckas, blifvit vid anordnad besigtning af djurläkare befunnet lämpligt för afvel. Inköpsprisen i Norge, oberäknadt uppköps- och forslingskostnader, hafva varierat för hingstarne mellan 2,200 och 1,500 samt för stona mellan 1,100 och 900 kronor stycket. De norska hästar, hvilka till enskilda uppköpas, utlemnas till dem på det vilkor, att $\frac{1}{5}$ af köpesumman årligen under fem år till hushållningssällskapet återbetalas utan ränta till förfallodagen och att sällskapet, som, till dess köpeskillingen blifvit till fullo betald, är egare af kreaturet, eger bestämma språngafgiftens belopp.

Priset på goda hästar har varierat: för den minsta Gotlands-hästen mellan 150 och 300, för den medelstora mellan 200 och 400 och för blandning af den sista rasen med norsk hingst mellan 500 och 1,000 kronor.

Under denna femårsperiod hafva enligt tullkammarens årsberättelser för länet *utförts*: under år 1876: 193, under 1877:

181, under 1878: 161, under 1879: 186 och under 1880: 231 hästar.

Ärligen hafva en eller flere elever från Gotland såsom hushållningssällskapets stipendiater underhållits och undervisats under tre månaders kurs vid *hästskötareskolan i Klämostorp*.

Väl vårdas hästen numera mångenstädes inom ön bättre än förut skett, men i allmänhet uppfödes han illa, är dåligt inkörd till olämpligt utrustade åkdon och handteras på oförståndigt sätt. En gifven följd deraf är, att hästen på Gotlands jemna och goda vägar ofta »ränner» (skenar), hvarigenom olyckor uppkomma.

Allt eftersom laga skiftena öfvergå ön och derigenom de gemensamma betesmarkerna försvinna, förändras ock så småningom sättet för *fårafvelns* bedrivande. Den äldsta inhemska fårstammen eller de s. k. »utgångsfären» försvinna allt mer och återfinnas numera endast i södra delarne af ön samt på Karlsöarna och Gotska sandön, på hvilka öar de ännu äro i nästan vildt tillstånd. Af detta fårslag har bildats medelst rationellare uppfödande och skötsel ett större fårslag, kallade »hemfår» (på Gotlands allmogespråk »haimlamb»). Med dessa senare korsas numera temligen allnämt cheviotfår och southdown.

Redan 1836 blef för fårafvelns upphjelpande i Visborgs kungsladugård förlagd ett stamschäferi af sistnämnda ras. Sedermera indrogs detta schäferi och fåren såldes 1875. Sedan riksdagen 1866 till fårafvelns förbättrande å ön anslagit 6,000 kronor att af hushållningssällskapet förvaltas och redovisas, inköptes en ny stam af *cheviotrasen*, hvilken allt sedermera varit stationerad på Roma kungsgård. Denna stam utgöres af 23 tackor och 2 baggar och är bokförd för 1880 till ett värde af 1,242 kronor 36 öre. Öfriga anslagsmedlen, uppgående vid samma års slut till 5,656 kronor 50 öre, äro till största delen (5,300 kr.) utlånte mot inteckningar. Räntan deraf användes till en del till premier vid utställningar och i öfrigt besparas. Äfven uppköpas nya afvelsdjur för att uppriska gamla stammen. Till landtmän inom länet uppköpas ärligen från stamschäferiet afvelsdjur af denna ras, såväl unga moderfår som baggar, mot en köpeskillning, som under fem år räntefritt återbetalas till fonden.

Sistnämnda ras, såsom hårdigare än *southdownrasen*, har vunnit större förtroende än den sistnämnda, samt lemnar utmärkt såväl kött som ull. Såväl enskilda får som flockar af denna ras hafva vunnit stort erkännande vid allmänna landbruksmöten på fastlandet samt erhållit del af de förnämsta prisen. Stamshäferiet skötes ock utmärkt väl af nuvarande arrendatorn af Roma kungsgård.

Äfven de inhemska och de med dem uppblandade raserna lemna ett utsökt godt kött och god ull. Vigten på hamlar af den rena cheviotrasen uppgår till 5 å 7 lispund och någon gång än mera. Slagtvigten å de s. k. utgångsfären är minst, nemligen 2 å 3 lispund, hemfårens och de blandade rasernas något större; dock är dervid att bemärka, det allmogen sällan göder sina får utan säljer dem slagade genast efter det de blifvit från bete intagna. Prisen på färkött hafva varit mellan 4 och 6 kronor för lispundet, allt efter årstiden och fårens mer eller mindre godda tillstånd. En myckenhet såväl färskt som saltadt och i fjerdingar inlagdt färkött, äfvensom ull, försäljes till fastlandet, i synnerhet till Stockholm och de norra orterna.

Gotland är framför de flesta orter inom landet till följd af dess goda färbeten särdeles egnadt för fårafveln; och ju mer

gotländingen lär sig inse fördelen att väl uppföda och göda sina får, desto större fördelar har han af dem. Detta hafva landtmännen numera redan börjat fatta, och därför synes fårafveln här hafva en god framtid för sig.

Getternas antal aftager, hvad väl är, allt mer och mer till följd af den om dem under senare åren meddelade välgörande lagstiftningen; dock torgföres ännu sommartiden ej obetydligt ungt getkött.

Svinafveln bedrivnes inom ön hufvudsakligast för husbehovet. För åstadkommande af god afvel har, bland andra, hushållningssällskapet ärligen införskrifvit unga svin af yorkshireras, som utlemnas till landtmän inom länet mot vilkor att af fallande afveln dubbla antalet grisar vid två månaders ålder skulle återställas till sällskapet för att i sin ordning åt andra landtmän på lika vilkor utlemnas. För sagda ändamål har ärligen af sällskapet lemnats ett anslag å 200 kronor.

Icke obetydligt amerikanskt fläsk införes ärligen till Gotland.

Här torde jemväl böra angifvas, att en ej oväsentlig inkomst kommer Gotland till del af *gäss*, *höns* och *hönsägg*, af hvilka senare hufvudsakligast till Stockholm utförts, år 1878: 50,000, år 1879: 40,650 och 1880: 40,161 tjug ägg.

Biskötseln bedrivnes här och der på Gotland med framgång och synes förse ortens hufvudsakligaste behof med honung och vax. Under år 1877 anslag hushållningssällskapet 200 kronor för anskaffande af tillfällig undervisare i biskötseln efter Dzierzonska metoden. En undervisare från Malmöhus län höll därför en undervisningskurs, som bevestades af omkring 80 personer. I följd af denna undervisning hafva åtskilliga personer inom länet anskaffat erforderlig materiel och bisamhällen, som skötas efter omförmälda metod.

Hushållningssällskapet har under år 1878 äfven lemnat anslag för befrämjande af *leporiders* uppfödande och vård, såsom näringsmedel. För sådant ändamål införskrefvos åtskilliga flockar och utlemnades till enskilda personer. Som emellertid dessa djur till följd af våra stränga och långa vintrar synts blifva allt för dyrfödda, lär icke kunna antagas, att denna åtgärd för framtiden kommer att lemna något lyckligt eller lönande resultat.

Helstillståndet bland husdjuren har under femårsperioden i allmänhet varit godt. Af farsotartade sjukdomar hafva endast några få sporadiska fall af mjeltbrand hos fäkreatur visat sig, men, sedan sjukdomsstället blifvit spärradt och stäldt under uppsigt, har denna sjukdom ingen gång vidare spridt sig. De alla flesta dödsfall hos de större kreaturen hafva, enligt hvad protokollen hos kreatursförsäkringsbolaget utvisa, föranledts af olyckor, såsom benbrott, vid kalfning och dylikt.

Länets hushållningssällskaps verksamhet har fortfarande i förhållande till de inkomster, det har att påräkna, varit af välgörande inflytande på näringarnes framsteg. Sällskapets inkomster hafva hufvudsakligast bestått i dess andel af bränvinsförsäljningsmedel och statsanslaget för landbruksskolan samt jemväl af räntor, årsafgifter m. m. Utgifterna hafva utgått till anslag för hvarjehanda ändamål, såsom till afvägningar och afdikningar, agrikulturkemiska undersökningar, landbruksskolan, skogsskötsel, trädgårdsodlingar, husdjurskötsel, husslöjd, undervisning i biskötsel, uppgörande af jordbruksstatistiken, aflönande af dikningsförmän, förvaltningskostnader m. m. Enligt sällskapets räkenskaper hafva:

år 1876	{	inkomsterna uppgått till	25,982.24
		utgifterna " "	19,700.40
" 1877	{	inkomsterna " "	22,064.69
		utgifterna " "	18,940.11
" 1878	{	inkomsterna " "	23,272.50
		utgifterna " "	18,988.55
" 1879	{	inkomsterna " "	21,104.28
		utgifterna " "	19,700.21
" 1880	{	inkomsterna " "	21,318.43
		utgifterna " "	21,952.20.

Af ofvan omnämnda inkomster hafva för år 1876 bränvinsmedlen uppgått till 13,328.33, statsanslag för landtbruksskolan och husslöjden 6,000 samt anslag af landstinget och andra anslag för bestämda ändamål till 4,631.71 kronor; för år 1877: bränvinsmedlen till 12,984.15, statsanslag till 6,033.33 och anslag af landsting till 1,000 kronor; för år 1878: bränvinsmedel till 13,612.54, statsanslag till 6,200 och anslag af landstinget 1,500 kr.; för år 1879: bränvinsmedel 11,066.75, statsanslag 6,200 kr. och anslag af landstinget 2,000 kr.; samt för år 1880: bränvinsmedel 12,208.60, statsanslag 6,000 kr., och anslag af landstinget 2,000 kronor.

I afseende å de viktigaste utgifterna har dels förut blifvit redogjort och dels kommer utredning derom att framdeles meddelas.

Sällskapets behållning vid 1880 års slut utgjordes af:

fastighet, värderad till	449.01	
inventarier och medaljer	1,274.86	
utlånta medel mot ränta	11,807.72	
fordringar å förlag till afvelsdjur	8,539.00	
fordringar å förlag till mejerier	8,600.12	
andra tillgångar	533.00	
kontant i kassa	1,268.98	32,472.69.

Härjemte har bland räkenskaperna upptagits en fordran hos länet landtbruksskola för under åren från och med 1865 till och med 1880 lemnade anslag och förlag till belopp af 50,447 kronor 44 öre, men som landtbruksskolans flesta tillgångar vid sistnämnda års slut realiserats och tillsammans med värdet af ej försäld lösegendom visat en behållning af omkring 11,000 kronor, läser skillnaden mellan detta och ofvan beräknade belopp komma att såsom tillgång afskrifvas.

Från den sällskapet sålunda tillgodoförda behållning hade i räkenskaperna afdrag beräknats för belopp af 9,810 kronor 90 öre, för hvilka, tillhörande under sällskapets förvaltning stående fonder, sällskapet vore redovisningsskyldigt och alltså hade skuld. Sällskapets egna sammanlagda tillgångar torde alltså böra kunna beräknas hafva vid 1880 års slut utgjort omkring 35,000 kronor.

De under sällskapets värd stående fonder utöfver dess ofvan berörda egna tillgångar utgöras af följande behållna belopp vid 1880 års slut:

1:o) medel dels anslagna dels donerade till <i>husslöjdens befrämjande</i> och för detta ändamål reserverade	5,604.19
2:o) medel anslagna till <i>fiskeriernas befrämjande</i> , återstående	1,553.74
3:o) medel anslagna till uppmuntrande af <i>bräntorfsberedningen</i> , återstående	125.68
4:o) medel anslagna af staten för befrämjande af <i>färafveln</i> på Gotland, bokförda	6,898.86
5:o) förre <i>arbetshusinrättningens</i> tillgångar, hvaraf sällskapet på vissa vilkor åtnjuter räntan	22,337.83
	Summa Kr. 36,520.90.

Af dessa medel är hushållningssällskapet skyldigt till fonderna, på sätt ofvan är förmäldt, 9,810 kronor 90 öre. Återstoden är mot skuldsedlar till största delen utlånad utom de förut omnämnda 1,242 kronor 46 öre, hvilka motsvara inköpssumman för de till schäferi inköpta stamfår af cheviotras.

F. d. arbetshusinrättningens fond har sålunda tillkommit:

För att hindra arbets- och försvarslösa, men icke vanfremjude personer att kringstryka, stiftades en arbetshusinrättning på Gotland under ledning af hushållningssällskapet. Inrättningen erhöll stadgar, af Kungl. Maj:t godkände den 24 mars 1824 och sedermera förnyade den 20 februari 1839. Medlen dertill anskaffades hufvudsakligen genom enskilda personers bidrag, men inrättningen erhöll jemväl genom nådigt beslut den 6 mars 1816 ett statsanslag af 4,000 riksdaler banko, som, efter det stadgarne faststälts, i maj 1824 utgick. Derefter gjordes ytterligare insamlingar inom länet och år 1833 erhöles ånyo ett statsbidrag å 270 riksdaler banko, som sedermera årligen i vissa år utgick. Sedan med förändrad lagstiftning nya förhållanden inträdde, blef inrättningen icke vidare anlitad. Med anledning deraf anhöll hushållningssällskapet att få afyttra den för inrättningen inköpta fastighet. Genom nådigt bref den 20 april 1858 blef denna framställning bifallen mot vilkor, bland annat, att sällskapet skulle i stället anskaffa en annan för ortens behof mera passande och mindre dyrbar lokal. En sådan erhöles i gamla länshäktet mot vilkor, bland andra, att därför skulle årligen betalas hyra med 100 kronor. Emellertid vid det förhållande att arbetshusinrättningen allt sedan år 1848 icke haft något arbetshjon, beslöt hushållningssällskapet år 1879 att hos Kungl. Maj:t underdånigst anhålla att, tills vidare och så länge behovet ej sådant kräfde, varda befriadt från skyldigheten att hålla i beredskap lokal för sagda ändamål och att i sådant fall få återställa gamla länshäktet till fångvårdsstyrelsen; hvarjemte anhölls att under i öfrigt oförändrade vilkor få tills vidare använda årliga räntan af inrättningens tillgångar såsom genom Kungl. Maj:ts nådiga bref den 26 november 1861 blifvit beviljadt. Härtill lemnade Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 20 juni 1879 sitt bifall. Fonden uppgick 1824 till kontant omkring 10,000 riksdaler banko och en fastighet, hvilken 1822 inköpts för 2,400 riksdaler samma mynt och sedermera blifvit försäld.

Bland de åtgärder, som hushållningssällskapet till länet framtida gagn vidtagit, torde företrädesvis böra nämnas de *hydrografiska undersökningar* för uppgörande af fullständig plan för ett utdikningssystem för Gotland, hvilka undersökningar under förra femårsperioden börjats och under denna period fortgått, men icke ännu på långt när hunnit afslutas. Arbetet bekostas af sällskapet medelst anslag, som för hvarje år under perioden utgjort 1,500 kronor. Denna plan afser att i första hand undersöka Gotlands myrar och andra vattendränkta trakter, uppmäta och afväga dessa, uppgöra fullständiga förslag om sättet och kostnaden för dessas afdikande och i möjligaste mån torrläggande, uppgöra höjdmätningar öfver hela länet och, med tillhjälp af vattenhöjdsobservationer och vattenmärken i vissa hamnar, utmärka och inhugga noggrant bestämda fixpunkter på vissa ställen och med lämpligt afstånd sins emellan samt slutligen till ett helt sammanföra och kartlägga de trakter, som sålunda blifvit undersökta, så att, då hela arbetet hunnit fullbordas, möjligheten af en viss trakts behöriga afdikning må kunna beräknas. Vid 1880 års slut hade medhunnits undersökning af

91,909 tunnland 16·7 kappland myr- och kärrtrakter, hvaraf för 33,282 tunnland 27·7 kappland kostnadsförslag jemte kartor för afdikning af dem blifvit uppgjorda. Höjdmätningarna afslutades 1877. Dervid hade en sträcka af tillsammans mer än 54 mil uppmätts och 110 fixpunkter till höjden noga blifvit bestämda och beskrifna, höjden räknad från hafvets medelyta vid 10 fot på »Gagners vattenmärke» i Visby hamn. Högsta afvägda punkten på vägen mellan Visby och Föllingbo vid afvägen till Rosendal är 261·1 fot; punkter vid Torsburgen 229·3 fot, vid Stenkumla kyrka 225·9, vid Etelhem och vid Buttle 217·5 fot, vid Fole kyrka 198·3 fot; å Klinteberget 176·9 fot o. s. v. Närmare beskrifning härom finnes intagen uti »Berättelsen om Gotlands läns hushållningssällskaps verksamhet 1877» bil. 9. Af landbruksingenjören H. Steinmetz, som, alltsedan dessa afvägningar börjades, desamma verkstäl, har sedermera upprättats en öfversigtskarta, hvarå de särskilda flodområdena blifvit be-tecknade, de afvägda höjderna utsatts och de särskilda afdikningsområdena utmärkts. Denna »ankologiska karta» jemte 16 specialkartor öfver vissa afdikningsområden och en utarbetad och på franska öfversatt beskrifning deröfver öfversändes till allmänna verldsutställningen i Paris 1878 såsom prof på utvecklingen af svenska landbruket och beskaffenheten af de för dess höjande använda medel och viktiga åtgärder. Därför tillerkändes hushållningssällskapet af juryn inom klass 16: »kartor och apparater för geografi och kosmografi» guldmedalj med diplom, och i klass 51: »materiel och metoder för åkerbruk och skogs-skötsel» silfvermedalj med diplom. Utföraren af arbetena, herr Steinmetz, tillerkändes guldmedalj.

Efter de sålunda uppgjorda afdikningsplanerna hafva flera arbeten med myrutdikningar påbörjats. Bland dem har afdikningen af Vidangers myr inom Föllingbo socken om 589 tunnland afslutats och den 3 november 1877 genom Kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen afsynats och godkänts. Delegationen i denna myr, hvars afdikande enligt uppgjord arbets- och kostnadsplan skulle medföra en kostnad af 36,600 kronor, hade af Kungl. Maj:t i nåder tillerkänts ett anslag af 3,000 kronor och ett amorteringslån af 13,800 kronor. Den verkliga kostnaden å denna utdikning skall hafva uppgått till omkring 45,000 kronor. För afdikning af Tenglings myr vid Etelhem om 636 tunnland 12·1 kappland, hvarför enligt uppgjord plan kostnaden skulle uppgå till 28,042 kronor 10 öre, har Kungl. Maj:t på derom gjord underdånig ansökan i nåder beviljat ett anslag å 2,800 kronor och ett amorteringslån å 12,600 kronor. Detta afdikningsarbete är nära sin fullbordan. Likaledes har för afdikning af Stånga och Visne myrar, hvilket arbete, afsedt att torrlägga 1,433 tunnland 26·8 kappland, beräknats skola kosta 38,640 kronor, gjorts ansöknin om understöd med dels anslag och dels lån. I öfrigt hafva, med ledning af omförmälde dikningsplaner, utan statsbidrag blifvit af delegare afdikade Vallamyrs om 395 tunnland 22 kappland, äfvensom vattensjuka egotrakter, en inom Fole, Ekeby och Källunge socknar om 216 tunnland, en benämnd Dahlbo starrar om 72 tunnland 21 kappland och en inom Garde socken om 185 tunnland 20 kappland. Som de hittills fullbordade afdikningarna erkänts hafva i allmänhet väl lyckats, synes hågen för afdikningar härstädes i hög grad hafva förändrats, och allmogens, som mångenstädes, då undersökningarna först börjades, ville förbjuda desamma förrättande, söker numera oftast

sjelf att, der sådant ej redan skett, få afdikningsplaner uppgjorda rörande den tillhöriga vattensjuka marker.

Till biträde vid dikningsföretag inom länet har hushållningssällskapet »affönat en dikningsförman, som mot skjutser-sättning och dagtraktamente må af enskilde inom länet användas. Till afföning åt honom har sällskapet årligen anslagit 600 kronor.

På länets landbruksskola har hushållningssällskapet gjort sina största uppoffringar. Denna har från 1 november 1865 till samma dag 1880 varit förlagd till egendomen Varplösa inom Björke socken $1\frac{3}{4}$ mil från Visby, hvilken egendom blifvit af sällskapet arrenderad under sagde tid. Under dessa år har, utöfver statusens anslag, 5,000 kronor årligen, sällskapet anslagit till inventarier och öfriga förlag, som dertill erfordrats, vid 1880 års slut bokförda 50,447 kronor 44 öre, för hvilka endast egendomens inventarier och annan lösegendom till ett värde af omkring 11,000 kronor utgöra den återstående materiela valutan. Vid denna landbruksskola hafva varit anställda en föreståndare, som tillika varit förste lärare, en underlärare, en skogslärare, en smed och en slöjdare, samt en extra lärare i husdjurslära och hofbeslageri. Minst sex elever hafva derifrån efter tvåårig kurs årligen blifvit utexaminerade. Från den 1 november 1865 till den 1 november 1880 hafva 108 elever från skolan utgått, och af dem hafva 106 varit gotländingar och de fleste söner af allmoge. Af de 33 elever, som under denna period utgått, hafva 18 antagit rättareplatser inom ön, 11 återvändt hem till sina föräldrar och de öfriga 4 begifvit sig till fastlandet. Aldern på eleverna vid deras antagande i skolan har varierat emellan 25 och 18 år. Under sistlidet år hafva 2 hofslagare och 1 elev vid skolans mejeri undervisats.

Som emellertid arrendet af Varplösa egendom med den 1 november 1880 skulle utgå, har hushållningssällskapet träffat aftal med egaren af egendomen Suderbys $2\frac{7}{16}$ mantal i Vesterhejde socken att öfvertaga landbruksskolan under 10 år, räknade från nämnda dag, samt med vilkor i öfrigt, bland andra, att uppbära statsanslaget och af sällskapet årligen erhålla 1,000 kronor. Sedan Kungl. Maj:t meddelat nådigt tillstånd till skolas förflyttande till Suderbys, har dess verksamhet derstädes den 1 november sistlidet år börjat med lika antal lärare, som varit å Varplösa använde, och med 13 elever, af hvilka 5 förut undergått ett års kurs vid Varplösa.

En landbruksförening har under 1880 bildats i Visby, hvestre landtmän hålla sammanträden för att åhöra föredrag rörande ämnen, hörande till landbruket, och för öfverläggningar derom.

Af skogarna tagas ännu ej ringa inkomster. Med säkerhet har icke kunnat utredas, huru stor skogsarealen inom länet är, men efter en approximativ beräkning har den antagits utgöra omkring en tredjedel af länets hela areal. Redan uti berättelserna angående de föregående femårsperioderna hafva uttalats be-kynner deröfver, att skogarna inom länet alltför mycket anlitats. Förhållandet har icke förbättrats under ifrågakommande femårsperiod. Väl synes befolkningen, till följd af meddelade förbud med stöd af den för Gotland gällande skogslag, blifvit något försigtigare än tillföre i afseende å sättet att afverka skogen, så att den numera merendels aktar sig att vid andra tillfällen, än då laga skiften ifrågakomma, helt och hållet på vissa ego-

trakter undanröddja skogen, men försäljning deraf fortgår ändock så, att stor fara är för handen för skogarnes återväxt, helst det sällan inträffar, att skogssådd eller plantering verkställas i den afverkade skogens ställe. Till följd deraf att dels gällande skiftesstadga genom bestämmelserna om skogslösen lemnade fritt fält för skiftesdelegarne till afverkning af den skog, som från ett hemman fallit å annat hemmans inom skifteslaget nya område, dels ock gällande skogslag i vissa afseenden synts ofullständig, har Kungl. Maj:ts Befallningshafvande om ändring i vissa delar af dessa lagar gjort förnyade underdåniga framställningar, hvilka för närvarande äro på Kungl. Maj:ts nådiga pröfning beroende. Dessa underdåniga framställningar hafva blifvit af länets landsting och hushållningssällskap till nådigt bifall förordade.

Under föregående femårsperioder hade från nya skogslagens trädande i verksamhet 56 åtal blifvit hos Kungl. Maj:ts Befallningshafvande anhängiggjorda, 48 uppå angifvelser af kronobetjeningen och de öfriga 8 af kommunalnämnder. Af dessa åtal hade 35 föranledt skogsförbud. Under ifrågasvarande period hafva tillsammans 25 åtal, 18 af kronobetjeningen och 7 af kommunalnämnder, angifvits. Af dessa hafva 10 åtal föranledt till skogsförbud, men i de öfriga har sådant ansetts icke böra meddelas. Skogsförbud rörande 2 hemman har återkallats till följd af verkställda skogsodlingar. Uti de åtal, hvori förbud icke kunnat meddelas, har landstinget känts skyldigt godtgöra besigtningsskostnaderna, hvilka utgjort för 1876: 366 kronor 66 öre, för 1877: 288 kronor 28 öre, för 1879: 119 kronor 39 öre och för 1880: 149 kronor 77 öre.

De vanligen på Gotland förekommande träslagen äro hufvudsakligen furu, gran och björk samt ännu något ek, i synnerhet på boställsskogarne. Äfven ask, alm, asp, sälj, oxel och pil finnas här och der, men icke mycket. Något bok, al, lärkträd och korgpil har under senaste åren inplanterats, hufvudsakligen genom hushållningssällskapets försorg.

Virket, särdeles det af furu, är i allmänhet kärnfullt och af synnerligen god beskaffenhet samt därför i högt pris och mycket efterfrågadt. Till försäkring af timmer användas dels ångsågar, dels vattensågar och dels s. k. hästsågar, hvilkas antal ständigt vexlat. Timmerprisen hafva någorlunda följt prisen å virke på fastlandet. Vedprisen hafva äfven varit något olika under olika år och vexlat emellan 10 och 13 kronor för kort famn furu, något mindre för gran samt emellan 12 och 16 kronor för kort famn björk, allt i Visby.

Utförelsen från Gotland af virke har enligt tullkammarens berättelser utgjort under:

år 1876:	697,307	kub.-fot af furu och gran,	3,922	kub.-fot af andra träslag,
» 1877:	949,294	»	2,189	»
» 1878:	604,906	»	222	»
» 1879:	505,221	»	1,759	»
» 1880:	693,636	»	5,941	»

hvarförutom under perioden utförts tillsammans 2,617,697 stycken stäver.

Någon *införelse* till länet af virke eller ved har icke i någon nämnvärd grad egt rum.

Tjärubränningen har på ön numera så aftagit, att någon anmärkningsvärd utförelse deraf icke skett; dock tillverkas tjära härstädes ännu för länets hufvudsakliga behof.

En *kronopark* om 2,622 ref 88 stänger har, till följd af stadgande uti Kungl. Maj:ts nådiga bref den 7 juni 1878, blifvit bildad af dels vissa f. d. hospitalslägenheter och dels några från enskilda personer mot en köpeskilling af 12,000 kronor förvärfvade jordområden, belägna omkring 0.3 mil norr om Visby. Ett boställe för en kronojägare har der ock blifvit ordnad samt rymliga plantskolor och fröklängningsanstalt inrättade.

Dessutom har Kungl. Maj:ts Befallningshafvande gjort underdånig framställning angående inköp af en del af Elinghems utdikade myr för skogsodling, hvarigenom försök skulle göras, om och i hvad mån Gotlands utdikade myrar vore till skogsodling tjenliga. Genom nådigt bref den 24 september 1880 har denna framställning bifallits, såsom följd hvaraf köp om 1,288 tunnland 6 kappland af myren uppgjorts mot vilkor, bland andra, att för hvarje tunnland af myren, hvarå säljaren kunde visa åtkomst så, att lagfart derå kunde vinnas, skulle betalas 25 kronor, och att kronan skulle tillträda myrjorden den 14 mars 1881.

Äfven hushållningssällskapet har i sin mån verkat för *skogskulturens befrämjande* derigenom, att dels anslag af 150 kronor årligen anordnats till bekostande af dagarfvode åt statens skogsingeniör och åt skogsläraren vid landtbruksskolan för biträde, som lemnades i och för skogsplantering åt enskilda, hvilka åt detta biträde skulle bekosta skjuts, kost och logis, dels erkänt goda skrifter rörande skogshushållningen blifvit inom länets olika kommuner spridda, dels å skilda ställen låtit plantera bok, ek, barrträd, al och korgpil, dels ock föranstaltat att vid landtbruksskolan skulle utklängas skogsfrö till afgiftsfritt utlemnas till skogsodlare inom länet. På hushållningssällskapets beslut är ock beroende fråga om prisbelöningars bestämmande för skogsvård och skogsodling.

Gotlands outtömliga lager af *torf* skulle, om dess invånare kunde förmås att begagna torf till bränsle såväl i sina hem som till fabriker och synnerligast kalkberedningen, i väsentlig mån kunna minska skogarnes anlåtande. Flera försök hafva gjorts dels genom att från Skåne införskrifva torfarbetare och dels af ett bolag, som å en nära intill Visby inköpt myr till afsalu mot billigt pris låtit tillverka torf; men befolkningen har motvilja för att lära sig använda detta billiga bränsle, hvarför ock torfarbetare på senare åren icke införskrifvits, och bolaget synes gå sin upplösning till mötes.

Med hänvisande i öfrigt till Landtmäteristyrelsens årliga underdåniga berättelser rörande *landtmäteriet*, anser sig Kungl. Maj:ts Befallningshafvande nu endast böra här angifva, att vid slutet af år 1880, af Gotlands 1,098 mantal, laga skiften numera öfvergått 95 skifteslag med tillsammans 354,125 mantal, att sådana skiften till följd af hemmanens lägen voro obehöfliga för 10.5 mantal, och att af ännu ej afslutad, men begärd laga skiftesbehandling voro 40 skifteslag med 243,125 mantal beroende. Under perioden hafva laga skiften afslutats för 35 skifteslag med 146,605 mantal, mot en kostnad till landmätare och gode män af 196,704 kronor och i öfrigt beräknade utgifter af 231,021 kronor. Af Gotlands jord voro vid förra årets slut laga skiftade 203,003 ref åker, 128,578 ref äng, 132,152 ref odlingsmark, 393,153 ref afrösningsjord och 7,596 ref impedimenter eller tillsammans 864,482 ref, motsvarande 154,300 tunnland. Förordnanden för laga skiften hafva af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande utfärdats under 1876 för 10, under

1877 för 10, under 1878 för 10, under 1879 för 9 och under 1880 för 7 skifteslag. Hela länet är numera indelat uti 296 skifteslag.

Rörande *jagtförhållandena* på Gotland är icke mycket att tillägga hvad derom vid sista femårsberättelsen omförmalts. Rofdjuren tilltaga i mängd, sedan staten ej längre utbetalar belöning för utrotande af andra än sådana, som ej å ön finnas. Räfven är Gotlands hufvudsakligaste rofdjur och dernäst örn och hök. Dit borde äfven räknas korpen, kråkan och skatan i anseende till den stora skada dessa foglar utöfva å vildafveln. Landstinget har för utrotande af rofdjur anslagit för hvarje år af perioden 750 kronor. Som deraf för hvarje dödad räf icke utgifves högre belöning än 2 kronor, kan denna belöning icke i synnerlig grad föranleda dessa rofdjurs förföljande. Dessutom har Gotlands skarpskytte- och jägaregille anslagit belöningar för dödande af kråkor. Derför utbetalades under år 1880 för 1,130 kråkor efter 10 öre 113 kronor. Premier fingo icke utbetalas för mindre antal än 20 kråkor, för hvilka fötterna skulle såsom vilkor för belöningar aflemnas. Förut hade äfven uppsamlande af deras ägg belönats med 5 öre för 20 stycken, men denna belöning har upphört, när kråkan i allmänhet värper nya ägg, om de föregående blifvit borttagna. Af det nyttiga villebrådet synes endast ejdern hafva till följd af fredning tilltagit. Rapphönsen, hvilka till följd af den starka och ihållande vintern 1874—1875 till största delen utdött, hade dock, genom utverkade jagtförbud samt inplantering och kläckning af utifrån förskrifna ägg samt ungarnes uppfödande och utsläppande, under år 1880 så tilltagit, att man hoppats innevarande år kunna börja jagt å desamma, men den sista oblida vintern har ånyo i betänklig grad decimerat den lilla sparsamt förekommande stammen.

Till förekommande af sjöfogelns befarade utrotande på Karlsörne, har ett bolag under benämning »*Karlsö jagt- och djurskyddsförenings aktiebolag*» bildats under år 1880, och stadgar blifvit för detsamma af Kungl. Maj:t nädigst fastställda den 5 november samma år. Bolaget trädde genast derefter i verksamhet. Det tecknade aktiebeloppet är 5,000 kronor och delegarnes antal 49. För beredande af bolagets syfte, nemligen dels sjöfogelns skyddande och dels utplantering af hare på Stora Karlsön, har en viss del af denna ö blifvit inköpt, jagten å de öfriga delarne arrenderats, ett boningshus der uppförts och en harestam af 8 hanar och 37 honor utsläppts. Rofdjurens skada på hemdjur är ej synnerligt stor, men kan icke, i brist på utredning, närmare angifvas. Öfverträdelse mot jagtstadgan förekomma väl någon gång, men äro icke af anmärkningsvärd beskaffenhet.

Fisken är en för länet högst vigtig näring. Strömmingen är hufvudsakligast föremål för fångst, dernäst torsken. Äfven lax, flundra, gädda och aborre fångas ej obetydligt. Id- och ålfiske är, likasom fångsten af uågra andra fiskslag, af mindre betydelse. Laxfångsten har i märkbar grad tilltagit, sedan befolkningen genom införskrifvande af fiskare från Blekinge och Öland samt genom anskaffande af sådana redskap, som för detta fiske äro tjenliga, lärt sig att fånga lax i öppna havet. Isynnerhet om våren och försommaren fångas alltså numera mycken lax och föres till stor del på ångbåt till Stockholm. Det bolag, som för laxfångstens befrämjande under förra perioden här bildats, har numera upphört med sin verksamhet, sedan dess ändamål vunnits, nemligen befolkningens inöfvande i den rätta

fiskemetoden; och då befolkningen numera funnit denna lönande, kommer den sannolikt att med växande ifver allt framgent begagnas. Äfven för ålfiskets inlärande hafva, sedan hushållningssällskapet för år 1877 dertill anslagit 200 kronor, främmande fiskare anlitats, men, ehuru åtminstone på vissa ställen af isynnerhet den östra, mera långgrundna kusten finnes ganska god tillgång på förträfflig ål, har dock detta fiske icke tagit synnerlig fart.

Fångsten af strömming har icke under något år af denna femårsperiod varit riklig, ehuru ändock ortens behof af såväl färsk som insaltad vara i allmänhet tillgodosetts; och under vissa tider har äfven sådan fisk, mest insaltad, utförts till fastlandet. Torsken fångas mest för öns behof. Exporten af saltad fisk har enligt tullkammarens berättelse utgjort under 1876: 459 kubikfot, 1878: 405 kubikfot, 1879: 222 kubikfot och 1880: 2,527 kubikfot; hvaremot importen af saltad fisk uppgått år 1878 till 2,823 kubikfot, 1879 till 2,208 kubikfot och 1880 till 3,284 kubikfot; dock torde dervid böra erinras, att exporten sannolikt varit vida större, när omförmälda uppgift icke omfattar sådan fisk, som från de enskilda hamnarne och lastageplatserna med seglande fartyg utförts.

Under perioden hafva åtskilliga sammanträden inför Kungl. Maj:ts Befallningshafvande blifvit hållna för åvägabringande af sådana öfverenskommelser i afseende å *fiskerimetoden och fångningstiden*, hvarom uti 22 § i gällande fiskeristadga är angifvet. I den mån delegarne i fiskeriområdena icke förenat sig om antagliga vilkor, hafva, efter fiskerintendentens hörande och förslag, bestämmelser blifvit af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande meddelade.

Vid 1880 års slut utgjorde antalet af de vigtigaste fiskeriområdena 11, för hvilka bestämmelser sålunda blifvit uppgjorda och *uppsyningsmän*, valda af delegarne, af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande förordnats.

Till *försäkring af fiskredskap och båtar* finnas för närvarande två ömsesidighetsbolag, för hvilka stadgar blifvit af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställda, nemligen det sydöstra bolaget och det genom H. K. H. Prinsessan Eugenie för Visby och Stenkumla pastorats fiskare stiftade bolaget.

Fiskelägenas antal på Gotland är 107. I allmänhet äro dessa fiskelägen icke bebodda under hela tiden af året, utan utgöras gemenligen af åtskilliga invid hvarandra uppförda fiskerbodar, i hvilka under fisketiderna redskap förvaras och fiskarena för tillfället inhysa sig. Fisket bedrifves nemligen i allmänhet mest af hemmansegare, som, då tid är öfrig från åkerbruket, egna sig åt fiskfångst. En gifven följd af detta är det, att båda dessa vigtiga näringar ej rätt bedrifvas och att de båda sålunda försummas.

Som allmogen ej i allmänhet förstär och måhända icke alltid vill förstå att på ett förnuftigt sätt bedrifva fiske, utan helst utöfvar sådant under fiskens lektider, då både smått och stort fångas och förstöres, och mångenstädes är benägen att till fiske använda otjenliga redskap och fiskemetoder, hvarigenom fiskynglet oras och hafsbottnen skadas; samt dertill med skäl befarares, att, äfven på sådana fiskeområden, för hvilka bestämmelser angående fiskeriredskapens beskaffenhet och tiderna för fiskes bedrifvande blifvit gifna samt tillsyningsmän för kontrollen deröfver blifvit förordnade, dessa bestämmelser ej rätteligen iakttagas hafva årliga anslag blifvit beviljade af landstinget med 750

kronor och af hushållningssällskapet med 400 kronor eller tillsammans 1,150 kronor till aflönande af en *fiskeritillsyningsman* för hela länet, *derest* äfven statsverket för sin del dertill ville anslå minst lika stort belopp. Ehuru underdåniga framställningar blifvit genom Kungl. Maj:ts Befallningshafvande vid två särskilda tillfällen under denna femårsperiod gjorda om anslag för sagda ändamål äfven från statens sida, har det likväl hittills icke lyckats att till dessa framställningar vinna nådigt bifall; dock är den senare framställningen ännu beroende på Kungl. Maj:ts nådiga pröfning, hvilken åter möjligen torde bero af dels en nyligen tillsatt fiskerikomités åtgärder och förslag och dels af hvad en kommande riksdag för fiskerinäringens upphjelpande ville besluta.

Sedan de senare årens riksdagar till understöd för byggande af *båthamnar* vid de större fiskelägena på vissa vilkor beviljat ett årligt anslag af 30,000 kronor, hafva nådiga anslag blifvit beviljade:

under 1877:	4,300 kronor till förbättring af hamnen vid Herta fiskeläge i Burs;
»	» 2,100 kronor till förbättring af hamnen vid Tomteboda fiskeläge i Burs;
»	» 2,600 kronor till anläggande af hamnen vid Nabbens fiskeläge i Lau;
» 1878:	2,300 kronor till förbättring af hamnen vid Gnisvärds fiskeläge i Tofta;
»	» 1,500 kronor till anläggning af hamn vid Fluntinge fiskeläge i Grötlingbo;
» 1879:	1,900 kronor till förbättring af hamnen vid Nystrands fiskeläge i Rone;
» 1880:	2,130 kronor till ytterligare förbättring af hamnen vid Herta fiskeläge;
»	» 5,500 kronor till förbättring af hamnen vid Djupdy fiskeläge i När.

Af dessa anslag har det till Fluntinge fiskeläge icke blifvit begagnadt, hvaremot alla de öfriga anslagen utgått och till de afsedda hamnanläggningarna användts; hvarefter under år 1880 hamnarbetena vid Gnisvärd, Nabben, Tomteboda och Nystrand fullbordats och efter vederbörligt insynande godkäfts.

Kalktillverkningen och tillgodogörandet i öfrigt af *kalksten* och *sandsten* är för Gotland en synnerligt betydande binäring. Ehuru många af de äldre kalkugnarne på senare tider blifvit nedlagde, sannolikt till följd af deras dåliga konstruktion och vedens fördyrande, hafva åter andra större och bättre konstruerade samt mera bränslebesparande, såsom vid Slite och Klintehamn, under denna period uppförts. Som den största delen af kalken utskleppats från enskilda hamnar och lastageplatser på seglande fartyg, kan uppgift ej lemnas om myckenheten af den kalk, som sålunda utskleppats. Emellertid utföres en myckenhet sådan, såväl släckt som osläckt, både till inrikes orter och till utlandet; och har från Visby och de allmänna landthamnarne, der kontroll kan utöfvas, utförts dels till utländska och dels till inrikes orter under år 1880: 1,102,749 kubikfot bränd och 23,588 kubikfot obränd kalksten. Priset på läst vid lastageplats eller hamn har varierat mellan 9 och 12 kronor samt på kubikfot släckt kalk mellan 10 och 14 öre.

Sedan Burgsviks landthamn numera blifvit förbättrad dels genom bryggans förlängning och dels medelst muddring, har exporten af sandsten såväl i block och mindre byggnadssten, som

äfven i form af slip- och brynsten tagit god fart. Dessutom har under denna period till utrikes ort utskleppats ej obetydlig myckenhet sandstensflis, som läser användas vid stenslipning.

Marmorfabriken i Visby är fortfarande i en ganska utsträckt verksamhet. Den drifves numera med ångkraft och sysselsatte 1880 dagligen omkring 25 arbetare. Dess tillverkningar bestå hufvudsakligen af gravvårdar, möbler och prydnader m. m. och hafva under år 1880 lemnat en bruttoinkomst af omkring 40,000 kronor. Ångmaskinen drifver äfven en sigt- och sammaldqvarn.

En *tändsticksfabrik*, som 1873 anlades, utöfvar fortfarande i Visby sin verksamhet, hufvudsakligen till utförelse af utrikes ort. Tillverkningen har under vissa år måst till följd af dåliga konjunkture minskas. Tillverkningsbeloppet skulle, enligt meddelad uppgift, år 1880 hafva utgjort 9,642,000 askar säkerhets-tändstickor till ett värde af omkring 106,000 kronor. Dertill hafva sagda år användts i medeltal 84 arbetare, oberäknadt sådane, som utom fabriken sysselsatts med att tillverka askarne, hvartill ålderstigna personer samt barn och fångar inom cellfängelset mest anlåtats.

I Visby äro anlagda två *jerngjuterier* och *mekaniska verkstäder*, af hvilka den största af engelska firman Graham Brothers tillkommit i stället för en, hvilken förut varit belägen på landet, men till följd af vådeld uppburnit. Båda dessa fabriker tillgodose Gotlands hufvudsakliga behof, men den större verkställer ock arbeten, som från ön utföras, samt sysselsatte under 1880 i medeltal dagligen 47 fasta arbetare.

Skeppsvarfven i Slite, Klintehamn och Visby sysselsätta sig mest med fartygs förbyggande och reparationer, men sällan med nybyggnad. Antalet arbetare är beroende af de förestående arbetenas omfattning.

Endast ett *tegelbruk* finnes å ön, och detta, som är beläget inom Frøjels socken, drifves ej i synnerligen stor skala. De flesta stenbyggnader uppföras af kalksten, och det mesta tegel, som behöfves, införes öfver Visby och landthamnarne, hufvudsakligen från Kalmar län.

Af mindre industriella företag, hvilka i öfrigt finnas, torde, utöfver hvad ofvan omförmäls, endast böra nämnas en *tunnbindarefabrik* i något större skala, som tillkommit vid Klintehamn samt förser ön med dess behof och äfven exporterar en del af sina alster till fastlandet.

Handtverkerierna tillgodose hufvudsakligen endast länets behof.

Bränvinstillverkningen har äfven under denna period bedrivits endast på två ställen af länet, nemligen ett i Visby af ett bolag och det andra inom Klinte socken af enskild person. Under det sista året af perioden har det förra dock icke varit i verksamhet. Tillverkningsbeloppet har utgjorts under år 1876 af 186,844², under 1877 af 158,590¹, under 1878 af 185,014⁶, under 1879 af 147,267⁰ och under 1880 af 114,496⁵ kannor bränvin af 50 procents styrka. Mest potatisbränvin, men äfven något endast af säd och jembäl under sista året af majs, har blifvit tillverkad. Under de tre sista åren hafva från Gotland exporterats, under år 1878: 17,724, under 1879: 14,286 och 1880: 3,772 kannor, men till Gotland importerats år 1878: 12,296, år 1879: 12,190 och år 1880: 6,680 kannor spritvaror. Konsumtionen af spritvaror inom länet under sistnämnda år kan alltså anses hafva uppgått till 117,404 kannor på 55,281 invånare. Som konsumtionen under sista året af förra perio-

den antogs utgöra 242,296 kannor, synes förtärandet af spritdrycker inom länet hafva i hög grad aftagit.

Rörande *brännvinsförsäljningen* inom länet lemnas följande utredning:

	Antal minut-handels-ställen.	Antal utskänkningsställen hela året.	Antal tillfälliga utskänkningsställen.	Mindre partihandel.
År 1876 i Visby stad.....	4	7	5	2
» » å landsbygden.....	5	5	4	3
» 1877 i staden.....	4	7	7	1
» » å landet.....	4	5	6	4
» 1878 i staden.....	4	7	10	1
» » å landet.....	4	4	4	5
» 1879 i staden.....	4	7	6	1
» » å landet.....	4	4	4	3
» 1880 i staden.....	1	6	6	1
» » å landet.....	4	4	6	2

Af de tillfälliga utskänkningsrättigheterna hafva fem årligen utöfvats af ångbåtar. Äldre rätt till utskänkning af spritdrycker utöfvades endast å två gästgifvaregårdar, nemligen Burge i Levede och Sicklings i Klinte socken. Sådan rättighet på grund af burskap finnes ej numera inom länet. Oloflig försäljning af spritdrycker har under denna period icke i någon anmärkningsvärd utsträckning inom länet utöfvats.

Det inom Visby 1873 bildade *bolag* för öfvertagande af stadens brännvinsminut-handels- och utskänkningsrättigheter har under perioden utöfvat sin verksamhet på sätt nedanstående tablå närmare utvisar.

För *maltdrycksberedning* fortfara två bryggerier, båda inrättade i Visby, att tillverka öl och porter såväl för ortens behof som äfven i mindre utsträckning till export.

Maltdrycksförsäljningsrättigheter i förening med utskänkning utöfvades vid 1875 års slut af 61 personer, deraf 31 i Visby och 30 på landet. Af dessa voro 4 i staden och 7 på landet förenade med rättighet att jemväl utskänka vin och af dem utöfvades 57 rättigheter på grund af tillstånd enligt äldre författningar samt 4 nya, hvilka under 1875 tillkommit. Vid 1880 års slut hade sådana rättigheters antal minskats till 56 eller 24 för Visby och 32 för landet. Af dessa 56 rättigheter utöfvades 7 i förening med vinutskänkning, nemligen 3 i Visby och 4 på landet. De gamla, enligt äldre författningar tillkomna rättigheterna voro då minskade till ett antal af 47, hvadan de öfriga 9

tillkommit på grund af Kungl. Förordningen den 18 september 1874. Under perioden hafva 3 rättigheter till följd af yppade oordningar blifvit genom länsstyrelsens beslut indragna.

Försäljning af maltdrycker till afhemtning hos landthandlande har sällan föranledt till oordningar; dock hafva 5 landthandlande för missbruk af sådan rättighet blifvit under perioden af länsstyrelsen förbjudna att försäljning af maltdrycker vidare utöfva.

Tillfälliga rättigheter att utskänka maltdrycker hafva under år 1880 medgifvits åt 42 personer, hvaraf 7 varit förenade med vinutskänkningsrättighet. Oloflig försäljning af maltdrycker har väl någon gång varit föremål för åtal, men dessa förseelser kunna ändock ej anses hafva utöfvats i någon stor utsträckning.

Husslöjden synes under denna femårsperiod hafva i många hänseenden fått en gynsam utveckling. Dertill hafva bidragit, oberäknadt befolkningens allt mer och mer visade håg för inlärande och utöfvande af denna viktiga binäring, dels de anslag, hvilka af staten, landstinget och hushållningssällskapet blifvit anordnade, dels ock de skolor, hvilka dertill inrättats, och de åtgärder i öfrigt, som i och för husslöjdens befrämjande blifvit vidtagna. Så hafva följande anslag blifvit beviljade:

	Af staten.	Landstinget.	Hushållningssällskapet.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.
För år 1876.....	1,000	750	750
» 1877.....	1,000	1,000	1,000
» 1878.....	1,000	1,500	1,500
» 1879.....	1,000	2,000	2,000
» 1880.....	1,000	2,000	2,000

Dessutom hafva medel blifvit af Visby spritvaruförsäljningsbolag under 1874 och 1875 ställda till hushållningssällskapets förfogande, dels 2,500 kronor för att såsom en fond användas till uppköp af modeller m. m., dels ock 846 kronor 22 öre för att, sedan kapitalet genom räntetillägg vuxit till 1,000 kronor, räntan deraf skulle användas till premier för framsteg i den af sällskapet inrättade slöjdskolan.

Den af hushållningssällskapet bildade *slöjdskola i Visby* öppnades den 1 april 1876 och har derefter uti en af sällskapet D. B. W. hyresfritt lemnad lokal oafbrutet varit i verksamhet. Tillsynen å denna slöjdskola handhafves af en styrelse, bestående af fem ledamöter och två suppleanter, hvilka väljas för viss tid af sällskapet. Denna styrelse biträdes af en föreståndare och

Brännvinsbolagets i Visby verksamhet.

	Antal ställen för		Af bolaget orlagd afgift för		Försäljningsbelopp i kannor å		Årets behållna vinst anslagen till				
	Utskänkning.	Utminutering.	Utskänkning.	Utminutering.	Utskänkningslokaler.	Utminuteringslokaler.	Reservfond.	Visby stad.	Landstinget.	Hushållningssällskapet.	Summa.
Från 1 okt. 1875 till 1 okt. 1876	4	1	7,000	7,000	19,348.27	81,707	4,859.42	26,240.84	8,746.95	8,746.95	48,591.16
» » 1876 » » 1877	4	1	9,000	9,000	20,133.49	87,472	7,353.62	25,002.32	8,334.10	8,334.10	49,024.14
» » 1877 » » 1878	4	1	9,000	9,000	18,379.30	88,277	5,713.14	19,424.67	6,474.89	6,474.89	38,087.59
» » 1878 » » 1879	4	1	9,000	9,000	13,480.30	82,301	6,657.20	22,634.16	7,544.82	7,544.82	44,381.30
» » 1879 » » 1880	4	1	9,000	9,000	11,438.65	70,441	3,728.06	12,675.54	4,225.18	4,225.18	21,853.96

behöfligt antal andra lärare. Skolans ändamål är att åt såväl manliga som qvinliga elever från länet bibringa undervisning i frihandsteckning, linearritning och konstruktionsritning samt i snickeri, svarfning, snideri, halm- och korgflätning, papparbete m. m. Skolan är indelad i två afdelningar, nemligen ritafdelningen och slöjdfdelningen. Under år 1880 fastställdes lönerna åt föreståndaren till 1,000, åt läraren i korgflätning till 600 och åt ritläraren till 760 kronor. Öfriga undervisare hafva haft mer eller mindre tillfälliga arfvoden. Undervisningen fortgår under bestämda timmar af dagen alla söckendagar under året med afbrott för ferier omkring 3 veckor vid jultiden och 5 veckor mellan midsommartiden och augusti. Sedan 1878 hafva de två högsta klassernas barn i Visby folkskola haft obligatorisk skyldighet att vissa timmar under veckan begagna undervisningen i slöjdskolan. För att lätta utvägarne till införande af slöjdundervisning i folkskolorna på landsbygden har vid landstingets och hushållningssällskapens anslag under 1880 fästats det vilkor, att 900 kronor af anslaget årligen finge användas till stipendier åt ej allenast folkskollärare och seminarister, utan äfven andra lämpliga personer, som med förord af skoldistrikt anmälde sig till sådan undervisning i slöjdskolan, att de derigenom gjorde sig skicklige till att derefter sjelfva kunna undervisa, och utfäste sig att inom skoldistriktet vidare meddela undervisning. Äfvenledes har blifvit stadgadt, att af nyss sagda anslag finge användas 750 kronor årligen till understöd med 75 kronor åt sådana kommuner inom länet, som inom sig ordnat slöjdundervisningen och af statsmedel på sådan grund uppburo bidrag. Ifrågavarande slöjdskola, för hvilken genom ett särskildt årligt anslag å 200 kronor af hushållningssällskapet är beredd en försäljningslokal i Visby, har enligt årsredogörelserna i och för bedrivande af sin verksamhet haft följande utgifter, nemligen år 1876: 4,812.42, 1877: 4,100.00, 1878: 3,579.83, 1879: 3,937.44 och 1880: 4,268.63, samt hade vid 1880 års slut en premiefond å 1,010 kr. 96 öre samt en reservfond å 4,593 kr. 23 öre, allt under hushållningssällskapets förvaltning. Vid denna slöjdskola hade undervisats följande antal elever:

	Inom ritafdelningen.		Inom slöjdfdelningen.		Deraf från folkskolorna.
	Vårtermånen.	Hösttermånen.	Vårtermånen.	Hösttermånen.	
År 1876.....	—	97	—	40	—
» 1877.....	80	99	61	36	—
» 1878.....	77	78	119	126	—
» 1879.....	73	78	130	161	266
» 1880.....	63	77	157	126	249

Genom nådigt bref den 17 september 1880 har Kungl. Maj:t af allmänna medel nådigt anvisat åt Sanda, Vestergarns och Väte skoldistrikt 64 kronor åt hvarterdera för anordnande af *undervisning i slöjd* vid dessa skolor. Undervisningen i slöjd uti dessa skolor började 1879 i Väte och 1880 i Sanda och Vestergarn.

Vid de årliga landbruksmötena för länet hafva premier dels medelst medaljer och dels med penningar utdelats för förevisade slöjdarbeten.

Fruentimmerssamfundets slöjdskola för flickor i Visby har till ändamål att genom sina lärarinnor bibringa unga flickor så-

väl undervisning i läsning och skrifning, som äfven kännedom i vanlig husslöjd, såsom spinning, stickning, sömnad, väfning m. m., samt att sålunda bilda dem till dugliga tjenare och husmödrar. Lärjungarne i denna skola bestå af sådana unga flickor minst 12 år gamla, som, boende i sina hem, få i skolan åtnjuta undervisning, hvilken hvarje söckendag meddelas från klockan 8 f. m., med afbrott för middagsmål, till klockan 5 på eftermiddagen. Af sådana elever, hvilkas föräldrar äro i goda omständigheter, betalas 1 krona 50 öre i månaden, i hvilket fall de få arbeta för egen räkning. Andra elever dels åtnjuta fri undervisning dels betala en månatlig afgift af 50 öre, men arbeta under sådana förhållanden för inrättningens räkning; dock åtnjuta de för sina arbeten en tredjedel af den behållna inkomsten. Dessutom åtnjuta de fattigare och flitiga eleverna premier vid jultiderna och understöd vid sin första nattvardsgång, dock endast i kläder. Af de 50 elever, som 1880 bevistade skolan, har endast omkring en femtedel betalt högsta afgiften. Till följd af lycklig förvaltning samt donationer och gåfvor hafva denna skolas inkomster vuxit så, att den uti sin lokal kunnat inrymma en s. k. *hushållsskola*, hvilken handhafves af särskild föreständerska samt har till ändamål att meddela undervisning i tvåårig kurs åt unga qvinnor i matlagning, tvätt, strykning, städning m. m. Dessa elever, som vid inträdet skola vara konfirmerade, bo, klädas och erhålla föda vid inrättningen. Under år 1880 voro 6 elever der antagna. Vid samma års slut utgjordes samfundets tillgångar af fastigheten, brandförsäkrad till 12,000 kronor, och dessutom en kontant behållning af 36,928 kronor.

Dessa skolor handhafvas af hvar sin styrelse, och dessa styrelser hafva till biträde föreständerska och i slöjdskolan 2 lärarinnor. Till hushållsskolan lemnar slöjdskolan, utom fri lokal, ett årligt anslag till ved m. m. med 500 kronor.

Visby skyddsförening är en annan mild stiftelse, som utslutande tillkommit på grund af H. K. H. Prinsessan Eugenie's välgörenhet. Dess ändamål är att uppköpa materialier för qvinlig husslöjd samt mot skälig arbetslön utlemna dem till mindre bemädlade inom Visby samhälle för bearbetning i deras hem medelst spinning, stickning, sömnad eller väfning. Tillverkningarna blifva sedermera afyttrade dels under hand och dels å auktioner. Denna stiftelse är af ett högst välgörande inflytande icke allenast för nödens afhjelpande hos den fattigare klassen utan äfven för husslödjens uppmuntrande och befrämjande. Äfven denna välgörenhetsinrättning handhafves af en styrelse med biträde af en skattmästare och ledamöter, hvilka af styrelsen utses att distriktsvis utdela och emottaga arbeten. Föreningens nu gällande stadgar äro antagna den 18 augusti 1877.

Sjöfarten bedrivs hufvudsakligast för länets behof af in- och utförsel, men befrämjar äfven, dock i mindre omfattning, fraktfart å mera aflägsna vatten. Sjöfarten är alltså för en stor del af befolkningen en vigtig näringsgren. Uti härvarande sjömanshus rullor voro 1880 inskrifne 125 sjömän eller 370 mindre än under 1875. Utöfver detta inskrifna antal hafva många, som dels icke låtit i sjömanshusrullorna inskrifva sig, dels ock blifvit inskrifna i sådana rullor utom länet, idkat sjöfart.

Gotlands handelsflotta, som vid 1875 års slut utgjordes af 2 ångbåtar, 8 skepp, 5 briggar, 41 skonertar och galeaser, 3 koffar och 26 slupar och jakter eller tillsammans 85 fartyg om tillhoppa 2,739 nyläster, har under femårsperioden sålunda ökats, att vid 1880 års slut handelsflottan utgjordes af 4 ångbåtar, 7

skepp, 5 briggar, 45 skonertar och galeaser, 2 koffar och 31 slupar och jakter eller tillsammans 94 fartyg om tillhoppa 9,205¹⁴ tons drägtighet.

Oberäknadt dels de post- och ångfartyg, som med bestämda turer ankommit och afgått till och från fastlandet, dels ock de fartyg, hvilka utan att lossa eller lasta anlupit Gotlands hamnar, hafva under år 1880:

från utrikes orter ankommit: till Visby 69, till Klinte 49, till Burgsvik 19, till Rone 10, till Ljugarn 10, till Katthammarsvik 4, till Slite 94, till Kylej 15, till Fårösund 4, till Kappelshamn 12 och till Vestergarn 12 eller tillsammans 298 fartyg mot 227 under 1875;

till utrikes orter afgått: från Visby 57, från Klinte 58, från Burgsvik 23, från Rone 15, från Ljugarn 10, från Katthammarsvik 8, från Slite 90, från Kylej 11, från Fårösund 1, från Kappelshamn 17 och från Vestergarn 16, eller tillsammans 306 fartyg mot 244 under år 1875;

från inrikes orter ankommit: till Visby 360, till Klinte 87, till Burgsvik 63, till Rone 37, till Ljugarn 4, till Katthammarsvik 16, till Slite 61, till Kylej 19, till Fårösund 45, till Kap-

pelshamn 112 och till Vestergarn 6 eller tillsammans 810 fartyg mot 442 under år 1875;

till inrikes orter afgått: från Visby 370, från Klinte 77, från Burgsvik 56, från Rone 36, från Ljugarn 4, från Katthammarsvik 7, från Slite 67, från Kylej 25, från Fårösund 49, från Kappelshamn 103 och från Vestergarn 2, eller tillsammans 796 fartyg mot 437 under år 1875.

Detta allt utvisar att sjöfarten under denna femårsperiod i betydligt omfång tilltagit.

Den allmänna *uppbörden vid Visby tullkammare och underlydande tullplatser* har utgjort:

	Tull och nederlagsafgifter.	Lastpenningar.	Fyr- och båkmedel.	Diverse uppbörd.	Summa.
År 1876.....	57,084 ⁴²	4,507 ⁴⁷	9,886 ²³	657 ¹⁵	72,135 ²⁷
» 1877.....	50,424 ⁷⁰	3,711 ⁴⁶	11,039 ²⁶	619 ⁵⁴	65,794 ⁹⁶
» 1878.....	47,966 ¹⁵	2,696 ⁸⁸	8,983 ³²	571 ³²	60,217 ⁶⁷
» 1879.....	49,588 ⁹³	2,221 ⁷⁹	7,805 ⁶³	675 ⁵⁶	60,291 ⁹¹
» 1880.....	45,909 ¹⁰	2,242 ¹⁸	8,984 ¹²	2,391 ⁶⁰	59,527 ³⁰

4. Kommunikationsanstalter och varubyten.

A) **Landkommunikationer.** Under denna femårsperiod har Gotlands första *jernväg* blifvit anlagd och den 8 september 1878 för allmän trafik öpnad. Redan under förra perioden eller i december 1873 hölls ett af landshöfdingen föranstaltadt sammanträde i länsstyrelsens sessionsrum i Visby med åtskilliga för jernvägs åstadkommande å Gotland intresserade personer för att vidtaga de åtgärder, som för vinnande af detta mål kunde erfordras. Vid detta sammanträde utsågs en interimstyrelse, bestående af landshöfdingen jemte konsulerna R. Cramér, L. N. Eneqvist, med. dr E. Leijer och auditören S. Engström, åt hvilka uppdrogs att genom bidrag af kommuner och enskilde åstadkomma medel för uppgörande af förslag till jernvägsanläggning samt att, sedan erforderliga medel blifvit tecknade, dels anmoda lämplig person att efter de grunder, som af styrelsen bestämdes, vederbörligt kostnadsförslag för jernvägen uppgöra dels ock i öfrigt vidtaga nödiga åtgärder för ett jernvägsaktiebolags bildande. Sedan interimstyrelsen bestämt att undersökning för jernvägens rigtning skulle företagas från Visby förbi Dede och Hemse till Ronehamn samt för bibanor i nordost öfver Austris till Slite och Fårösund samt mot söder från Simunde till Klintehamn och från Ronehamn till Burgsvik samt anmodat löjtnanten vid väg- och vattenbyggnadskåren J. E. Hagdahl att uppgöra kostnadsförslag till denna jernväg med beräkning af 3 fots spårvidd, hvartill borde användas räler om 10 skålpund på foten, hade detta kostnadsförslag under sommaren 1875 aflemnats, upptagande för hufvud- och bibanorna en väglängd af 16 mil 1,600 fot och en kostnad för deras bebyggande af 2,925,000 kronor eller omkring 182,000 kronor för mil och hvarvid hufvudlinierna Visby—Hemse 5 mil 4,600 fot beräknats kosta 774,000 kronor och Hemse—Ronehamn 33,600 fot 172,000 kronor samt bibanorna tillsammans 9 mil 35,400 fot 1,979,000 kronor.

Under förutsättning att bansträckningarne Visby—Hemse—Ronehamn—Burgsvik samt Dede—Austris—Slite först och på

en gång skulle byggas, och att kostnaden dertill skulle uppgå till 2,100,000 kronor, samt att öfriga bansträckningarne Simunde—Klintehamn och Austris—Fårösund, i den mån medel sedermera kunde anskaffas, skulle åstadkommas, hemstälde interimstyrelsen genom länsstyrelsen till 1875 års landsting, att detta måtte teckna aktier i det jernvägsaktiebolag, som skulle komma att bildas, med 800,000 kronor eller 8,000 aktier efter 100 kronor för hvarje. Sedan emellertid landstinget afslagit såväl denna framställning som äfven ett annat vid landstinget gjordt yrkande om anslag af 300,000 kronor såsom bidrag till påbörjande af jernväg på Gotland från Visby mot södra delarne af länet, hafva, efter utfärdad inbjudning till kommuner och enskilde att för bildande af ett jernvägsaktiebolag under benämning »Gotlands jernvägsaktiebolag» teckna aktier till en jernbana från Visby till Hemse med bibanor till Ronehamn och Klintehamn, dels stadsfullmäktige i Visby dels ock landskommuner och enskilde personer tecknat aktier, stadsfullmäktige för staden Visby till belopp af 500,000 kronor, andra kommuner nemligen Barlingbo kommun 10,000 kronor, Roma 6,000 kronor, Buttle 3,000 kronor, Hemse 15,000 kronor, Alfa 5,000 kronor, Stånga 6,000 kronor, Etelhem 5,000 kronor, Lau 1,000 kronor, Vamlingbo 1,000 kronor och Vänge 15,000 kronor samt enskilda till belopp af 90,400 kronor eller tillsammans 657,400 kronor; hvarjemte staden iklädt sig särskild ansvarighet för 170,000 kronor, i den mån detta belopp skulle utöfver aktie-teckningen erfordras för den ifragasatta banans byggande.

Sedan till ledamöter uti ny interimstyrelse blifvit utsedde öfversten m. m. E. von Vegesack, lasarets- och hospitalsläkaren m. m. med. dr E. Leijer, auditören S. Engström, härads-skrifvaren C. A. Ljungholm och vice konsuln L. Arveson, samt Kungl. Maj:t dels den 18 januari 1876 fastställt ordning för Gotlands jernvägsaktiebolag, dels den 5 maj samma år beviljat bolaget rättighet att anlägga och till allmänt begagnande mot afgift upplåta jernväg af 3 fots spårvidd från Visby till Hemse

med bibanor till Ronehamn och Klintehamn med rättighet att till sig lösa och med full eganderätt besitta den jord, hvilken blefve erforderlig för jernvägsanläggningen i enlighet med den plan, som komme att af Kungl. Maj:ts godkännas, dels den 10 november 1876 fastställt af löjtnanten vid kungl. väg- och vattenbyggnadskåren C. A. Husberg upprättade plan-, profil- och detaljritningar för jernvägen från Visby till Hemse och för bibanan från Hemse till Ronehamn utom hvad anginge föreningen emellan stationen vid Visby och dervarande hamn, dels den 24 i sistnämnda månad, jemte det ett för jernvägsanläggningen mellan Visby och Hemse ingifvet kostnadsförslag, upptagande utgifterna för denna bansträcknings byggande till 1,330,000 kronor, blifvit fastställt, beviljat bolaget ett låneunderstöd af 500,000 kronor af de medel, som 1876 års riksdag ställt till Kungl. Maj:ts förfogande för att till låneunderstöd åt nya, då ännu ej påbörjade enskilda jernvägar användas, dels ock den 8 januari 1877 fastställt ritningar och kostnadsplan till ofvannämnda förening emellan Visby jernvägsstation och dervarande hamn; så har den 1 september och 9 oktober 1877 emellan kungl. styrelsen för väg- och vattenbyggnader för Kungl. Maj:ts och kronans räkning, å ena, samt jernvägsstyrelsen, å andra sidan, kontrakt rörande villkoren för jernvägsanläggningen blifvit afslutadt mot villkor, bland andra, att jernvägsarbetet, hvilket då redan var påbörjadt, skulle så bedrivas, att jernbanan, äfven hvad trafikmaterielen anginge, kunde vara färdig senast den 1 januari 1882, och att bolaget skulle erhålla upplåtelse af den för jernvägsanläggningen enligt den fastställda planen erforderliga, kronans tillhöriga jord utan annan kostnad än att, hvad anginge boställsjord eller annan åt enskild person med åborätt eller annorledes till äfventyrs upplåten kronojord, ersättning lemnades i enlighet med hvad nådiga förordningen den 14 april 1866 derom stadgade.

Jernvägsarbetet bedrefs emellertid så raskt, att jernvägen, efter vederbörlig besigtning och sedan H. M. Konungen den 10 september 1878 i egen hög person behagat i nåder förklara densamma för allmän trafik under vissa villkor öppnad, allt sedermera till allmänt begagnande varit upplåten; och blef denna jernväg slutligen genom vederbörande den 9 oktober 1880 afbesigtigad och såsom fullbyggd godkänd. Taxa och reglemente för trafiken hade redan den 23 augusti 1878 blifvit af Kungl. Maj:ts i nåder fastställt.

Vid denna jernväg, som har hufvudstationer vid Visby, Barlingbo 13 kilometer, Roma 21 kil., Bjerges 27 kil., Buttle 32 kil., Etelehem 40 kil., Stånga 46 kil. och Hemse 55 kilometer, allt från Visby station räknadt, samt anhaltsstationer vid Sylfaste och Storvede, belägna mellan Visby och Barlingbo, och vid Roma kyrka, har persontrafiken bedrivits endast med första och tredje klassens vagnar. Till trafiken användes under år 1880 ett antal af 1 första klassens personvagn, 4 blandade första och tredje klassens personvagnar, 3 tredje klassens personvagnar, 6 täckta godsvagnar, 17 öppna godsvagnar, 2 timmervagnar, 31 öppna plankvagnar samt 3 lokomotiv. Till jernvägens anläggande hafva tagits i anspråk 1,038 kvadratref 20 kvadratstänger jord, hvaraf från staten tillhöriga fastigheter användts:

från Roma pastorsboställe.....	1 ref 85 stänger
» Roma till landshöfdingeboställe anslagna kungsgård	85 » 23 »

Jernvägens byggande. Jernvägstrafiken.

från till statsverket indragna f. d. hospitalslägenheten N:o 154 »Tre markley jord» i Roma socken.....	3 ref 27 stänger
» Vänge pastorsboställe.....	10 » 40 »
» Etelehems annexhemman	31 » 10 »
» indragna f. d. länsmansbostället N:o 12 1/2 mil Odvalls	2 » 21 »
	Summa 134 ref 6 stänger.

Samtliga byggnadskostnaderna för jernvägen hade vid dess slutliga insyning och godkännande den 9 oktober 1880 uppgått till 1,175,716 kronor 67 öre, hvaraf den rullande materielen beräknats hafva kostat 185,023 kronor 69 öre. Af den utaf Visby stad ingångna garantin för 170,000 kronor har för jernvägens fullbordande endast behöft påkallas dess ansvarsförbindelse för ett upptaget lån å 30,000 kronor.

Enligt hvad de årliga revisionsberättelserna utvisa, hafva sedan jernvägens öppnande för allmän trafik den 10 september 1878 inkomster och utgifter å trafiken sålunda slagit ut:

		Behållning.
Under år 1878 från den 10 september	{ inkomster..... 26,079.06 utgifter..... 19,271.94	6,807.12.
Under år 1879	{ inkomster..... 60,086.24 utgifter..... 44,783.88	15,302.36.
Under år 1880	{ inkomster..... 64,139.14 utgifter..... 41,822.45	22,316.69.
Trafikinkomsternas alltså tillsammans till	behållning uppgår	44,426.17

Af gods forslades:

1879: 133,398 centner mot en inkomst af	16,635.69
1880: 187,877 » » »	21,999.59.

Af passagerare befordrades:

1879: ett antal af 32,967 mot.....	39,636.40
1880: » » » 30,951 »	37,455.23.

Extra inkomster af frakt för boskap, telegram m. m. uppgingo under:

1879: till.....	1,340.20
1880: »	1,769.41.

Uttryckt i procent af bruttoinkomsten har alltså trafiken gifvit under:

år 1879: {	för passagerare	71 procent,
	» gods	28 »
	» andra föremål	1 »
år 1880: {	» passagerare	63 »
	» gods	35.5 »
	» andra föremål	1.5 »

I förhållande till banans längd, 5.3 mil har inkomsten utgjort:

under år 1879: {	för år och banmil.....	11,337.02
	» dag och »	31.06
» » 1880: {	» år och »	12,101.72
	» dag och »	33.15

Oaktadt 13 § af bolagsordningen stadgar, att »efter hvarje års bokslut, sedan jernvägen blifvit till trafik upplåten, skall af bolagets behållna inkomst afsättas till en reservfond så mycket, som på bolagsstämma anses motsvara jernvägens nötning

och försämring», har någon hittills hållen bolagsstämma ändock icke funnit godt att några vinstmedel till reservfonden afsätta.

Beträffande *allmänna vägar och gästgifverier* inom länet återopas bilagde **tabell N:o 2**. I fråga om de allmänna vägarne har sedan senaste femårsperioden ingen förändring egt rum. Deremot har antalet *skjutsanstalter* blifvit till följd af stadgandet uti 3 § af Kungl. Maj:ts nådiga stadga angående skjutsväsendet den 31 maj 1878 i väsentlig mån förändradt, så att i stället för de 56 gästgifvaregårdar, som vid 1878 års slut inom länet funnos, Kungl. Maj:ts Befallningshafvande genom utslag den 13 december samma år förordnat, att från tiden för nya skjutsstadgans trädande i tillämpning 21 gästgifverier skulle indragas, nemligen Tibble i Hejdeby, Hagvards i Föllingbo, Gurpe i Kräklingbo, Botvatte i Ala, Stora Bjerges i Vallstena, Koparfe i Rute, Grodda i Fleringe, Stora och Lilla Vägorn i Lärbro, Kinners i Lummelunda, Stenstu i Bro, Fättings i Tofta, Sandäske i Sanda, Kyrkarfe i Vamlingbo, Vestergårda i Sundre, Skogs i Hamra, Kysings i Vall, Båtels i Mästerby, Orleifs i Alskog, Qvarna i Eskelhem, Simunde i Hejde och Antarfve i Hafdhem; att följande 22 skjutsanstalter skulle såsom gästgifvaregårdar bibehållas, nemligen Angelbo i Lärbro, Boxarfve och Strands i Öja, Broa å Fårö, Burge i Levede, Busarfve i Roma, Ganne i Östergarn, Gandarfve i Dalhem, Gute i Bäl, Halors i Rone, Kyrkeby i Etelhem, Kyrkljufve i Vänge, Lauters å Fårö, Norrgårda i Hellvig, Qvie i Endre, Röstade i Ekeby, Sicklings i Klinte, Snäckers i Hangvar, Stux i Bunge, Tjengarfe i Hemse, Vesterby i Ardre, Österby och Närs i Othem och Visby i Visby stad; och att till skjutsstationer skulle förändras följande 13 för detta gästgifvaregårdar, nemligen: Bopparfe i Eksta, Bosarfve i När, Enges i Burs, Gardrungs i Stenkumla, Grausne i Stenkyrka, Hau i Fleringe, Isums i Atlingbo, Krogstade i Tofta, Kräklings i Kräklingbo, Lingvede i Hafdhem, Magnuse i Gotthem, Myrvälders i Tingstade och Qvinnegårda i Hafdhem. Längsta afståndet mellan skjutsanstalter, mellan hvilka skjuts skall utgå, är numera 2 $\frac{1}{4}$ mil och det kortaste afståndet 0 $\frac{1}{2}$ mil.

Anledningen dertill att under år 1880 *entreprenad* å endast 4 skjutsanstalter varit åstadkommen är att söka deri, att de flesta äldre entreprenadkontrakter utgingo förr än nya skjutsstadgan skulle börja tillämpas och att i följd af de anbud, som under 1879 å auktioner gjordes för skjutsens öfvertagande enligt den nya lagen, landstinget fann för godt besluta, att *då* den genom Kungl. Maj:ts cirkulär den 21 mars 1879 för länet fastställda maximilega af 1 krona 60 öre milen syntes landstinget fullt motsvara verkliga värdet af skjutsbesväret, och *då* det torde kunna befaras, att, om de äskade entreprenadvilkoren beviljades, anspråken derå skulle med hvarje regleringsperiod återkomma och möjligen stegras, några entreprenadbidrag för år 1880 icke kunde af landstinget beviljas. Vid de fyra gästgifvaregårdar, för hvilka entreprenad utgjordes under 1880, voro kontrakten derom uppgjorda förr, än nya skjutsstadgan utkom, att gälla under tiden till 1880 års slut. Till dessa entreprenader lemnades endast vid det ena, nemligen till Visby gästgifveri bidrag till belopp af 1,120 kronor för år 1880. Öfriga tre entreprenadbeting vid gästgifverier å landet hade betingats endast mot den högre skjutslegan 1 krona 60 öre för häst och mil. Således har skjutslegan vid de 31 skjutsanstalter å landet, der entreprenadskjuts icke kunnat åstadkommas, varit bestämd till 1 krona 20 öre för häst och mil.

Af antalet under år 1880 enligt tabellen *utgångna hästar* synes, att detta antal i betydlig mån understigit det hästantal, som utgått under föregående året, hvilket uppenbarligen är att tillskrifva den högre skjutslegan af 1 krona 20 öre, som gäller för de skjutsanstalter, der entreprenad ej fans och hvarest legan förut endast utgjort 80 öre för häst och mil, hvaraf varit en följd att resande funnit i allmänhet fördelaktigare att lega enskild skjuts.

Af anslag, som riksdagen beviljat till *lättnad för skjutsningsbesväret*, der detta utgjorts på entreprenad och funnits särskildt betungande, har under denna period bidrag utgått år 1876 med 81 kronor 59 öre, 1877 med 125 kronor, 1878 med 89 kronor 14 öre och 1879 med 25 kronor, allt till ett skjutslag.

Postanstalterna inom länet hafva utgjorts af 1 postkontor i Visby samt 2 postexpeditioner i Klintehamn och Hemse samt 32 poststationer, allt vid 1880 års slut.

Med *dligens* har kommunikation årligen under sommartiden två gånger i veckan underhållits mellan Visby och Klintehamn till följd af enskild persons företagsamhet.

En *färja* finnes fortfarande för underhåll af förbindelse mellan Gotland och Fårön. Intill år 1878 har till dennas underhållande af statsmedel lemnats bidrag med 50 kronor och sedermera med 150 kronor årligen mot vilkor, att furstliga personer med deras sviter, tågande trupper, kronoskjutsar, kronotransporter, kurirer, poster, brefbärare i kronans och allmänna ärenden, fångskjutsar äfvensom ortens embets- och tjenstemän, då de i tjensteärenden färdas, äro från erläggande af afgift befriade. För öfverfart på denna färja är taxa vederbörligen fastställd med 1 krona för åkdon, 25 öre för person, då endast en sådan öfverföres, och 12 öre för hvarje person, då flera färjan begagna.

Utom den *telegraf*, som af Gotlands jernvägsaktiebolag längs jernvägen från Visby till Hemse anlagts, finnas telegrafstationer, af staten inrättade, i Visby, Fårösund, Slite, Rone, Burgsvik och Klintehamn, af hvilka stationer den i Fårösund under denna period eller år 1877 tillkommit. Telegrafkabeln emellan Klintehamn och Öland har under perioden väl någon gång varit skadad, men de skador, som derå yppats, hafva föranlett endast korta afbrott i förbindelsen med fastlandet. Under tiden, då den direkta postförbindelsen vintertid med fastlandet varit afbruten, har till följd af Kungl. brefvet den 3 mars 1871 för telegram från och till Gotland endast erlagts halft porto.

B) *Sjökommunikationer*. Mellan Gotland och fasta landet har *postförbindelsen* fortfarande underhållits från och med april till och med november årligen under hela denna period med tre ångbåtar, tillhöriga ångfartygsbolaget Gotland, och från och med 1878 äfven med en fjerde ångbåt, tillhörig ångfartygsaktiebolaget Södra Gotland, af hvilka ångbåtar två af de förstnämnde gjort alternerande turer en gång i veckan mellan Stockholm—Visby—Borgholm—Kalmar och den tredje två gånger i veckan mellan Stockholm och Visby samt den bolaget Södra Gotland tillhöriga ångbåten en gång i veckan gjort tur mellan Stockholm och Visby samt omkring Gotland med anlöpande af landthamnarne Klintehamn, Burgsvik, Ronehamn, Slite och Fårösund från Visby tillbaka till Stockholm. Under öfriga tider af året har postverkets ångbåt »Sofia» underhållit vinterpostföringen två gånger i veckan intill 1879 mellan Visby och Oskarshamn och från och med sistnämnda års höst mellan Visby och Ve-

stervik. Något annat väsentligt afbrott i denna vinterpostföreling har icke egt rum, än det, som inträffade under februari och mars 1877 till följd af »Sofias» strandning i februari samma år uti skärgården i närheten af Furön, i följd af hvilken strandning och den skada, som derigenom tillskyndades »Sofia», ångaren »Polhem» under den återstående delen af vintern förde posten mellan fastlandet och Gotland. Med anledning af en och annan gång inträffade svåra isförhållanden har dock under de flesta år någon gång händt, att postångfartyget icke kunnat anlöpna destinationsorterna Oskarshamn och Vestervik, utan måst aflemna och afhämta post och passagerare än i iskanten på större eller mindre afstånd från Oskarshamn, än vid Horns udde omkring en mil söder om Vestervik och än vid Kåreholm på Öland.

De under förra perioden påbörjade arbetena vid *Visby hamn* hafva under denna period oafbrutet pågått medelst dels påbyggnad af vågbrytaren, som numera blifvit fullbordad och vid afsyning vederbörligen godkänd, dels anbringande längs åt densamma inåt yttre hamnen af en kajbyggnad af kalksten med körväg och jernvägsspår, dels nya kajbyggnader hufvudsakligast af sten, men till någon del äfven af trä, i inre hamnen, dels ock uppmuddring af inloppet samt af såväl inre som äfven yttre hamnen, hvarigenom äfvensom genom bottensprängning ett in-seglingsdjup af 14 till 15 fot åstadkommits samt djupet uppmuddrats till 11½ å 13 fot i inre hamnen och till 15 å 17 fot i den yttre. Jemväl i andra hänseenden hafva reparationer och fyllnadsarbeten blifvit verkställda och en stenbeklädnad af stranden från vågbrytaren mot norr, till förekommande af strandens utskärning af vågorna, anbringats. Bland viktigare reparationer torde företrädesvis böra nämnas: utsträckning af gamla vågbrytarens öfverbyggnad, förstärkning af gamla vågbrytarens yttre glacis genom kalkstensblock, upptagande innanför vågbrytaren af sten, som under föregående stormar före nya vågbrytarens förhöjande pressats öfver densamma, ombyggnad af inre gattets norra brohufvud samt kanalisering och påbörjad igenfyllning af träsket i gamla hamnen.

Stadens inträder hafva från och med denna periods början minskats med de dittills till hamnen anslagna hamnafgifter från de allmänna landthamnarne på Gotland, hvilka afgifter, under förra perioden i medeltal uppgående till 5,300 kronor 15 öre, genom Kungl. Maj:ts nådiga bref den 22 oktober 1875 förklarats skola från och med början af 1876 tillfalla dessa landthamnar såsom erforderliga för deras underhållande.

Vid femårsperiodens början utgjorde Visby stads skuld för hamnen:

Till handels- och sjöfartsfonden	kr. 67,500: 00
Öfriga lån 33,617 kronor 28 öre, som, i anseende till befintlig behållning å den då särskildt bokförda s. k. tolagskassan, likväl endast upptagas till	15,192: 56
Summa kr.	82,692: 56.

Vid periodens slut utgjorde stadens skuld för hamnen:

Till handels- och sjöfartsfonden	kr. 30,000: 00
Återstående skuld å de för hamnens räkning försälda obligationer	261,562: 50
Summa kr.	291,562: 50.

Hvaremot af de för obligationerna influtna medel voro utlånta	kr. 68,248: 53
Återstår skuld kr.	223,313: 97.
Hvadan under perioden skulden ökats med	140,621: 41.

Förteckning å influtna hamnafgifter af fartyg och varor m. m. vid Visby hamn under åren 1876—1880:

	Afgifter för prämar och flottor etc.	Hamnafgifter af		Summa kronor.
		fartyg.	varor.	
År 1876.....	1,025 04	6,809 99	17,112 35	24,947 38
» 1877.....	1,816 98	8,946 00	21,149 30	31,912 28
» 1878.....	1,495 01	8,349 50	18,500 21	28,344 72
» 1879.....	1,897 21	7,342 22	16,346 87	25,586 30
» 1880.....	1,199 54	7,944 95	18,114 91	27,259 40
Summa	7,433 78	39,392 66	91,223 64	138,050 08
Medium pr år	1,486 76	7,878 53	18,244 73	27,610 02

hvarjente af statsanslaget för vågbrytarens sammanbindning med land lyftats

år 1876.....	kr. 20,000 00
» 1877 slottliqvid	30,000 00
Summa kr.	50,000 00

Dessutom hafva tolagsmedel influtit:

år 1876.....	kr. 3,655 37
» 1877.....	3,337 34
» 1878.....	3,007 26
» 1879.....	2,884 61
» 1880.....	2,964 77
Summa kr.	15,849 35

Medium pr år..... » **3,169 87**

Utgifter för Visby hamn under åren 1876—1880:

	Uppbörds-kostnader och restititioner.	Räntor å lån, upptagna för hamnens behof.	Omkostnader såsom rabatter m. m. för de för hamnens behof försälda obligationer.	Af hamndirektionen bestridna utgifter för hamnarbeten och hamnens behof i öfrigt.	Diverse utgifter.	Summa kronor.
år 1876...	1,541 14	4,107 26	— —	76,412 66	500 00	82,561 06
» 1877...	1,914 74	2,627 71	6,190 24	54,099 16	139 97	64,971 82
» 1878...	1,700 68	7,619 33	5,632 07	65,335 52	198 00	80,485 60
» 1879...	1,535 19	10,659 72	4,060 99	45,353 61	36 35	61,645 86
» 1880...	1,635 56	11,637 50	46 97	30,138 25	222 05	43,680 33
Summa	8,327 31	36,651 52	13,930 27	271,339 20	1,096 37	333,344 67
Medium pr år.....	1,665 46	7,330 30	3,186 06	54,267 84	219 27	66,668 93

De allmänna landthamnarne på Gotland hafva sedan lång tid tillbaka stått under Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes omedelbara inseende och förvaltning. Genom ofvan anmärkta nådiga bref af den 22 oktober 1875 har Kungl. Maj:t — med förklarande att landthamnarne fortfarande skulle stå under Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes kontroll och förvaltning och att samtliga de hamnafgifter så af fartyg som af varor, hvilka enligt fastställd taxa borde vid allmänna landthamnarne utgå, för framtiden skulle dessa hamnar tillgodokomma — i öfrigt bland annat stadgat, att af de medel, som vid 1875 års slut tillhörde landthamnarne allmänna fond, skulle bildas en för hamnarne

gemensam reservfond, som skulle få efter Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes anordnande anlitas, dels då någon väsentlig skada å landthamn genom olyckshändelse kunde inträffa, dels och till gemensamt behof och till gemensamma förvaltningskostnader; att hvarje landthamns årliga inkomster från ingången af år 1876 borde bokföras såsom denna landthamns enskilda tillhörighet och deraf bestridas de utgifter, som vore erforderliga för hamnens utvidgande, underhåll eller förbättrande, äfvensom för dess enskilda förvaltningskostnad, dock att tio procent af dessa inkomster, sedan hamnens enskilda förvaltningskostnader afdragits, årligen borde öfverföras till allmänna reservfondens förstärkande och underhållande; att vid hvarje landthamn skulle finnas, utom uppborrdsman, en hamndirektion eller ock å de mindre en hamnföreståndare, åt hvilken närmaste värden och tillsynen om hamnen skulle vara anförtrodd; att ledamöterna i hamndirektionerna och föreståndarne skulle förordnas af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, som äfven egde utse räkenskapsförare, hvilken skulle emot lämpligt arfvode föra landthamnarnes räkenskaper och brevexling, emottaga, från de särskilda uppborrdsmännen redogörelser och inflytande medel samt desamma under uppborrdsmanansvar under Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes kontroll redovisa; att landthamnarnes räkenskaper årligen skulle granskas af revisorer, hvilka borde af landstinget utses, samt att de anmärkningar, som af revisorerna kunde göras emot räkenskaperna, borde af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande prövas och afgöras, hvarefter klagan öfver fattadt beslut rörande landthamnarne och deras förvaltning finge i vanlig ordning fullföljas.

Vid 1876 års ingång utgjorde landthamnarnes gemensamma reservfond..... 29,933.08
och uppgick vid 1880 års slut till..... 31,275.63.

Under perioden har från reservfonden beviljats understöd till Burgsviks hamn med 3,500 kronor.

För åstadkommande af muddring vid Slite, Ronehamns, Burgsviks, Klintehamns och Kappelshamns landthamnar, har Kungl. Maj:t, uppå derom gjord underdånig framställning, genom nådigt bref den 20 september 1878 beviljat åt landthamnsfonden ett lån å 30,000 kronor att utgå ur handels- och sjöfartsfonden mot vilkor af räntefrihet under 3 år från lyftningsdagen och skyldighet att derefter årligen amortera beloppet med en annuitet af sex procent å lånets ursprungliga belopp, hvaraf fem procents ränta borde beräknas och återstoden skulle utgöra kapitalafbetalning. Detta lån har emellan hamnarne blifvit sålunda fördeladt, att deraf erhållits af Slite 4,000, Ronehamn 4,000, Burgsvik 10,000, Klintehamn 10,000 och Kappelshamn 2,000 kronor, för hvilka belopp annuiteten skulle af hamnarnes intrader godtgöras. I den mån dessa upplånta medel till muddringskostnaden icke försloge, skulle dertill dels användas hamnarnes egna besparingar och dels af reservfonden till hamnarne utlånas hvad i öfrigt erfordrades.

Norr om Visby och på nordvestra delen af Gotland ligger i den så kallade Kappelshamnsviken *Kappelshamns allmänna landthamn*. Å lastbryggan derstädes hafva nödiga underhållsarbeten blifvit under perioden verkställda. Som entreprenören af det vid denna hamn beslutade muddringsarbetet icke inom stadgad tid detsamma påbörjat, har auktion för arbetets öfvertagande på entreprenörens risk blifvit inför Kungl. Maj:ts Befallningshafvande hållen; men, enär någon spekulant icke uppträdde, har arbetet icke kunnat verkställas. För beredande af det djup, 12 fot,

som med muddringen åsyftats, har i stället beslutats att förlänga hamnens lastbrygga 50 fot medelst förlängning af dess brohufvud. Genom nådigt bref den 22 oktober 1880 blef denna plan af Kungl. Maj:t gillad och derjente tillstånd meddeladt, att till detta arbete finge användas de för det tillämnade muddringsarbetet vid denna hamn ur handels- och sjöfartsfonden anslagna låne-medel 2,000 kronor. Angående verkställandet af detta arbete för 5,000 kronor har kontrakt med entreprenör afslutats, men först under innevarande år hunnit fullbordas. Denna hamns enskilda fond uppgick vid 1880 års slut till 4,354 kronor 42 öre. Hamnen har ingen annan skuld än omförmälda 2,000 kronor.

Färösunds allmänna landthamn är belägen nordost på Gotland i sundet mellan denna ö och Fårön. Invid denna hamns brygga är 19 fots djup och å redden utanför i sundet finnas bekväma ankarplatser för 21 fots djupgående fartyg. Inloppet mellan Fårön och Bungeör, en klippholme vid inloppet, är omkring 30 fot, och innanför denna i sundet vid Skarfgrund kunna 27 fots djupgående fartyg ligga i full trygghet förtöjda. Omförmälda redd är en af nordens största och bästa hamnplatser, skyddad för alla vindar. Nödigt underhållsarbete har under denna femårsperiod å hamnens lastbrygga och förtöjningar blifvit verkställt. Landthamnen är skuldfri, och dess enskilda fond uppgick vid 1880 års utgång till 1,033 kronor 19 öre.

Kyllejs allmänna landthamn är belägen vid Gotlands östra kust norr om Slite. Djupet vid lastbryggan är endast 8 fot. Nödiga reparationsarbeten hafva å denna lastbrygga verkstälts. Hamnen har ingen skuld, och dess enskilda fond uppgick vid periodens slut till 521 kronor 11 öre.

Slite allmänna landthamn är näst Färösund Gotlands djupaste och bästa hamn. Inloppet dertill mellan Gotland och Enholmen är öfver 30 fot. På redden, som har god ankargrund, kunna ligga 24 fots djupgående fartyg fullkomligt skyddade för alla vindar. I sjelfva hamnbassinen mellan båda lastbryggorna varierar djupet efter nyligen verkställd muddring från 12 till 16 fot. Den ena lastbryggan var förut jemte fyra förtöjningskistor enskild person tillhörig, men under år 1878 har hamnen mot 1,500 kronor tillöst sig såväl bryggan, hvilken är 155 fot lång, som äfven förtöjningskistorna. Nödiga reparationsarbeten å denna hamn hafva under perioden blifvit verkställda, och, på sätt förut blifvit omförmäldt, muddring af hela inre hamnen fullbordats, den senare för en kostnad af 15,330 kronor 7 öre. Denna hamn stod vid 1880 års slut i skuld

till handels- och sjöfartsfonden med 4,000
och till allmänna landthamnarnes reserv-

fond med..... 6,025 10,025 kronor.

Denna hamn hade vid samma års utgång ingen enskild fond, enär denna till muddringsarbetet och andra utgifter helt och hållet medtagits och dessutom hade en brist af 63 kronor 63 öre.

Katthammarsviks allmänna landthamn, näst söder om Slite, är den minst betydande af Gotlands allmänna landthamnar och innehar ett djup vid lastbryggan af 8 fot, hvilket dock genom hamnens befriande från en mängd lösa stenar skulle kunna med några fot förstöras, om hamnens tillgångar sådant tilläte. Den har emellertid ej någon skuld, och dess enskilda fond uppgick vid periodens slut till 186 kronor 18 öre.

Näst söder om Katthammarsvik är *Ljugarns allmänna landthamn* å Gotlands östra kust belägen. Dess djup invid bryggan är vid pirhufvudet 18 fot och vid bryggan närmare intill land

15 fot. Denna hamn skyddas från sydost af Laus holmar. Hamnen, hvarå nödiga underhållsarbeten verkstälts, har ingen skuld och dess behållna enskilda fond uppgick vid 1880 års slut till 1,012 kronor 76 öre.

Söder om Ljugarn och på Gotlands östra kust ligger *Ronehamns allmänna landthamn*. Vattendjupet vid bryggan har från 12 fot medelst muddring fördjupats till 14 fot. Inseglingrännan från sydost är ock uppmuddrad till ett djup af likaledes 14 fot. En ny inseglingränna från nordost är upptagen och frigjord från sten, så att fartyg, som icke äro alltför djupgående, numera kunna inlöpa vid alla vindar. För stenupptagningen hafva användts skånska s. k. stenfiskare, och detta arbete har kostat 3,412 kronor 41 öre. Kostnaden för muddringen uppgick till 17,383 kronor 80 öre. Vidare har, oberäknadt nödiga underhållsarbeten, en förlängning af lastbryggan blifvit åstadkommen, till hvilket arbetes verkställande hamnen erhållit dels från handels- och sjöfartsfonden ett räntefritt lån å 19,493 kronor 89 öre att återbetalas i den mån och då hamnens tillgångar det medgifva, dels af landthamnens fonden ett rent anslag utan återbetalningsskyldighet af 6,246 kronor 94 öre dels ock af samma fond ett lån å 15,000 kronor. Utgifterna för denna förlängning af lastbryggan uppgingo till 35,360 kronor 37 öre, och arbetet blef insynadt och godkänt i slutet af år 1879. Vid 1880 års slut hade denna landthamn obetalda skulder utom ofvanberörda räntefria lån ..... 19,493⁸⁹ till handels- och sjöfartsfonden muddringslån å..... 4,000⁰⁰ och till allmänna reservfonden..... 17,700⁰⁰

Summa kronor 41,193⁸⁹.

Hamnen egde vid periodens slut ingen behållning uti enskilda fonden, utan en brist af 36 kronor 70 öre, emedan fondens tillgångar medtagits till ofvan omnämnda arbeten.

Af de allmänna landthammarne ligger *Burgsviks hamn* å västra kusten sydligast. Denna hamn har numera blifvit uppmuddrad till ett djup vid lastbryggans brohufvud af 11 fot mot en kostnad af 10,664 kronor 12 öre. Dessutom har lastbryggan blifvit förlängd med 224 fot, till hvilket arbetes utförande hamnen erhållit anslag utan återbetalningsskyldighet ej mindre af staten med tillsammans 9,250 kronor, än äfven af allmänna reservfonden med tillhopa 9,047 kronor 17 öre, af hvilket senare belopp 3,500 kronor under denna period utgått. Detta förlängningsarbete har medtagit en kostnad af sammanlagdt 22,129 kronor 41 öre. Förenämnda arbeten insynades och godkändes,

muddringsarbetet år 1879 och arbetet å lastbryggan år 1880. Vid sistnämnda års slut egde hamnen en skuld å 10,000 kr. till handels- och sjöfartsfonden och en enskild fond å 1,456 kr. 66 öre.

Klintehamns allmänna landthamn, belägen ungefär vid midten af Gotlands västra kust, har äfvenledes blifvit under denna period uppmuddrad, inseglingrännan till ett djup af 12 och sjelfva hamnen vid lastbryggans yttre del till 11 fot. Detta arbete, som ännu icke är insynadt och godkänt, har hittills medtagit en kostnad af 20,406 kronor 51 öre, dock återstår endast upptagning af någon sten vid ena sidan af inseglingrännan, hvilket arbete blifvit fördröjdt till följd af svårighet att erhålla dykare för sprängning af några fasta stenar. Oberäknadt nödiga reparationer, hvilka verkstälts å chausséen och lastbryggan, har denna senare under perioden blifvit förlängd medelst stenistor af 75 fots längd och ett nytt brohufvud af 36 fot i fyrkant, hvilket arbete kostat 7,500 kronor, hvarjemte under år 1878 anbringats en ny förtöjningskista. Hamnen hade vid 1880 års slut skuld till handels- och sjöfartsfonden..... 10,000 och till allmänna reservfonden 8,300

Summa kronor 18,300.

Vid samma års slut hade hamnens enskilda fond ingen behållning, utan en brist å 239 kronor 23 öre, enär fonden medtagits till bekostande af ofvannämnda arbeten.

Vestergarns allmänna landthamn är belägen norr om Klintehamn och 2 $\frac{1}{4}$ mil söder om Visby. Dess djup vid lastbryggan är 8 fot. Vid denna hamn hafva under perioden endast nödiga underhållsarbeten blifvit verkställda. Vid 1880 års utgång hade hamnen ingen skuld och en enskild fond å 674 kronor 41 öre.

Närmaste tillsynen vid samtliga ofvanberörda landthammar handhafves vid Färösund, Slite, Ronehamn, Burgsvik och Klintehamn af hamndirektioner och vid de öfriga hamnarna af hamnföreståndare, hvilka under sig hafva en hamnmästare. Uppbörden verkställes till följd af stadgande i Kungl. brefven den 16 mars 1833 och 22 oktober 1875 af der tjenstgörande tulluppbördsmän, hvilka i afseende å denna uppbörd endast stå under Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes och dess antagna räkenskapsförare kontroll. Denna räkenskapsförare och öfrige nämnde uppbördsmän åtnjuta af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande bestämdt arfvode för sina uppdrag.

För belysande af landthamnarnes affärsförhållanden hafva blifvit uppgjorde följande öfversigter:

Sammandrag öfver de vid de allmänna landthammarne å Gotland influtna hamnaffgifter för åren 1876—1880.

	År 1876.			År 1877.			År 1878.			År 1879.			År 1880.			Summa.		Summa summan.
	För fartyg.	För varor.	Summa.	För fartyg.	För varor.	Summa.	För fartyg.	För varor.	Summa.	För fartyg.	För varor.	Summa.	För fartyg.	För varor.	Summa.	För fartyg.	För varor.	
Kappelshamn	795 ⁴³	364 ⁹⁶	1,160 ³⁹	981 ⁴⁵	365 ⁰⁵	1,346 ⁵⁰	811 ⁴⁵	345 ⁸⁶	1,157 ³¹	627 ⁰⁹	252 ¹¹	879 ²⁰	714 ⁹⁵	334 ⁴⁷	1,049 ⁴²	3,930 ³⁷	1,662 ⁴⁵	5,592 ⁸²
Färösund	514 ²⁴	304 ⁸⁵	819 ⁰⁹	399 ⁷⁹	184 ⁷⁹	584 ⁵⁸	205 ⁶⁶	143 ⁶⁰	349 ²⁶	205 ⁰⁷	178 ²¹	383 ²⁸	211 ¹¹	175 ⁰⁵	386 ¹⁶	1,535 ⁸⁷	986 ⁵⁰	2,522 ³⁷
Kylle	588 ⁸⁸	189 ²⁰	778 ⁰⁸	513 ²⁴	190 ⁰⁴	703 ²⁸	518 ¹⁸	215 ⁰⁶	733 ²⁴	380 ⁷³	84 ⁷⁷	465 ⁵⁰	323 ⁵⁸	64 ¹⁵	387 ⁷³	2,324 ⁶¹	743 ²²	3,067 ⁸³
Slite	1,283 ⁶³	783 ³⁶	2,066 ⁹⁹	1,733 ¹⁹	1,019 ³⁸	2,752 ⁵⁷	1,289 ⁸⁴	1,265 ⁷⁸	2,555 ¹²	1,140 ⁶⁵	1,009 ⁰⁹	2,149 ⁷⁴	1,435 ⁰¹	1,079 ¹⁷	2,514 ¹⁸	6,881 ⁸²	5,156 ⁷⁸	12,038 ⁶⁰
Katthamnarsvik	473 ²¹	209 ⁰¹	682 ²²	339 ⁴²	126 ⁶⁵	466 ⁰⁷	234 ⁰⁷	97 ⁵⁹	331 ⁶⁶	105 ⁹⁰	13 ²⁸	119 ¹⁸	183 ⁵⁸	142 ⁰²	325 ⁶⁰	1,336 ¹⁸	588 ⁵⁵	1,924 ⁷³
Ljugarn	233 ²³	197 ⁹⁶	431 ¹⁹	310 ⁵²	237 ⁴⁷	547 ⁹⁹	239 ⁰⁶	382 ⁴⁹	621 ⁵⁵	198 ¹³	136 ²¹	334 ⁸⁴	174 ⁸⁶	77 ²⁷	252 ¹³	1,155 ⁸⁰	1,031 ⁴⁰	2,187 ²⁰
Ronehamn	533 ³⁶	2,384 ⁴⁸	2,917 ⁸⁴	811 ⁵³	2,716 ⁸⁸	3,528 ⁴¹	543 ⁸¹	2,150 ⁵²	2,694 ³³	505 ²⁶	1,112 ⁶⁷	1,617 ⁹³	513 ⁶⁴	1,595 ⁰⁴	2,108 ⁶⁸	2,907 ⁶⁰	9,959 ⁵⁹	12,867 ¹⁹
Burgsvik	320 ³³	698 ⁵³	1,018 ⁸⁶	448 ⁴⁰	768 ⁵²	1,216 ⁹²	373 ²⁶	657 ⁷⁹	1,031 ⁰⁵	418 ⁶⁵	608 ⁸⁴	1,027 ⁴⁹	363 ⁷⁸	718 ¹²	1,081 ⁹⁰	1,924 ⁴²	3,451 ⁸⁰	5,376 ²²
Klintehamn	1,212 ⁰¹	1,923 ⁶⁴	3,135 ⁶⁵	1,366 ³⁶	2,605 ⁴⁰	3,971 ⁷⁶	989 ⁹⁰	1,950 ⁸⁵	2,940 ⁷⁵	855 ⁸⁶	1,680 ⁸⁴	2,536 ⁷⁰	904 ⁶⁸	2,075 ¹⁰	2,979 ⁷⁸	5,328 ⁸¹	10,235 ⁸³	15,564 ⁶⁴
Vestergarn	250 ²⁴	216 ²⁰	466 ⁴⁴	256 ⁴⁷	219 ⁷⁷	476 ²⁴	187 ⁰²	208 ⁹²	395 ⁹⁴	193 ¹¹	174 ⁶⁷	367 ⁷⁸	194 ⁰²	139 ²³	333 ²⁵	1,080 ⁸⁶	958 ⁷⁹	2,039 ⁶⁵
Summa	6,204 ⁵⁶	7,272 ¹⁹	13,476 ⁷⁵	7,160 ³⁷	8,433 ⁹⁵	15,594 ⁵²	5,391 ⁷⁵	7,418 ⁴⁶	12,810 ²¹	4,630 ⁴⁵	5,250 ⁶⁹	9,981 ¹⁴	5,019 ²¹	6,399 ⁶²	11,418 ⁸³	28,406 ³⁴	34,774 ⁹¹	63,181 ²⁵

Sammandrag öfver de från de allmänna landthamnarne å Gotland bestridda *utgifter* till brobyggnader, muddringsarbeten, packhushyror, hammästartearfvoden och uppboordsprovisioner för åren 1876—1880 (oberäknadt de för hamnarnes gemensamma reservfond utgångna förvaltnings- m. fl. kostnader):

	År 1876.	År 1877.	År 1878.	År 1879.	År 1880.	Summa.
Kappelshamn	295 15	311 29	849 72	248 24	438 70	2,143 10
Fårösund	215 35	506 04	271 22	185 78	236 88	1,415 27
Kylle	583 15	545 72	395 82	495 40	357 19	2,377 28
Slite	551 92	990 24	7,469 07	9,397 35	2,280 34	20,688 92
Katthammarsvik ...	337 30	370 34	392 60	144 11	480 22	1,724 57
Ljugarn	158 59	171 71	178 81	336 55	279 44	1,125 10
Ronehamn	426 90	486 16	411 74	15,650 21	2,519 72	19,494 73
Burgsvik	390 92	344 17	230 51	11,905 33	1,242 02	14,112 98
Klinte	455 82	2,400 72	5,449 16	3,416 80	21,915 03	33,637 53
Vestergarn	151 90	333 23	144 53	448 75	216 02	1,294 13
Summa	3,567 00	6,459 62	15,793 21	42,228 52	29,965 56	98,013 91

Utom förutnämnda allmänna landthamnar finnas åtskilliga *hamnar inom länet, hvilka disponeras af enskilda personer*, såsom Lutterhorn vid vestra kusten af Fårön, samt Ar å vestra, Storungs, Nyhamn och Bläse å nordvestra samt Lergraf, Lörje, Vallavik, Stt Olofsholm, Barläst, Länna, Botvaldavic och Närshamn å östra kusten af Gotland, från hvilka sjöfart med större och mindre fartyg idkas.

5. Kameralförhållanden.

Vid **tabell N:o 3** torde böra tilläggas följande:

att kungs- och kungsladugårdar utgöras dels af Roma kungsgård, hvilken, förut tillsammans med lägenheterna Närsholmen och Skenholmen ansedd utgöra $6\frac{1}{8}$ mantal, sedermera blifvit fördelad uti tre särskilda egendomar, nemligen Roma kungsgård $5\frac{19}{32}$ mantal, Närsholmen $\frac{9}{32}$ mantal och Skenholmen 1 mantal, hvilka hvar för sig på 20 år utarrenderats, Roma och Skenholmen till midfastan 1884 och Närsholmen till midfastan 1885; dels ock Visborgs kungsladugård med Vestergarnsholm, hvilka hvar för sig, nemligen Visborg $1\frac{11}{32}$ mantal och Vestergarnsholm $1\frac{1}{32}$ mantal, från midfastan 1875 jemväl blifvit utarrenderade på 20 år. Förstnämnde tre egendomar disponeras af landshöfdingelöneregleringsfonden och äro följaktligen i tabellen upptagna under rubriken »boställen»;

att förra häradshöfdingeboställena Alleqviva $\frac{7}{8}$ mantal i Endre och Skogs $\frac{3}{4}$ mantal i Levede blifvit till kronans omedelbara disposition indragna, hvadan fastigheterna under sådan disposition ökats med dessa två samt boställenas antal med samma siffra minskats;

att några säterier eller skattlagda kronofiskerier under enskild disposition icke finnas samt icke heller frälseegendomar utom Skälsö f. d. kronofiske, som förut varit anslaget till lön åt landshöfdingen, men under perioden blifvit till enskild person afyttrad mot vilkor, att dess natur skulle omflyttas till utsockne frälse;

Gotlands *lotsstationer och lotspersonal* hafva under denna period undergått sådan förändring, att lotsstationernas antal genom Envikens och Ars lotsplatsers indragning vid 1880 års utgång utgjorde endast 18, af hvilka en från Katthammarsvik förflyttats till Härvik i Östergarn, och att lotspersonalens antal blifvit minskadt från 55, oberäknadt lotsfördelningschefen, till 46.

Å de vid länets kuster uppförda tillsammans sju *fjyar*, nemligen Holmuddens å Fårön, Östergarnsholms, Närsholms, Faluddens, Hoburgs, Vestergarns och Gotska Sandöns, har ej annan förändring egt rum, än att Vestergarns fyr 1877 erhållit så kallad klippapparat. Vid Visby hamn har redan före denna period varit anbringad en inseglingsfyr. Vid Ekeviken å Fårön finnes en lifräddningsbåt stationerad och vid Faludden en annan med raketapparat. Vid fyrarne äro anstälde 7 fyrmästare och 14 fyrbetjente samt vid räddningsstationerna 1 uppsyningsman, 1 båtstyrare och 10 roddare.

C) **Sjöfart och handel.** Med hänvisande till hvad förut derom här ofvan blifvit afhandladt och i öfrigt till hvad särskilda statistiska meddelanden från vissa embetsverk närmare innehålla, anser sig Kungl. Maj:ts Befallningshafvande böra här angifva, att, sedan de ordinarie *marknaderna* inom länet numera förklarats skola upphöra, Kungl. Maj:ts Befallningshafvande förordnat om *stortorgdagar* under bestämda tider i Visby, Lärbro, Stånga, Hemse och Burgsvik för försäljning af, jemte vanliga torgvaror, kreatur, landtmanuaprodukter, husslöjd och sådana redskap, som landtmännen för sin näring behöfva. Den vanliga torghandeln i Visby fortfar.

att de under allmän disposition varande jordlägenheterna utgöras af 5 holmar, 1 skollustomt i Fole, 2 lägenheter i Björke och Ganthem samt i öfrigt af indragna f. d. hospitalslägenheter, hvilka senare från och med 1876 ståtts under kronans omedelbara disposition;

att de såsom boställen å landsbygden upptagna fastigheter bestå af 6 landsstatsboställen och 47 prestgårdar samt i öfrigt af annexhemman;

att de uti tabellen upptagna kronans verk och inrättningar bestå af fästningsverket vid Slite å ön Enholmen, 7 fyrbåkar och 1 räddningsstation vid Faludden;

att af kronohemman under enskild disposition $\frac{7}{32}$ mantal, utgörande 2 brukningsdelar, äro under stadgad åborätt upplåtna och de öfriga anslagna under en kyrka och en prestgård;

att kronojordlägenheterna under enskild disposition bestå af en afsöndringsjord från Hafdhems prestgård, ett nybygge i Lau och en kyrkäng i Lye;

att den öfriga jorden, med undantag af stads-, kyrko- och s. k. fri- och flytande jordar, är af kronoskattenatur;

att de 80 skattejordlägenheterna utgöras af 14 holmar, 9 lotter i Fjälemyr, 16 lotter i s. k. Bod- och Österudd, 2 lägenheter i Hafthem, 1 i Lokrume, 1 i Gothem, 1 i Endre och i öfrigt f. d. hospitalskattelägenheter;

samt att oberäknadt de i tabellen upptagna 52 lägenheterna inom Visby stads område, hvilka alla äro bebyggda, finnas inom

Visby område 50 obebyggda f. d. hospitalsjordar, hvilka sedan 1876 varit under kronans omedelbara disposition, äfvensom 3 boställsjordar, anslagna tills vidare såsom löneförmån åt hospitalssysslomannen, jemte 55 skattehospitalsjordar. Taxeringsvärdena å nämnda 50 f. d. hospitalsjordar utgjorde 1880: 114,300 kronor och å boställsjordarne 3,600 kronor.

Någon *fideikommissfastighet* finnes icke på Gotland.

För afgälds bestämmande hafva under perioden blifvit anmälda tillsammans 334 *jordafsondringar för all tid*, å tillsammans 4,532.03 kvadratref, samt 3 *afsondringar för viss tid* å tillhoppa 11.87 kvadratref.

Vid 1880 års slut egde 6 *utländska undersåtar fast egendom* å Gotlands landsbygd till ett sammanlagdt taxeringsvärde af 340,100 kronor, af hvilken fasta egendom $7^{553}/_{1683}$ mantal till ett taxeringsvärde af 332,100 kronor utgjorde jordbruksfastighet och den öfriga till värde af 8,000 kronor annan fastighet. Af dessa utländingar voro 4 tyska undersåtar och egare till $6^{18467}/_{35904}$ mantal, taxerade till 299,400 kronor, och annan fastighet, värderad till 7,000 kronor, samt 2 danskar, hvilka egde $4^{69}/_{576}$ mantal jordbruksfastighet, taxerad till 32,700 kronor, och annan fastighet till värde af 1,000 kronor. Uti staden Visby eger numera ingen utlänning fastighet.

Tio stadsfastigheter i Visby, bevillingstaxerade till 206,100 kronor, egdes vid 1880 års slut af *aktiebolag*. Deremot fans på landsbygden ingen fastighet, tillhörig sådant bolag.

I afseende å *roteringen* finnas på Gotland indelade 2 båtsmanskompanier under 1 chef med 10 korporaler och 250 båtsmän. Till alla dessa rotar äro torp uttagna. Utom dessa erlades 1880 för 13 båtsmansrotar, 3 å landet och 10 i Visby, vakansafgifter. Extra rotering i krigstid skall utgöras af 14 rotar, hvilka det åligger hålla hästar i stället för karlar.

I fråga om uppbörden af allmänna medel och om kommunernas fattigvård och finanser hänvisas ej mindre till länsredogörelserna än äfven till »litt. U i Bidrag till Sveriges officiella statistik»; dock vill Kungl. Maj:ts Befallningshafvande här anföra, hvad som icke finnes uti sistnämnda verk upptaget, att för *häradenas behof* hafva i sammanhang med kronoskatterna uttaxerats under år 1878: 236 kronor 95 öre, 1879: 256 kronor 52 öre och under 1880: 492 kronor 94 öre, hvilka behof hufvudsakligen afsett utgifter till underhåll af tingshus, häradsfängelse m. m.; hvarjemte inom provinsialläkaredistriktet uttaxerats bidrag till underhåll af läkarebostad i Slite, hvilken taxering för år 1879 uppgått till 912 kr. 75 öre och indrifvits på sådant sätt, att, enligt Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes förordnande, bidraget fördelats med $1\frac{1}{2}$ öre för hvardera af 60,850 fyrk på distriktets kommuner, inom hvilka hvarje kommuns bidrag genom kommunalnämnd blifvit efter enahanda grund debiteradt och indrifvet.

Något *bidrag till skjutsentreprenaderna* i följd af 23 § af Kungl. stadgan angående skjutsväsendet den 31 maj 1878 har icke under denna period ifrågakommit att uttaxeras.

De hufvudsakliga grunderna för beskattning inom länet hafva varit:

a) *mantalet* å fastigheter å landet, hvilket mantal är sedan förra perioden oförändradt eller tillsammans $1,097\frac{7}{8}$ mantal. I afseende å båtsmansroteringen äro stadens jordbruksfastigheter dessutom ansedda att motsvara $26\frac{1}{8}$ mantal;

b) *antalet personer, hvilka inom länet varit pligtiga erlagga mantalspenningar*, och hvilket antal år 1875 utgjorde 3,483 i Visby och 25,707 på landsbygden eller tillsammans 29,190, har under 1880 uppgått i staden till 3,832 och å landsbygden till 27,957 eller tillhoppa till 31,789;

c) *taxeringsvärdena å fastigheter*, hvilka 1875 uppgingo till 4,060,300 kronor i Visby och till 30,286,200 kronor på landet eller tillsammans 34,346,500 kronor, utgjorde för år 1880 4,748,200 kronor i staden och 37,403,800 kronor på landet eller tillsammans 42,152,000 kronor;

d) *den beskattningsbara inkomsten* inom länet, som 1875 upptagits för Visby till 1,295,871 kronor och på landet till 658,947 kronor eller tillsammans för hela länet 1,954,818 kronor, har år 1880 beräknats utgöra 1,471,994 kronor inom staden och 855,949 kronor på landet eller tillsammans för länet 2,327,943 kronor;

e) *bevillingen efter första artikeln i bevillningsstadgan*, som för 1875 utgjorde i staden 980 kronor 60 öre och för landet 7,639 kronor eller tillhoppa 8,619 kronor 60 öre, har under 1880 uppgått i staden till 1,082 kronor 80 öre och på landet till 8,037 kronor 60 öre eller tillsammans till 9,120 kronor 40 öre;

f) *bevillingen efter andra artikeln*, som för 1875 uppgick till 14,885 kronor 76 öre i staden och till 16,027 kronor 15 öre på landet eller tillsammans till 30,912 kronor 91 öre, utgjorde 1880 i staden 14,479 kronor 80 öre och på landet 18,336 kronor 79 öre eller tillsammans 32,816 kronor 59 öre;

g) *bevillingen efter tredje artikeln*, som år 1875 utgjorde i staden 1,985 kronor 50 öre och på landet 33 kronor 30 öre eller tillsammans 2,018 kr. 80 öre, uppgick 1880 till 1,492 kr. 50 öre för staden och 13 kr. 50 öre för landet eller tillsammans till 1,506 kronor.

Den genom Kungl. förordningen den 11 juli 1862 påbudna *reglering af presterskapets löneinkomster* har redan under perioden 1866—1870 blifvit afslutad. Genom derom utfärdade nådiga resolutioner äro för de särskilda pastoraten fastställda följande aflöningar (utom boställsfkastning), nemligen:

	Kronotionde.		Tertialtionde.		Kontanta medel.	
	Kubik- fot.	Kan- nor.	Kubik- fot.	Kan- nor.	Af för- samlingen.	Af staten.
För Visby pastor	90	3	774	4	1,658.00	—
» » komminister	—	—	350	—	1,135.50	—
» Vestkinde	445	—	660	—	—	—
» Fole	520	—	680	—	—	—
» Hejnum	358	9	428	6	—	—
» Källunge	549	1	602	7	—	—
» Stenkyrka	590	—	593	—	—	—
» Martebo	450	—	390	9	—	—
» Rute	404	8	785	1	—	—
» Fårö	291	8	685	—	—	1) 80.00
» Lärbro	690	—	822	5	—	—
» Hangvar	385	5	433	5	—	—
» Othem	311	3	520	3	—	—
» Föllingbo	395	—	526	—	—	—
» Endre	521	—	430	7	—	—
» Barlingbo	607	—	469	5	—	—
» Dalhem	575	—	804	—	—	—

1) För tjänstgöring å Sandö.

	Kronotionde.		Tertialtionde.		Kontanta medel.	
	Kubik- fot.	Kan- nor.	Kubik- fot.	Kan- nor.	Af för- samlingen.	Af staten.
För Hörne	420	—	424	3	—	—
» Gothem	709	1	708	4	—	—
» Kräklingbo	449	1	419	9	275 00	—
» Östergarn, pastor	154	5	339	—	195 00	—
» » komminister	—	—	126	—	180 00	—
» Sjonhem	358	2	287	6	—	—
» Vänge	474	2	484	5	—	—
» Hejde	425	—	934	1	—	—
» Klinte	500	—	708	3	—	—
» Sanda, pastor	755	—	453	4	—	—
» » komminister	—	—	490	—	—	—
» Eskelhem	531	3	798	—	—	—
» Stenkumla	490	—	559	3	—	—
» Vall	415	—	529	2	—	—
» Atlingbo	337	1	182	6	—	—
» Roma	565	—	557	8	—	—
» Fardhem, pastor	536	5	453	9	—	—
» » komminister	—	—	250	—	70 00	—
» Levede	469	6	520	—	—	—
» Eksta	430	—	702	—	—	—
» Garde	448	1	704	9	—	—
» Alskog	410	—	674	—	—	—
» Burs	550	—	1,089	—	—	—
» Hablingbo	340	—	955	—	—	—
» Hafdhem	760	—	802	—	—	—
» Alfva	492	—	555	—	—	—
» Rone	492	8:25	815	—	—	—
» Grötlingbo	295	—	650	—	—	—
» När	502	—	1,250	4	—	—
» Öja	364	3	908	—	—	—
» Vamlingbo	505	—	640	4	—	—

Af denna förteckning framgår, att till presterskapets aflö-
nande enligt förberörda resolutioner komma att utgå af kommu-
nerna tillsammans 28,928 kubikfot 2 kannor tertialtionde jemte
3,513 kronor 50 öre i penningar, hvartill komma de belopp, som
kunna inflyta genom personel afgift af hvarje mantalsskrifven
person, som icke är hemmansegare eller brukare eller hemma-
varande barn eller tjenare hos en sådan, såsom ersättning för
dagsverken, offer, jura stolæ m. m., beräknad till 1 krona 20
öre för man och 80 öre för qvinna. Af länets kronotionde, ut-
görande 23,584 kubikfot 5:99 kannor, hafva 20,363 kubikfot
5:25 kannor blifvit anvisade till presterskapets underhåll med
skyldighet dock för detta att deraf utgöra bibeltryckstunna, ut-
görande 580 kubikfot 1:25 kannor för samtliga pastoraten. Denna
afkortning af kronotionden är den enda, som utgår från detta
län. Vid regleringen hafva sålunda 3,221 kubikfot 74 kubiktum
kronotionde blifvit besparade och anordnade till presterskapets
löneregleringsfond. Den nya löneregleringen har numera vunnit
tillämpning i följande 22 pastorat, nemligen Visby, Källunge,
Fole, Follingbo, Stenkyrka, Rute, Lärbro, Eskelhem, Stenkumla,
Vall, Atlingbo, Östergarn, Kräklingbo, Vänge, Klinte, Eksta,
Levede, Alskog, När, Rone, Hablingbo och Vamlingbo, hvar-
emot i de öfriga 22 pastoraten presterskapet aflönas efter äldre
gällande föreskrifter.

Genom kungl. bref den 24 mars 1876 har blifvit i nåder
stadgadt, att utaf den kronotiondespanmål, som till följd af löne-
regleringen indragits och till presterskapets löneregleringsfond
anordnats, anslag från och med ecklesiastikåret 1877—1878 an-
visas efter 1869 års medelpris:

åt kyrkoherden i Othem	200	kubikfot spanmål
» » i Östergarn	200	» »
» komministern i »	80	» »
» kyrkoherden i Fardhem	80	» »
» » i Sjonhem	200	» »
» » i Hangvar	130	» »
Summa 890 kubikfot spanmål		

med 1,731 kronor 5 öre i penningar.

6. Politi.

I afseende å *rättsväsendet* och *fångvärdens* är icke något
att tillägga till hvad i berättelsen rörande förra perioden an-
gifvits.

Vid *landsstaten* har ingen annan förändring inträdt än den,
som förut blifvit omförd vid berättelsen om länets indelning
i afseende å länsmansdistrikten, och den, att aflöningsförhål-
landena för samtliga landsstatens embets- och tjänstemän, utom
för landshöfding och landtränmästare, blifvit omreglerade.

Angående *länets militärstyrka* är icke något att tillägga
den förra berättelsen.

Vid *Enholmens befästningsverk* har endast den förändring
inträffat, att det der anställda bevakningsmanskapet indragits
och befästningsverkets närmaste tillsyn numera utöfvas af en
der bosatt tillsyningsman.

Med afseende å *undervisningsväsendet* inom länet angifves
följande:

Visby allmänna läroverk är på såväl latin- som reallinien
fullständigt och sålunda sjukklassigt. Under efori inspektion

handhafves det af rektor samt 5 lektorer, 10 adjunkter, 3 lä-
rare i musik, teckning och gymnastik samt behöfligt antal extra
lärare. Som läroverkshuset, hvilket under år 1859 blef färdig-
byggt, numera icke lemnar tillräckligt utrymme för undervisnin-
gens obehindrade gång till följd af dels lärjungarnes allt mer
tilltagande antal och dels förändrade stadganden rörande lär-
jungarnes indelning i olika klasser inom olika linier, hafva åt-
gärder vidtagits för åstadkommande af tillökade undervisnings-
lokaler, för hvilket afseende länets landsting anslagit 10,000
kronor och derjemte iklädt sig ansvarighet för ett län å lika
belopp, hvilket skulle med läroverkets inkomster amorteras.
Särskild gymnastikbyggnad finnes uppförd, men synes äfven nu-
mera vara alltför liten. Läroverket har under denna period
bevistats af: vid vårterminerna 1876: 249, 1877: 275, 1878:
292, 1879: 297 och 1880: 286 lärjungar, af hvilka maturitets-
examina undergått 1876 af 7, 1877 af 9, 1878 af 8, 1879 af
13 och 1880 af 9 lärjungar. Under höstterminen 1880 voro
300 lärjungar vid läroverket intagna.

Läroverkets egna fonder uppgingo vid slutet af 1880, ljus- och vedkassan till 14,106 kronor 8 öre, biblioteks- och materialkassan till 7,260 kronor 69 öre, premie- och fattigkassan till 2,833 kronor 64 öre samt byggnadsfonden till 9,813 kronor 78 öre. Uti dessa belopp äro icke inbegripna de donationer till stipendier m. m., hvarom närmare angifves i tabellen N:o 5.

Vid Klintehamn är inrättad en *högre folkskola*, för hvilken statsanslag årligen meddelats. Under 1880 funnos i öfrigt å Gotland 81 skoldistrikt, 83 fasta *folkskolor* och 45 *småskolor*, af hvilka senare två äro flyttande och de öfriga fasta. Af folkskolorna och småskolorna har för de 128 statsunderstöd årligen lemnats; och har statsunderstöd till förstnämnda högre folkskola utgått under år 1876 med 1,000 kronor, under hvartdera af åren 1877, 1878, 1879 och 1880 med 1,200 kronor samt för öfriga folkskolorna under 1876 med 37,016 kronor 66 öre, 1877 med 36,891 kronor 64 öre, 1878 med 38,599 kronor 32 öre, 1879 med 39,841 kronor 66 öre och 1880 med 40,145 kronor 82 öre. Lärjungarnes antal vid samtliga dessa folkskolor utgjorde under sistnämnda år 5,271 af 7,810 barn, som voro i skolåldern. Afdelningsläsning finnes i 15 folkskolor och vid 5 småskolor, de senare i Visby. Fortsättningsskolorna med statsunderstöd hafva under 1880 varit 6 med 6 veckors lästid hvardera. I de flesta andra folkskolor hafva funnits repetitionsskolor med kortare lästid och utan statsunderstöd. *Slöjdundervisning* för gossar har förekommit vid fyra distrikt, af hvilka statsbidrag lemnats till tre af dessa skolor. Denna undervisning har skötts i en skola af folkskolläraren och i två af särskilda lärare. Slöjdundervisning för flickor lemnas nästan i alla de skolor, der lärarinna finnes. Under perioden hafva 18 nya skolhus blifvit uppförda samt åtskilliga äldre undergått förändring och blifvit utvidgade. Under de flesta åren af perioden har folkskoleinspektören uti olika delar af länet hållit s. k. *kretsmöten* med folkskolornas lärare och lärarinnor för hållande af läsprof och öfverläggningar om undervisningsmetoder. Såsom bidrag till kostnader, som föranledas af resor till sådana kretsmöten, hafva årligen under 1879 och 1880 anslagits till folkskollärarne 200 kronor af landstinget, som jemväl jemte länets hushållningssällskap för 1880 beviljat ett årligt anslag af 900 kronor till stipendier åt folkskollärare, seminarister och andra lämpliga personer, hvilka, för att bildas till undervisare i slöjd vid folkskolorna, begagnade sig af undervisningen uti hushållningssällskapets slöjdskola i Visby och der gjorde sig skicklige att sjelfve kunna undervisa.

Uti 66 skoldistrikt funnos år 1876 *sockenbibliotek* och några hafva senare tillkommit. Ett *stadsbibliotek* i Visby, tillkommet genom enskildas bemödande, har under hela perioden fortsatt sin verksamhet medelst utlåning af lämpliga böcker kostnadsfritt till mindre bemedlade. Derjemte äro i Visby tillgängliga några *enskilda lånebibliotek*, hvarifrån böcker mot afgift utlånats.

Sedan dels landstinget till åstadkommande af en *folkhögskola* på Gotland under 1874 anslagit medel dels ock såväl kommuner som enskilda personer dertill lemnat bidrag, har en sådan skola den 2 oktober 1876 blifvit öppnad vid Isums i Atlingbo, hvilken skola handhafves under en styrelse, som af landstinget utses, af en föreståndare såsom förste lärare och en underlärare. Under år 1878 förflyttades denna skola till Roma. Elevernas antal har uppgått 1876 till 30, 1877 till 26, 1878

till 18, 1879 till 11 och 1880 till 9. Undervisningstiden är från den 1 oktober ena året till den 1 maj det andra. Folkhögskolan har erhållit anslag dels af staten med 1,800 kronor årligen dels ock af landstinget med 2,700 kronor under 1876, 1877 och 1878 och med 2,000 kronor under år 1879 och 1880. Undervisningsämnen hafva varit: modersmålet, historia och geografi, kommunal- och grundlagarne, räkning, geometri, fältmätning, zoologi, botanik, kemi, fysik, välskrifning, bokföring, ritning, sång samt skogs- och trädgårdsskötsel.

Visby högre flickskola har sedan den 1 september 1876 börjat sin verksamhet under efori kontroll och en styrelses förvaltning samt närmast handhafd af en föreståndarinna samt nödigt antal lärare och lärarinnor. Till en början inrättades denna skola med endast 5 klasser, men i den mån skolan fortgått har 1879 bildats en sjette klass och 1880 äfven en sjunde, så att numera eleverna kunna der inhemta kunskaper, motsvarande fordringarne för inträde uti seminarium i Stockholm för bildande af lärarinnor till de högre flickskolorna. Skolan har sin verksamhet uti hyrd lokal. Eleverna öfvas äfven i gymnastik och sång. Under år 1880 meddelades undervisning af 9 lärarinnor och 2 manliga lärare. Elevernas antal har utgjort under 1876: 64, 1877 vårterminen 72, 1878 vårterminen 100, 1879 vårterminen 94 och 1880 vårterminen 92. Elevavgifterna hafva intill 1880 varit bestämda till 100 kronor för helt läsår. Under sistnämnda år hafva dessa avgifter något minskats för eleverna i de fyra lägsta klasserna. Årligen har ett antal elever varit på grund af fattigdom befriadt från avgiften och några andra hafva af samma orsak åtnjutit undervisning mot half avgift, nemligen under 1880 tre af första och nio af andra kategorien. Denna skola har under de senaste fyra åren åtnjutit statsanslag med 1,500 kronor och från och med 1878 af landstinget erhållit årligt hyresbidrag med 1,000 kronor. Genom testamente af skolans första föreständerska, numera affidna Nanna Åsell, har skolan förvärfvat en värdefull boksamling. Skolans inkomster hafva, inberäknadt anslagen, utgjort 1876: 5,737⁵⁰, 1877: 8,213¹², 1878: 8,569¹⁹, 1879: 10,445⁷⁹ och 1880: 9,645 kronor 90 öre samt utgifterna uppgått 1876 till 5,608⁸¹, 1877 till 7,532⁷², 1878 till 7,928⁴⁰, 1879 till 11,863⁰⁶ och 1880 till 10,214 kronor 33 öre.

Några mer och mindre ständiga *förberedande skolor*, beroende af enskild företagsamhet, äro äfven i Visby inrättade.

Till och med 1878 har en *undervisningsanstalt för bildande af lärare och lärarinnor* för småskolor varit inrättad i Visby med årligt anslag från landstinget af 700 kronor. Denna anstalt upphörde med nämnda år.

En *söndagsskola i Visby* för yrkesarbetare har fortfarande varit i verksamhet under hela perioden och underhålles medelst bidrag af borgareföreningen.

Fruentimmersamfundet i Visby, som stiftades 1823 och har till syfte fattiga flickors vård och uppfostran medelst bibringande åt dessa af undervisning i läsning, skrifning, sömnad, spinning och väfning m. m., har utvecklat en välgörande verksamhet genom sin *slöjdskola*. Den handhafves under en direktion af föreständerska och nödigt antal lärarinnor. Ett fåtal elever betalar under undervisningen 50 öre till 1 krona 50 öre i månaden. Alla öfriga äro frielever. Antalet elever har årligen uppgått till omkring 50. Denna inrättning hade vid 1880 års slut jemte egen fastighet i Visby, bevillningstaxerad till 12,000

kronor, dessutom en behållning af 36,928 kronor, tillkommen dels genom donationer och dels genom årliga besparingar. Dess arbeten säljas till största delen, men en del utdelas till fria kläder åt de fattigare och flitigare skolbarnen. Uti denna inrättnings fastighet är kostnadsfritt lokal upplåten åt *sedlighetsförbundets* sedan 1879 inrättade *hushållsskola*, som bildats hufvudsakligast medelst välgörande bidrag af H. K. H. Prinsessan Eugenie, af nämnda fruntimmerssamfund genom årligt anslag af 500 kronor och af enskilda personer samt har till ändamål att bibringa unga flickor undervisning i matlagning, tvätt, strykning m. m. för att bilda dem till dugliga tjänarinnor. Elevernas antal har hittills utgjort 6 och skolan ledes under en styrelse af en förestånderska, som jemte eleverna har bostad och föda vid inrättningen, hvarest lagas mat äfven till afhemtning och inackorderas äldre kvinnor samt tvättas och strykes mot betalning.

På Gotland finnas tre *barnhem*, ett i Visby med en förestånderska och 12 barn, beroende hufvudsakligen af enskild väl-

görenhet, samt de öfriga två, ett för 12 gossar och ett för 12 flickor, hvilka helt och hållet på H. K. H. Prinsessan Eugenie bekostnad inrättats vid Fridhem i Vesterhejde socken, och i hvilka undervisning i läsning, skrifning, handaslöjd, trädgårdsarbete m. m. bibringas barnen af 3 lärarinnor.

För länets lägre *landbruksskola* äfvensom för hushållningssällskapets *slöjdundervisningsanstalt* i Visby har förut här ofvan blifvit redogjort.

Vid *artilleriläroverket* i Visby har af 1 informationsofficer och 2 informationsunderofficerare lemnats undervisning under år 1876 åt 27, 1877 åt 28, 1878 åt 27, 1879 åt 22 och 1880 åt 22 elever.

Navigationsskolan i Visby handhafves, under kontroll af en direktion, utaf 1 föreståndare, 2 underlärare och tidtals, da elevernas antal sådant fordrat, af 1 extra lärare. Lokal till denna skola skall af staden bekostas. Angående denna skolas verksamhet återopas följande

Uppgift angående navigationsskolan i Visby för åren 1876—1880.

Å r.	D e b e t.								K r e d i t.								A n t a l e l e v e r t i l l :											
	Behållning från föregående året.		Statsanslag.				Räntemedel och terminsavgifter.		Summa.		Utgifter.				Behållning till nästa år.		Summa.		Sjökaptener.		Styrnän.		Ångfartygsbefälhafvare.		Maskinister.		Summa.	
			Till underhåll.		Aflöning.						Till underhåll.		Aflöning.						Inskrifne.	Ulexaminerade.	Inskrifne.	Ulexaminerade.	Inskrifne.	Ulexaminerade.	Inskrifne.	Ulexaminerade.		
	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Kr.	ö.
1876	576	67	750	—	5,500	—	12	50	6,839	17	779	28	5,500	—	559	89	6,839	17	12	10	18	11	15	15	—	—	46	36
1877	559	89	750	—	5,500	—	33	76	6,843	65	773	92	5,500	—	569	73	6,843	65	12	10	20	12	13	13	—	—	45	35
1878	569	73	850	—	6,300	—	27	50	7,747	23	773	39	6,300	—	673	84	7,747	23	8	5	23	14	10	10	—	—	41	29
1879	673	84	850	—	6,300	—	32	05	7,855	89	746	28	6,300	—	809	61	7,855	89	10	9	40	28	7	7	—	—	57	44
1880	809	61	850	—	6,133	33	273	—	8,065	94	822	90	6,133	33	1,109	71	8,065	94	10	10	25	18	12	12	—	—	47	40

De allmänna *sjukvårdsinrättningarne* för länet utgöras fortfarande af ett *hospital för sinnessjuka* och ett *lasarett med kurhus*, begge i Visby. Båda dessa sjukvårdsinrättningar handhafvas af en gemensam direktion och en gemensam läkare. De hafva ock gemensam mathållning. Vid hospitalet finnas dessutom anställda en syssloman, uppsyningsman, förestånderska och i öfrigt en betjening, bestående af 4 personer. Hospitalet är afsedt för högst 30 hjon. Till följd af bristande utrymme kunna läkaren och sysslomannen ej bo vid inrättningen. Detta hospital, såsom trångt, illa inredt och liggande i en tätt bebyggd och osund del af staden, fullgör ingalunda de kraf, man numera kan och bör ställa på en så beskaffad sjukvårdsinrättning. Åtskilliga gånger hafva ock under senare åren framställningar såväl hos för detta Serafimerordensgillet, som äfven hos Kungl. Medicinalstyrelsen blifvit gjorda om beredande af annat lämpligt hospital å plats utanför staden; men hittills har af vederbörande ansetts ingenting i sagda hänseende böra göras, oaktadt vid senare årens inspektioner uti berättelserna derom städse vitsordats det nuvarande hospitalets olämplighet och behovet af dess förflyttning till annan plats utanför staden. Angående detta hospital redo-

göres i öfrigt uti Kungl. Medicinalstyrelsens årsberättelser, hvar till hänvisas. Hospitalets fastigheter och tomter såväl å landet som i staden hafva sedan 1876, med undantag af den tomt, hvarå hospitalets byggnader äro uppförde, dels blifvit mot andra fastigheter utbytta till Visby stad dels i öfrigt indragna till kronans disposition. Hospitalet, som förut och intill maj 1880 haft *Visby kyrkruiner och ringmuren omkring staden* under sin vård och tillsyn, har på grund af derom gjord nadig bestämmelse från sagda tid befriats från detta uppdrag, som i stället lemnats åt Kungl. Vitterhets-, historie- och antiqvitetssakademien.

Lasarettet och kurhuset har blifvit väsentligen utvidgadt. Detta arbete blef färdigt under hösten 1877. Numera lemnar denna sjukvårdsinrättning utrymme för omkring 50 patienter; men vissa tider har antalet sjuke varit så stort, att äfven direktionsens samlingsrum mäst till sjuksal anlitas. Direktionen har alltså fortfarande hållit sina sammanträden å länsstyrelsens sessionsrum.

Sjukvårdsafgiften har under hela perioden utgått med 50 öre för man och 25 öre för kvinna. Af landstinget hafva blif-

drag till lasarettet lemnats under år 1876: 3,000, 1878: 3,000 och 1879: 1,303 kronor 41 öre.

Legosängsavgifterna, hvilka utgjort år 1876: 1,825 kronor 25 öre, 1877: 1,246 kronor 75 öre, 1878: 2,109 kronor, 1879: 2,489 kronor 25 öre och 1880: 2,708 kronor 75 öre, hafva under hela perioden utgått med 1 krona 50 öre för personer, som begagnat enskildt rum, med 50 öre för husbönder, handverkare samt deras hustrur och barn och med 25 öre för andra betalande, dock att, och för så vidt gällande författningar derom icke annorlunda bestämde, afgiften i hvarje klass dessutom borde förhöjas med 50 öre för dag för sinnessjuka, af delirium tremens lidande samt utländingar och till annat län hörande, icke medellösa sjuka; hvarjemte friplatser efter läkarens bepröfvande medgifvits i omnämnda fall i trenne sängar.

Af hospitalsmedel har lasarettet årligen fortfarande åtnjutit 600 kronor.

Lasarettets och kurhusets inkomster och utgifter samt antal vårdade sjuka hafva utgjort:

	Totalinkomsterna.		Totalutgifterna.		Antal vårdade sjuke.				Pris för bel dags portion.	
	Kr.	ö.	Kr.	ö.	Å lasarettet.	Å kurhuset.	Summa.	Medeltal för dag.	Kr.	ö.
År 1876	16,449	55	14,187	55	157	5	162	15 ³⁶	—	50
» 1877	13,013	41	12,183	79	140	14	154	11 ⁹⁴	—	50
» 1878	17,177	60	19,117	18	208	20	228	21 ⁰⁴	—	50
» 1879	15,742	86	17,249	82	149	20	169	20 ⁷⁹	—	50
» 1880	14,856	79	13,903	65	205	36	241	27 ⁰⁸	—	50
Medeltal under femårsperioden	15,448	04	15,328	40	171 ⁸⁰	19	190 ⁸⁰	19 ²⁴	—	50

Under hela perioden hafva inom länet varit anställda 1 regementsläkare, som tillika varit ordinarie läkare vid hospitalet samt lasarettet och kurhuset, 1 stadsläkare i Visby och 3 provinsialläkare, hvilka senare, stationerade 1 i Visby, 1 i Slite och 1 i Hemse, tillika varit bataljonsläkare vid nationalbeväringens norra, mellersta och södra bataljon. De två sistnämnda äro försedde med fria bostäder af det distrikt, inom hvilket de tjänstgöra.

I Visby är stationerad en *länsdjurläkare*. Dessutom finnes en distriktdjurläkare i Hemse med aflöning af landstinget, som äfven anslagit lönetillökning åt länsdjurläkaren. Till företagande af rundresor 2 gånger om året inom distrikten å ställen och tider, som af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande skulle bestämmas, har landstinget anslagit vissa ersättningsbelopp åt länets djurläkare, hvilka under dessa resor aläge att kostnadsfritt meddela rad at sadana, som under resorna dem anlidade, samt jemväl att a vissa ställen hålla föredrag rörande husdjurens rätta vård och skötsel.

Lasarettet och kurhuset. Sjukstugor. Sjukhem.

Inom länet hafva under denna period funnits 3 *apotek*, i Visby, Slite och Hemse. Till upprätthållande af de 2 senare har landstinget under vissa år anslagit hyresbidrag.

Sedan 1875 års landsting till uppförande af *sjukstugor* i Slite och Hemse anslagit 6,000 kronor och, då dessa icke kunnat komma till stånd, under år 1876 ytterligare beslutat, att de för sagda ändamål afsedda medlen skulle reserveras och förräntas samt i framtiden användas för enahanda eller likartadt ändamål, hafva dessa reserverade medel vid 1880 års slut uppgått till 6,300 kronor. Väl har Kungl. Maj:ts Befallningshafvande till 1879 års landsting gjort framställning om användande af dessa medel till ett nytt sjukhus i Slite, men landstinget har ansett sig icke böra denna framställning bifalla.

Det under år 1869 på bekostnad af H. K. H. Prinsessan Eugenie i närheten af och söder om Visby invid hafvet inrättade *sjukhem*, som har till ändamål att vårda af *obotlig eller långvarig sjukdom lidande personer på Gotland*, har under perioden fortsatt sin välsignelserika verksamhet. Under den höga stiftarinnans lifstid utser hon direktionsledamöter och revisorer. Direktionen är fördelad i två afdelningar, nemligen den förvaltande, sju personer, och den besökande, bestående af damer, hvilkas antal icke må öfverstiga antalet ledamöter i den förvaltande afdelningen. Efter H. K. H:s timande frånfälle skola landshöfding, biskop och lasarettsläkaren i Visby i direktionens förvaltande afdelning vara sjelfskrifna. Öfriga 4 ledamöter skola då väljas, 2 af landstinget och 2 af stadsfullmäktige i Visby. Då ledighet inträffar inom besökande afdelningen, inväljes ny ledamot af de kvarstående ledamöterna. Närmaste tillsynen af inrättningen handhafves af besökande afdelningen, en läkare och en föreständerska med biträde af nödigt antal betjening. Grundreglerna för sjukhemmet äro utfärdade den 14 september 1869. Från början afsågs att i detta sjukhem emottaga 12 sjuke, hvilket antal dock under hela perioden öfverskridits. Sex friplatser finnas. För de öfriga betalas 30 öre per dag för fattige, men 300 kronor för år af icke medellösa. För närvarande finnas, utom fripatienterna, endast sådana sjuka intagna, för hvilka betalas minimaavgiften. Stiftelsens tillvaro är betryggad dels genom frikostiga bidrag af H. K. H. dels ock genom lemnade donationer ej mindre af högtalig H. M. Enkedrottning Josefine, som till inrättningen skänkt 6,000 kronor, hvaraf räntan skall användas till en frisäng, än äfven af enskildas testamenten och gåfvor. Utom sjelfva sjukhusbyggnaden jemte nödigt uthus samt park och trädgård, som, bevillningstaxerade till 25,300 kronor, helt och hållet tillika med första uppsättningen af inventarierna blifvit bekostade och skänkta af H. K. H., egde inrättningen vid 1880 års slut en kontant grundfond af 37,630 kronor 91 öre samt inventarier till värde af 3,723 kronor 52 öre. Grundfonden är mot ränta utlånad. I enlighet med sjukhemmets räkenskaper meddelas i öfrigt följande uppgift:

	Antal patienter under året.				Inkomster.			Utgifter.		
	Vårdade.	Utskrifna.	Döda.	Övrigt-gående.	Behållning från föregående år. ¹⁾	Inkomster.	Summa.	Utbetalningar. ²⁾	Behållning.	Summa.
År 1876	15	—	2	13	34,215 ⁷⁵	11,710 ⁷⁴	45,926 ⁴⁹	5,548 ⁷⁹	40,377 ⁷⁰	45,926 ⁴⁹
» 1877	16	—	2	14	40,377 ⁷⁰	4,642 ⁹²	45,020 ⁶²	5,167 ²⁷	39,853 ³⁵	45,020 ⁶²
» 1878	16	—	2	14	39,853 ³⁵	6,366 ⁰⁵	46,219 ⁴⁰	5,311 ⁶¹	40,907 ⁷⁹	46,219 ⁴⁰
» 1879	17	1	2	14	40,907 ⁷⁹	5,012 ⁷⁷	45,920 ⁵⁶	5,103 ²⁸	40,817 ³³	45,920 ⁵⁶
» 1880	14	—	—	14	40,817 ³³	4,807 ⁵⁷	45,624 ⁹⁰	5,539 ⁷⁸	40,085 ¹²	45,624 ⁹⁰

¹⁾ I behållningen inberäknas icke värde af byggnader och inventarier. -- ²⁾ Under 1880 kostade hvarje intagen sjuk inrättningen i medeltal 1 krona 9 öre pr dag.

Genom ett direktions delgifvet testamente efter affidna kammarfrun hos H. M. Enkedrottningen A. Thunberg äro till sjukhemmets grundfond och till bekostande af en frisäng ytterligare donerade 5,000 kronor, hvilka dock vid periodens slut icke hunnit infläta.

I Hamra socken finnes en jernhaltig *helsobrunn*, som förr varit mycket anlitad af länets befolkning, men numera synes icke vidare begagnas.

En *vattenkuranstalt* med varma och kalla bad och en annan *badinrättning* för kalla bad finnas i Visby och äro mycket anlitade af badgäster såväl från fastlandet som från olika delar af länet. Båda inrättningarna äro ställda på aktier. Antalet främmande badgäster har under senare åren i medeltal beräknats uppgå till omkring 500.

Inom länet funnos 1880: 47 barnmorskor, af hvilka 2 voro anställda i Visby och de öfriga på landsbygden.

Angående länets *brandstodsföreningar* lemna bifogade **tabell N:o 4** närmare utredning. Vid jemförelse af denna tabell med uppgifterna till förra femårsberättelsen finner man, att under denna femårsperiod försäkringssumman stigit för norra häradets förening med 2,607,917 kronor och för södra häradets med 3,280,199 kronor.

Sedan ett förslag redan under förra femårsperioden väckts om bildande af en försäkringsanstalt inom länet till ersättande af skada å hästar och nötboskap, som dö vare sig af smittosamma eller andra sjukdomar, har en sådan under benämning »*Gotlands kreatursförsäkringsbolag*» kommit till stånd och den 20 december 1877 börjat sin verksamhet i enlighet med stadgar, hvilka blifvit den 24 juli samma år af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställda. Följande tabell utreder närmare samma anstalts verksamhet:

	Antal delegare vid räkenskapsårets slut.	Antal försäkrade		Försäkringssumma vid räkenskapsårets slut.	Utbetalda ersättningsbelopp för				Uttaxerad belopp å 100 kr. af försäkringsvärdet.	
		hästar	nötkreatur		hästar.		nötboskap			
		vid årets slut.	Kronor.	öre.	Kronor.	öre.	Kronor.	öre.	Kronor.	öre.
För tiden från $\frac{29}{12}$ 1877 till $\frac{1}{4}$ 1878	152	586	1,748	350,795	—	472	—	462	—	50
» » » $\frac{1}{4}$ 1878 » $\frac{1}{4}$ 1879	225	813	2,168	463,395	—	1,787	—	1,066	01	90
» » » $\frac{1}{4}$ 1879 » $\frac{1}{4}$ 1880	242	817	2,042	455,710	—	3,912	50	1,004	70	1 25

Under åren 1878—1880 hafva förutnämnda ersättningsbelopp utbetalts för tillsammans 57 kreatur. Utdebiterade beloppet för samma år utgjorde tillhopa 12,501 kronor 45 öre och andra inkomster 214 kr. 52 öre. Summan af de utbetalda ersättningsbeloppen uppgick till 8,444 kr. 71 öre och andra utgifter till 2,670 kr. 47 öre. Behållningen (fond) vid räkenskapsårets slut den 1 april 1880 utgjorde 1,600 kronor 79 öre. Bolagsstyrelsens säte är i Visby.

Fråga om ändring i vissa delar af detta bolags stadgar har blifvit väckt, och förslag till nya sådana är uppgjort och af bolaget antaget samt för närvarande beroende af vederbörande myndighets pröfning.

Föreningar eller bolag till *försäkring af båtar och fiskredskap* äro bildade:

dels *sydöstra fiskeriföreningen*, hvars verksamhetsområde är Näs och Burs socknar. Dess verksamhet började 1864 enligt stadgar, som blifvit af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställda. Fonden utgjorde den 31 december 1880: 509 kronor, deri inberäknadt ett räntefritt lån, så länge föreningen eger bestånd, å 200 kronor af hushållningssällskapet. Under 1876—1880 hafva försäkringsafgifter influtit med 355 kronor och andra inkomster med 135 kronor. Under samma tid hafva för förlorade eller skadade 10 båtar och annan redskap utbetalts 478 kronor. Totalbeloppet af den försäkrade egendomen kan icke närmare bestämmas, enär uttaxering å delegarne ej sker, utan årlig afgift till kassan af hvarje delegande fiskare erlägges med bestämdt belopp 1 kr. 50 öre, utan att värdet af fiskredskapen behöfver angifvas. För hvarje fall pröfvar styrelsen ersättnings belopp i förhållande till timade skador och föreningens disponibla tillgångar;

dels ock bolag för *Visby och Stenkulla pastorats fiskare*, tillkommet med stadgar, fastställda af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, under år 1876 och till följd af välvilliga bidrag hufvudsakligen från H. K. H. Prinsessan Eugenie samt länets hushållningssällskap. Dess ändamål är att åt fiskare, som ingatt i bolaget, lemna i förhållande till tillgångarne ersättning för under fiske förlorade eller skadade båtar eller redskap. Under åren 1876—1880 hafva årsafgifter influtit med 91 kr. 50 öre och andra inkomster med 607 kr. 25 öre samt utgifterna uppgått till 12 kronor, hvadan fonden vid 1880 års slut utgjorde 686 kronor 75 öre. Enligt fattadt beslut skall bolagets verksamhet med utbetalningar för skadeersättningar först under 1881 börja. Af samma anledning, som ofvan angifvits vid sydöstra fiskeriföreningen, kan något totalbelopp af försäkradt redskapsvärde icke angifvas.

Angående de inom länet befintliga *fromma stiftelser* återopas bilagda **tabell N:o 5**, och vill Kungl. Maj:ts Befallningshafvande tillägga rörande *Visby fruntimmersskydds-förening* (7), att dess grundfond består af

räntebärande delen af grundfonden	11,460 ⁰⁰
och förlags- samt rörelsemöden	10,387 ⁷¹ 21,847 ⁷¹ .

och att under år 1880 såsom arbetspenningar utbetalts 2,424 kr. 63 öre; rörande *Melinska skolstiftelsen i Barlingbo* (30), att donationen årligen utgår af $\frac{15}{16}$ mantal Munkelösa, $\frac{5}{32}$ mantal Lixarfyve och $\frac{1}{8}$ mantal Nygårds med 10 tunnor spanmal, hälften råg och hälften korn, hvaraf 9 tunnor äro anslagna såsom lön åt skolläraren och 1 tunna användes till underhall och inköp af behöflig skolmateriel, att till skolläraren dessutom är upplaten den jord omkring $1\frac{3}{4}$ tunnland, hvarå skolbyggnaden är uppförd, och att af besparingar bildats en fond, som vid 1880 års

slut uppgick till 318 kr. 55 öre och användes i mån af behof för underhåll af skolbyggnaden och annat skolans ändamål; rörande *Royalinska stiftelsen i Roma* (31), att fonden utgöres af 305 kubikfot korn, hvaraf räntan för det angifna ändamålet användes; och rörande *Karl Johans fonden* (48), att denna stiftelse bildats af medel, som sammanskjutits vid och i anledning af firandet utaf tjugufemte årsdagen af H. M. Konung Karl XIV Johans uppstigande på tronen; att af fonden utdelas den 5 februari hvarje år viss del af föregående årets upplupna ränta; att återstoden af räntan lägges till kapitalet att förräntas till dess kapitalet uppgått till 20,000 kronor, då hela räntan skulle för angifvet ändamål användas; att förvaltningen kontrolleras af länets hushållningssällskap och af revisorer, utsedda af detta sällskap; och att under perioden ränta utdelats år 1876 med 146 kr. till Gotlands fornsal, år 1877 med 148 kronor till samma fornsal, år 1878 med 149 kr. till densamma, år 1879 med 151 kr. till stadsbiblioteket i Visby och år 1880 med 152 kr. till Visby fruntimmers-skyddsförening för beredande af tillfälle till utvidgad verksamhet för anskaffande af arbete till arbetslösa qvinnor.

Till milda stiftelser torde ock böra räknas:

»*Föreningen Gotlands fornvänner*» (49), af enskilda stiftad den 16 oktober 1874 och för hvilken stadgar antagits den 25 juni 1875, öppnades för allmänheten år 1876 uti hyrd lokal, hvarefter föreningen inköpt och låtit inreda eget hus, dit dess samlingar under 1880 blifvit inrymda. Denna lokal benämnes »Gotlands fornsal» och har för sin uppkomst och utvidgning hufvudsakligen att tacka den för bevarande af Gotlands fornminnen nitiske intendenten P. A. Säve, hvilken allt ifrån föreningens stiftelse förestått och ordnat fornsalen och dess redan värderika samlingar, som uppgå till 2,826 nummer. Föreningen har samlat medel för sin tillvaro dels genom enskilda gåfvor, dels genom årsafgifter af dess medlemmar och dels genom anslag af landstinget 200 kronor för hvardera af åren 1878—1882. Dessutom har stiftelsens tillvaro i väsentlig mån tryggats dels genom gåfva af P. A. Säve å 14 tunnland god åkerjord och dels genom testamente af affidne löjtnanten J. F. Tiljander, som till densamma donerat ett kontant belopp af 6,000 kronor. Vid 1880 års slut egde stiftelsen huset, bevillingstaxerad till 10,200 kronor, och en behållning af 7,336 kronor 66 öre.

En annan förening, som jemväl i viss mån kunde hänföras till fromma stiftelser, är *sällskapet D. B. W.* (de badande vännerna). Detta sällskap, som stiftades den 9 juli 1814 och från början blef grundadt på ordningsregler, hvilka egde en strängt utbildad moralisk pregel, har under sin långvariga verksamhet i synnerlig mån bidragit till samhällets och ortens framåtskridande, i det att detta sällskap, bland annat, dels 1815 inrättade i Visby en allmän folkskola, som oafbrutet under 33 år varit i gång till år 1848, då skolan till följd af bestämmelserna i ny folkskolestadga blef öfverflödig; dels såväl under berörda tid som äfven sedermera årligen till fattiga och flitiga barn i egna skolan, då den var i verksamhet, och derefter i folk- och småskolorna anslagit medel till beklädnad och premier; dels år 1830 inrättade länets första sparbank, som under sällskapets ansvarighet, kontroll och förvaltning medelst en af sällskapet utsedd direktion allt sedermera varit i verksamhet; dels sedan 1855 uti stadens nordvestra del inom ringmuren anlagt en särdeles prydlig, med mångahanda in- och utländska trån och växter planterad botanisk trädgård om cirka 8 tunnlands rymd, som, upp-

låten till allmän promenadplats, förestås af en trädgårdsmästare, hvilken har skyldighet ej mindre att underhålla en ganska vidsträckt plantskola af frukt- och prydnadsträd samt deraf tillhandahålla plantor åt länets innevånare, än äfven att årligen uppfostra trädgårds elever, för hvilka sällskapet utbetalar visst årligt understöd; dels uppmuntrat de gotländska folklekarne medelst anslag till premier åt dem, som vid bestämda täffingar under dessa folkfester ådagalägga den största färdigheten; dels ock åt den nyinrättade slöjdskolan för länet låtit i Visby ändamålsenligt iordningställa och i viss mån ombygga samt till kostnadsfritt begagnande öfverlemnadt sin förra skolhusbyggnad. Detta sällskap, hvars valspråk är »glädje och välgörenhet» och hvilket årligen den 9 juli firar sin högtidsdag, då premier till skolbarn utdelas och en af dess medlemmar håller föredrag i valfritt ämne, räknade vid 1880 års slut 188 ledamöter och egde, utom fastigheter och inventarier till värde af 20,257 kronor 99 öre, en enskild kassa eller grundfond å 53,176 kronor 96 öre samt förvaltade dessutom enskilda donationsfonder å tillsammans 1,845 kronor 60 öre. Hufvudsakligen genom detta sällskaps åtgärd och medelst teckning af aktier för 8,000 kronor i ett aktiebolag, benämndt »*Visby paviljongaktiebolag*», har åstadkommits detta på 1848 års aktielag grundade bolag, som haft för ändamål att uti sällskapets trädgård uppföra en prydlig paviljong, i hvilken under sommarmånaderna hålles servering för brunns- och badgäster m. fl. och som jemväl uthyres till konsertlokal och andra mer och mindre offentliga förlustelser. Denna byggnad blef färdig och öppnades till begagnande 1876. Aktieägarnes i bolaget antal är 81 med 172 aktier å 100 kronor hvardera. Bolagets tillgångar upptogos vid slutet af 1880 till 25,899 kronor 12 öre och dess skulder uppgingo då till 8,468 kronor 56 öre. Någon reservfond är icke bildad. Någon utdelning till bolagsdelegarne har hittills icke skett.

Visby stifts missionssällskap, som stiftades 1863 och har till ändamål att understödja den evangelisk-lutherska kyrkans missionsverksamhet, handhafves af en direktion, uti hvilken stiftets biskop är sjelfskrifven ordförande.

Det under benämning *Visby planteringsgille* år 1858 bildade sällskap, som har till ändamål att genom planteringar och dermed i gemenskap stående anordningar så inom som närmast utom staden arbeta för dess förskönande, har fortfarande dels med ledamöternas årsbidrag och dels med anslag af staden fortsatt sin verksamhet medelst ej mindre jordfyllningsarbeten än äfven plantering af prydnads- och fruktträd mellan hafvet och ringmuren, i palissaderna och invid landsvägen närmast staden. Sällskapets medel, som äro mycket små och vanligen till största delen åtgå för året, förvaltas af en styrelse.

Uti Visby har i egen lokal vid S:t Nikolai kyrkruin en *frimurareloge*, en afdelning af stora landtlogen i Stockholm, under benämning »S:t Johanneslogen S:t Nikolaus», blifvit inrättad.

Ett musikaliskt sällskap, stiftadt 1815, har allt sedermera i Visby fortfarande utöfvat en bildande verksamhet samt räknade vid 1880 års slut omkring 200 medlemmar. Af särskild premiefond bekostas premier till skickliga elever, musikalier m. m.

För idkande af gotländska lekar finnas stiftade 2 s. k. *bollklubbar*, hvilkas täffingar under sommarmånaderna föranleda små folkfester i staden och dess omnejd samt väcka god lifaktighet hos ungdomen.

Gotlands skytte- och jägaregille, som för längre tider tillbaka blifvit bildadt, har till syfte dels uppmuntran af skjutfärdighet, dels ock rofdjurs utrotande och nyttigt villebråds skyddande. Detta sällskap har årligen anställt täflingsskjutningar i Visby, då premier utdelas till de bästa skyttarne, samt lemnat anslag till rof- och skadedjurs utrotande, inköp af rapphöns m. m., hvarom förut är vid berättelsen om jagtförhållandena närmare omförmäldt.

De inom nationalbeväringens kompanier inrättade *skytteförbund* hafva under perioden fortfarit med sin verksamhet, som är öfning i vapnets bruk. Skytteförbundens antal var 1880: 89 med tillsammans 2,000 medlemmar.

Ett annat sällskap, benämndt *jagtsällskapet i Visby*, har jemväl skjutfärdighet samt jagtens skyddande och främjande till mål för sin verksamhet. Detta sällskap består, utom hedersledamöter, af 20 personer.

Gotlands *djurskyddsförening*, stiftad den 26 september 1875, och hvars styrelse har sitt säte i Visby, har till syftemål dels i allmänhet att verka för skonsam och mild behandling af såväl de vilda som de tama djuren, dels ock särskildt att motarbeta de allmänast förekommande och mest inrotade arter af råhet härutinnan. Denna förening har under perioden utöfvat en berömvärd verksamhet. Dess fond utgjorde vid 1880 års slut 1,143 kronor 13 öre, hvaraf 1,000 kronor af Johanna Hägg donerats för främjande af föreningens syftemål.

Vid 1880 års utgång funnos inom länet 88 *socken-* och 12 *kyrkomagasin* med en behållning i spanmål, i de förra af 58,290 kubikfot 6.77 kannor och i de senare af 5,842 kubikfot 4 kannor samt en penningbehållning i de förra af 27,257 kronor 44 öre och i de senare af 76 kronor 68 öre. Från dessa magasin sker utlåning till behöfvande personer inom det distrikt, dit magasinet hör. Under denna period hafva 1 socken- och 1 kyrkomagasin sedan 1875 tillkommit.

Angående *arbetshusinrättningen* på Gotland är förut vid berättelsen om hushållningssällskapets verksamhet ordadt.

Rörande *fattigvården* hänvisas till Kungl. Statistiska Centralbyråns berättelse derom.

Under denna femårsperiod hafva af länets nuvarande 30 *sparbanker* 7, nemligen Ardre, Östergarns, Vamlingbo, Alskogs, Lau, Näs och Hejnums, tillkommit. Vid 1880 års början utgjorde delegarnes antal 12,093, deras behållning 1,237,609 kronor 96 öre, sparbankernas reservfonder 94,549 kr. 69 öre och deras förvaltningskostnader 8,228 kr. 43 öre. Deras fordringar hos låntagare uppgingo 1880 till 1,210,021 kr. 45 öre utom räntor. Delegarnes behållning var störst i D. B. W:s sparbank eller 588,630 kr. 52 öre och minst i Hejnums eller 671 kr. 57 öre. Ingen sparbank hade reservfond så stor, att den motsvarade tio procent af delegarnes behållning. D. B. W:s sparbank, den äldsta, hade dock en reservfond å 56,139 kr. 66 öre eller öfver 9 procent af samma behållning. En sparbank, nemligen den i Martebo socken, har under 1880 upphört och börjat afveckla sina affärer. Med undantag af D. B. W:s sparbank, som står under sällskapet D. B. W:s kontroll och förvaltning genom en utsedd styrelse, äro alla de öfriga socken- eller pastoratssparbanker, öfver hvilka kommunerna hafva kontrollen och ansvaret. Några af dessa senare sparbanker hafva blifvit under perioden af förekomna anledningar genom länsstyrelsen inventerade, dervid väsentliga anmärkningar mot deras förvaltning och handhafvande

icke förekommit af sådan beskaffenhet, att insättares förlust äfventyras.

Gotlands *hypoteksförening*, som började sin verksamhet år 1853, är numera grundad på 1861 års hypoteksbankslag, i öfverensstämmelse hvarmed förändradt reglemente för föreningen utfärdats senast den 23 april 1880. Föreningen, som vid 1875 års slut hos 1,205 låntagare egde fordran af 3,396,814 kr. 48 öre, hade under perioden ökat lånerörelsen så, att den vid 1880 års slut hos 1,952 låntagare hade att fordra 5,810,460 kronor. Vid sistnämnda tid hade föreningen en reservfond af 53,015 kr. 8 öre. De fastigheter, som för dessa lån blifvit intecknade, uppgingo vid 1880 års slut till ett värde af 13,827,902 kr. 60 öre. Vid samma tid utestodo till betalning förfallna amorteringsbelopp å tillsammans 51,085 kr. 35 öre ogulda och beroende af indrifning.

Gotlands *enskilda bank*, som den 24 juli 1868 fick sin första oktroj och den 15 juni 1877 erhöll 10 års förlängning dera, räknadt till den 31 december 1888, är grundad på lotter med ansvarighet efter 1864 års banklag. Grundfonden utgjorde vid slutet af år 1880 efter 500 kronor för hvarje af 2,000 lotter 1,000,000 kronor, fördelade å 211 delegare. Af följande uppgift angifves bankens ställning den 31 december 1880:

<i>Tillgångar.</i>	
Grundfondshypotek	601,900 ⁰⁰
Kassa i guld och främmande mynt	197,309 ⁷¹
Inventarier	4,000 ⁰⁰
Utgifna lån:	
mot hypotek af inteckningar	568,419 ⁴⁷
» » » aktier	40,524 ⁰⁰
» namnsäkerhet	920,847 ²²
Köpta vaxlar	497,162 ⁴⁴
» obligationer, räntebärande	164,610 ⁰⁰
Å krediträkningen utestående	770,139 ³⁸
Fordringar å löpande räkning med banker ..	465,927 ⁸⁸
Utestående räntor	58,824 ⁹⁶
Saldo af diverse räkningar	298,210 ³²
	4,587,875 ³⁸ .
<i>Skulder.</i>	
Bankens grundfond	1,000,000 ⁰⁰
Å upp- och afskrifningar	217,850 ²⁵
Å depositionsräkning	2,137,163 ⁶⁸
Utelöpande egna banksedlar	531,990 ⁰⁰
» postremissräkningar	168,860 ³¹
Upptagna lån	30,000 ⁰⁰
Vexlingsförskott från riksbanken	238,000 ⁰⁰
Å löpande räkning med banker	198 ⁹⁶
Ogulda räntor	44,569 ⁴⁰
Reservfond	110,000 ⁰⁰
Saldo i 1879 års vinst- och förlustkonto ..	20,000 ⁰⁰
1880 års nettobehållning	89,242 ⁷⁸
	4,587,875 ³⁸ .

Af nettobehållningen hade samma år 8 procent blifvit ä aktiekapitalet utdelade med 80,000 kronor och 9,242 kronor 78 öre afsatts till vinst- och förlustkontot, som derigenom vid årets slut uppgått till 29,242 kronor 78 öre.

Enligt hvad det vill synas af omförmälda, på sista årets revisionsberättelse grundade uppgift, har sistnämnda bank i vidsträcktaste mån och måhända i högre grad, än som varit med en sund och för orten fördelaktig affärsrörelse förenligt, lemnat

lån mot namnsäkerhet. Lättheten att mot så beskaffad säkerhet i banken erhålla penningar har indragit icke minst länets allmoges i skadlig skuldsättning. Följden häraf har varit att, då de sista dåliga åren för landtmannen vållat oförmåga att fullgöra sina betalningsförbindelser, en massa konkurser och andra tvångsförsäljningar, mest ibland allmogen, inträffat. För sina fordringar bevarande har enskilda banken därför blifvit nödsakad att inköpa en mängd större och mindre egendomar; och innehade banken vid 1880 års slut tre sådane, hvilka, inköpta för 200,000 kronor, innehade ett bevillningstaxeringsvärde af af 200,300 kronor.

Riksbankens afdelningskontor i Visby, som inrättades år 1851, har äfven under denna period fortsatt sin verksamhet. Vid 1880 års slut uppgick riksbankens kapitalförsträckning till 950,000 kronor, inlåningen från enskilda till 47,852 kronor samt fordran hos låntagare dels å kreditiv till 170,960 kronor och dels på andra försträckningar till 697,403 kronor 4 öre. Å samma tid egde afdelningskontoret förfallna och på lagsökning eller konkurs beroende fordringar till belopp af 23,589 kronor 43 öre; och utgjorde 1880 års nettovinst 36,103 kronor 61 öre.

Af hvad här ofvan är vordet utredt hafva från bankinrättningar, sällskap och allmänna kassor varit vid 1880 års slut utlånade:

Från sparbankerna inom länet	1,210,021.45
» hypoteksföreningen	5,810,460.00
» Gotlands enskilda bank	2,798,892.51
» riksbankens afdelningskontor	868,363.04
hvertill komma kommunallån, omkring	1,000,000.00
samt andra lån, upptagna i länets milda stiftelser, magasin och andra allmänna inrättningar och sällskap till belopp af omkring	400,000.00
Summa	12,087,737.00,

Riksbankens afdelningskontor. Aktiebolag.

för hvilken skuldsomma befolkningen inom Gotland alltså antagligen häftar, oberäknadt de skulder, den kan ega till enskilda.

Å Gotland finnas följande *aktiebolag*, grundade å 1848 års aktielag, nemligen:

Stad-fästadt år.	Bolagens namn.	Styrelsens säte.	Aktiekapital.		Utdelning i %.		
			Tecknadt.	Inbetaldt.	1878.	1879.	1880.
1866	Herta salteriaktiebolag	Visby	Kronor. 14,700	Kronor. 7,565	—	—	—
1871	Visby tändsticksfabriksaktiebolag	»	93,000	93,000	—	—	—
1872	Visby badhusaktiebolag	»	10,000	10,000	—	10	5
1874	Slite skeppsrederiaktiebolag ¹⁾	Slite	264,000	264,000	—	—	—
1876	Gotlands jernvägsaktiebolag	Visby	657,400	652,120	—	—	—
»	Ångfartygsbolaget Södra Gotland	Klinterhamn	110,000	110,000	8	7	10
»	Visby spritvaruförsäljningsaktiebolag						
»	»D. B. W.» paviļjongsaktiebolag	»	17,125	17,125	—	—	—
1877	Gotlands tryckeriaktiebolag	»	33,000	33,000	12	10	12
1880	Karlsö jagt- och djurskydds föreningsaktiebolag	»	5,000	4,000	—	—	—

¹⁾ Beslut om upplösning fattadt.

Visby landskansli den 30 december 1881.

RUD. HORN.

Johan Hambræus.

Johan Gardell.

Tab. No 1.

FOLKMÄNGDEN I GOTLANDS LÄN ÅREN 1876—1880.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
	Den 31 December enligt presterskapets uppgifter.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år.						Bevårings- manskap af alla 5 klass. enligt form 11. i Nåd. förord. d. 9 Febr. 1861.	Enligt årets mönster- rullor ap- proberade bevarings- pligtige.
				Hela folkmängden af			Deraf frie från mantals- penningar.				
	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.		
Å landsbygden år 1876	23,059	24,873	47,932	22,928	24,936	47,864	10,146	11,544	21,690	—	—
" " 1877	23,174	24,947	48,121	22,930	24,937	47,867	10,048	11,475	21,523	—	—
" " 1878	23,152	24,865	48,017	22,942	24,878	47,820	9,897	11,310	21,207	—	—
" " 1879	23,272	24,947	48,219	22,999	24,957	47,956	9,799	11,268	21,067	—	—
" " 1880	22,900	24,846	47,746	22,908	24,879	47,787	9,834	11,223	21,057	—	—
I Visby stad år 1876	2,923	3,676	6,599	2,971	3,726	6,697	1,490	1,571	3,061	—	—
" " 1877	3,060	3,783	6,843	3,127	3,830	6,957	1,566	1,610	3,176	—	—
" " 1878	3,143	3,851	6,994	3,164	3,845	7,009	1,495	1,538	3,033	—	—
" " 1879	3,137	3,925	7,062	3,110	3,891	7,001	1,528	1,641	3,169	—	—
" " 1880	3,049	3,873	6,922	3,001	3,839	6,840	1,490	1,620	3,110	—	—
I hela länet år 1876	25,982	28,549	54,531	25,899	28,662	54,561	11,636	13,115	24,751	—	—
" " 1877	26,234	28,730	54,964	26,057	28,767	54,824	11,614	13,085	24,699	—	—
" " 1878	26,295	28,716	55,011	26,106	28,723	54,829	11,392	12,848	24,240	—	—
" " 1879	26,400	28,872	55,281	26,109	28,848	54,957	11,327	12,909	24,236	—	—
" " 1880	25,949	28,719	54,668	25,909	28,718	54,627	11,324	12,843	24,167	—	—

Tab. N:o 2.

ALLMÄNNA VÄGAR OCH SKJUTSNING I GOTLANDS LÄN ÅREN 1876—1880.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	
Särskilda slag af vägar.	Längd af hvarje vägslag vid 1880 års slut.	deraf under åren 1876—1880		Kostnad för under åren 1876—1880				Längd af indelade medskjutsanstalter försedda vägar vid 1880 års slut.	Skjutsanstalter (vid 1880 års slut)			
		fulländade och afsy- nade nya vägar.	omlagda eller betydligt för- bättrade väg- sträckor.	fulländade nya vägar.		omlagda eller betyd- ligt förbättrade väg- sträckor.			med entreprenad.		utan entrepre- nad.	
				Af stats- medel.	Af lands- tings el- ler kom- muners medel.	Af stats- medel.	Af lands- tings el- ler kom- muners medel.		Gästgif- verier.	Skjuts- stationer.		
	Mil.	Mil.	Mil.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Mil.	Antal.	Antal.	Antal.	
Å landsbygden:												
allmänna landsvägar	48.2	—	—	—	—	—	—	48.2	2	1	31	
häradsvägar	57.5	—	—	—	—	—	—	39.5	—	—	—	
sockenvägar.....	16.7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
I Visby stad	1.5	—	—	—	—	—	—	1.5	1	—	—	
Summa	123.9	—	—	—	—	—	—	89.2	3	1	31	
Skjutslegan per mil utgick vid 1880 års slut med:												
1.60 kronor	hvilket är <i>maximilega</i> , med entreprenadbidrag.....		vid									
	hvilket är » utan »		»									
1.20 »	hvilket är <i>under maximilega</i>		»									
	Summa skjutsanstalter									3	1	31
								Kungs- och krono- skjuts.				
Antal utgångna hästar under år 1876	vid							217	1) 886	—	917	
» » » 1877	»							234	1) 812	—	969	
» » » 1878	»							293	1,440	—	795	
» » » 1879	»							174	1,125	—	618	
» » » 1880	»							—	778	29	551	
	Summa hästar							918	1) 5,041	29	3,850	

Anm. 1) För åren 1876 och 1877 har, enligt magistratens i Visby anmälan, upplysning om utgångna hästar vid stadens gästgivaregård icke kunnat lemnas.

Tab. No 3.

HEMMAN OCH JORDLÄGENHETER SAMT STADSJORDAR M. M. I GOTLANDS LÄN ÅR 1880.

1. Hemman och jordlägenheter af olika slag, efter olika natur.	2. Hemman.			3. A n t a l					10. Taxerings- värdet. Kronor.
	4. Mantal		5. Bruk- nings- delar.	6. nybyggen.	7. jordtorp.	8. ryttare-, soldat- och båtsmans- torp.	9. back- stugor.	10. andra lä- genheter.	
	11. oförmed- lade.	12. nuvarande.							
I. Landsbygden.									
A. Kronoegendomar.									
1) Under allmän disposition.									
a) Kungs- och kungsladgårdar samt säterier.....	2875	2875	2	—	6	—	—	2	58,400
b) Boställen	59218	57051	109	—	25	—	—	94	1,747,600
c) Hemman	6750	4875	9	—	—	—	—	—	100,000
d) Nybyggen	—	—	—	—	—	—	—	—	—
e) Jordlägenheter	—	—	—	—	—	—	—	33	271,200
f) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	—	—
g) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	9	247,500
2) Under enskild disposition.									
a) Säterier	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Hemman	0418	0418	5	—	—	—	—	—	12,200
c) Nybyggen	—	—	—	—	—	—	—	—	—
d) Jordlägenheter	—	—	—	—	—	—	—	3	4,500
e) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	—	—
f) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—
B. Skatteegendomar.									
a) Boställen	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Säterier	—	—	—	—	—	—	—	—	—
c) Hemman	1,150,906	1,033,281	6,415	—	123	260	—	3,166	34,982,200
d) Jordlägenheter	—	—	—	—	—	—	—	80	125,300
e) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	1	200
f) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	239	531,100
C. Frälseegendomar.									
a) Boställen	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Säterier och ladugårdar	—	—	—	—	—	—	—	—	—
c) Rå- och rörs- (insockne) hemman	—	—	—	—	—	—	—	—	—
d) Hemman (utsockne)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
e) Jordlägenheter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
f) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	1	300
g) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	1,220,167	1,098,000	6,540	—	154	260	—	3,625	38,080,500
II. Städerna.									
Visby..... stad	Hela antalet nybyggda bo- ningshus 1876—1880. 11	—	—	—	Tomter		Lägenheter.	Taxeringsvärdet	
					bebyggda.	obe- byggda.		af hus och tomter.	af jordar.
	11	—	—	—	904	41	52	4,979,500	530,500

Tab. N:o 4.

BRANDFÖRSÄKRINGS-INRÄTTNINGARNES VERKSAMHET I GOTLANDS LÄN ÅREN 1876—1880.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.					10.		11.	
								Utdebiteringsgrund. Utdebiterade öre för hvarje 100 kr. ansvarighetsbelopp.					Eldsvådor för hvilka under 1876—1880 utbetalts ersättning			
Inrättningens namn och verksamhetsområde.	År då verksamheten börjat.	Influtna försäkringsafgifter (eller utdebiterade belopp). 1876—1880.	Öfriga inkomster. 1876—1880.	Utbetalda brandskadeersättningar. 1876—1880.	Öfriga utgifter. 1876—1880.	Befintliga fonder eller tillgångar. 31 12 1880.	Försäkringsbelopp. 31 12 1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	för endast fast eller endast lös egendom.	för både fast och lös egendom.	Anmärkingar.	
								Öre.	Öre.	Öre.	Öre.	Öre.	Antal.	Antal.		
1. Gotlands norra härads brandstods-förening, hvars verksamhetsområde är Gotlands norra härad med Visby norra landsförsamling samt Vesterhejde socken inom Gotlands södra härad.	Fast egendom Lös egendom	1828	Kr. 54,500	Kr. 108	Kr. 49,726	Kr. 4,137	Kr. 1,530	Kr. 17,670,544	Öre.	Öre.	Öre.	Öre.	Öre.	Antal.	Antal.	1)
									8	10	2	11	2	22	14	
2. Gotlands södra härads brandstods-förening, hvars verksamhetsområde är hela häradet samt Visby södra landsförsamling.	Fast egendom Lös egendom	1835	Kr. 29,702	—	Kr. 25,423	Kr. 3,294	Kr. 984	Kr. 20,361,824	Öre.	Öre.	Öre.	Öre.	Öre.	Antal.	Antal.	2)
									4	1	4	4	2	—	56	

Anm. 1) Uppgifter i kolumnerna 3—8 kunna icke meddelas särskildt för fast och särskildt för lös egendom. Räkenskapsår är kalenderår. Inga reassuranter hafva gjorts. — 2) Sedan föreningens början hafva byggnader och lösegendom till en totalsumma varit sammanförda. Räkenskapsår är kalenderår. Inga reassuranter gjorda.

Tab. N:o 5.

FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER, SJUKKASSOR OCH DERMED JEMFÖRLIGA INRÄTTNINGAR I GOTLANDS LÄN ÅR 1880.

1.	2.	3.	4.	5.		7.	8.	9.	
				Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1880 till antal personer.				af nedanstående hela belopp. Kronor.
1. H. K. H. Hertigen af Gotland Oscar Carl Augusts stipendiefond.	Uppmuntran för flitige och välartade lärjungar vid Visby allmänna läroverk.	Hans Maj:t Konung Oscar II.	1879 ²¹ / ₅	1	200	4,132	Allmänna läroverkets i Visby rektor.	Anmärkn.	
2. Casströmska stipendiefonden.	D:o d:o.	Enkefru Gustafva Casström.	1865 ¹⁹ / ₈	1	50	1,000	Rektor.		
3. Läroverksföreningens stipendiefond.	D:o d:o.	Lärjungar vid allmänna läroverket i Visby.	1868 ⁶ / ₆	1	50	1,133 ⁸¹	Rektor.		
4. Sundbergska stipendiefonden.	D:o d:o.	Lektorn vid Visby allmänna läroverk Arvid Sundberg.	1872 ²² / ₁₀	1	50	1,000	Rektor.		
5. Biskop Anjous stipendiefond.	D:o d:o.	Biskopen m. m. doktor L. A. Anjou.	1879 ¹ / ₂	1	50	659 ⁵⁰	Rektor.		1)
6. Gotlands sjukhem.	Att till vård emottaga af obotlig eller långvarig sjukdom lidande personer.	H. K. H. Prinsessan Eugenie.	1869 ¹⁴ / ₉	—	—	—	Utsedd styrelse.		2)
7. Visby fruntimmers-skydds-förening.	Att tillhanda hålla mindre bemedlade kvinnor arbete för lindrande af nöd samt förekommande af lättja och tiggeri.	H. K. H. Prinsessan Eugenie.	1863	—	—	21,847 ⁷¹	Utsedd styrelse.		3)
8. Laurinska fonden.	Understöd åt behöfvande personer, boende i Visby strandrotens 1:a kvarter.	F. d. kaptenen Georg Filip Laurin.	1864 ¹² / ₈	1	14 ⁶⁰	500	Visby stads fattigvårdsstyrelse.		
9. Lallérska fonden.	Utdelning af ved till fattiga personer.	F. d. förste landtmätaren Arvid Johan Lallér.	1862 ¹³ / ₈	61	83 ⁵⁴	1,500	Visby stads fattigvårdsstyrelse.		
10. Sjukhjelps- o. begravnings-föreningen nr 2 i Visby.	Understöd åt delegare vid sjukdom eller dödsfall.	Sadelmakaren L. E. Schöldström.	—	44	902 ¹⁶	—	Styrelse.		4)

11. Fruntimmers-samfundet i Visby.	Undervisning i qvinnostöjd.	Åtskilliga fruntimmer i Visby.	1823	—	—	—	Direktion.	7)
12. Sedlighetsförbundets hushållsskola.	Undervisning för qvinnor uti vanliga hushållsgörömmål.	Åtskilliga damer i Visby.	1879	—	—	—	Direktion.	8)
13. Vestbergiska donationsfonden.	Understöd med 75 kr. åt hvardera af så många äldre qvinnor af ståndspersonsklassen, som inkomsterna medgifva.	Enkan Karin Vestberg.	1865 ²⁶ / ₁	8	600	10,034 ⁰¹	Biskopen och kyrkorådet i Visby.	9)
14. Understödsförbundet nr 2 i Visby.	Understöd vid inträffande sjukdoms- eller olycksfall till ledamöter, ävensom vid dödsfall.	Diverse personer.	1877 ¹⁰ / ₁₀	16	570	177 ⁵⁶	Styrelse.	10)
15. »H. V.» (hjelpsamma väner).	Sjuk- och begravningshjelp.	Diverse personer.	1877 ¹⁰ / ₉	16	967	203 ³⁴	Styrelse.	11)
16. Köpmansgillet pensionsinrättning.	Bereda ledamöter samt deras enkors och barns pension.	Köpmän på Gotland.	1849 ¹ / ₁	58	5,700	106,000	Direktion.	12)
17. Gazelianska donationsfonden.	Understöd till behöfvande enkors och barn efter köpmän.	Handlanden Christoffer Gazelius.	1821 ¹² / ₁₂	10	180	3,000	Köpmansgillet direktion.	13)
18. Klingvalliska donationsfonden.	Samma ändamål.	Köpmanskan Sofia Klingvall.	1865 ⁹ / ₁₀	3	60	1,000	Köpmansgillet direktion.	14)
19. Fabriks- och handverksidkares i Visby pensionsinrättning.	Bereda pensioner åt ålderstigna fabriks- och handverksidkare jemte enkors och barn efter dem.	Bryggaren A. L. Vedin och 38 fabriks- och handverksidkare.	1861 ² / ₁	22	572 ⁹⁷	20,230 ²⁰	Styrelse.	15)
20. Lindegrenska donationsfonden.	Understöd åt behöfvande handverkare samt enkors och barn i Visby.	Kammakaren Alex. Lindgren och hustru.	1864 ³¹ / ₁₂	15	180	3,000	Fabriks- och handverksföreningens styrelse.	16)
21. Sjömanshuskassan.	Understöd åt fattige och sjuke sjömän samt deras enkors och barn.	Okänd.	Okändt	128	858 ⁵⁰	36,928 ⁴¹	Sjömanshusdirektionen.	17)
22. Hushållssällskapets slöjdskolas i Visby premiefond.	Utdelning af premier åt flitiga och skickliga lärjungar i slöjd- och arbetsskolan.	Visby spritvaruförsäljningsaktiebolag.	1875 ¹⁷ / ₃	12	50	1,000	Hushållningssällskapet.	18)
23. Allmänna sjukhjelps- och begravningskassan.	Understöd åt medlem, som är af sjukdom eller olycks-händelse urständsat sköta sitt kall, samt för ledamot lemna begravningshjelp.	Handverks-gillet.	1869 ¹⁸ / ₂	48	1,414	2,924 ⁹⁴	Direktion.	19)
24. Skepparegillet i Visby.	Pensionering af skeppare, deras enkors och barn.	Skeppare och borgare i Visby.	1682 ⁶ / ₃	71	461	23,924	Skepparegillet i Visby.	20)
25. Dubbeska donationsfonden.	Pensionering af ålderstigna fattiga skeppare och deras enkors och barn.	Handlanden Joh. Dubbe.	1833 ¹⁴ / ₇	18	990	16,666 ⁶⁷	Skepparegillet i Visby.	21)
26. Bethesdaföreningen i Visby.	Bereda sjuk- och begravningshjelp åt sina ledamöter.	Diverse personer.	1878 ¹⁶ / ₂	—	1,657 ⁵⁰	381 ¹⁹	Styrelse.	22)
27. Visby arbetareförenings sjuk- och begravningskassa.	Bereda sjuk- och begravningshjelp åt delegare med 7 ⁵⁰ i veckan under högst 13 veckor om året och 50 kr. i begravningshjelp.	Visby arbetareförening.	1876 ²⁷ / ₂	13	610	—	Styrelse.	23)
28. Bahrtska donationsfonden inom Barlingbo socken.	Bereda 2 fattiga välfredade qvinnor understöd 4 kr. å julafton.	Enkefru Elise Bahrt.	1851 ²⁶ / ₁₁	2	8	204	Ordföranden i Barlingbo kommunalnämnd.	24)
29. Kolmodinska donationsfonden inom Hejnums socken.	Understöd till redbara och arbetsamma fattiga, som ej åtnjuta full fattigförsörjning.	Hemmansegaren Carl Kolmodin och hans hustru.	1873 ³¹ / ₁₂	3	25	416	Kyrkoherden och kyrkovårdarne i Hejnum.	25)
30. Melinska skolstiftelsen i Barlingbo.	Bereda fri undervisning åt barn inom Barlingbo och Ekeby församlingars folkskola.	Landbrukaren Lars Melin.	1828 ¹⁰ / ₄	—	—	318 ⁵⁵	Skolrådet.	26)
31. Rayalinska stiftelsen i Roma.	Bereda aflöning åt församlingens skollärare.	Landshöfdingen v. Rayalin.	1812	—	—	—	Socknens magasinstyrelse.	27)
32. Holmbergska donationsfonden i Follingbo socken.	Lindring af socknens fattigvård.	Grosshandlanden Jac. Niklas Holmberg.	1877 ²⁷ / ₁	—	—	10,000	Fattigvårdsstyrelsen.	28)
33. Herlitzska donationsfonden i Klinte socken.	Upprätthållande af en högre folkskola i Klintehamn.	V. konsuln C. V. Herlitz.	1860 ¹² / ₁₂	—	401 ⁸⁴	7,130 ⁵¹	Pastor och skolråd.	29)
34. Hejdenbergska donationsfonden i Klinte socken.	Inköp af böcker åt fattiga skolbarn inom socknen.	Husbonden Hejdenberg.	1873 ¹ / ₆	7	11 ⁵⁰	133 ³⁵	Skolrådet.	30)
35. Asplundska donationsfonden i Vesterhejde socken.	Fattiga skolbarns bespisning.	Majoren A. Asplund.	1867	10	72	1,200	Socknens kommunalstyrelse.	31)
36. H. K. H. Prinsessan Eugenie skydds-förening i Vesterhejde socken.	Beredande af understöd åt fattige inom socknen.	H. K. H. Prinsessan Eugenie.	1876	5	—	—	H. K. H. Prinsessan Eugenie.	32)
37. H. K. H. Prinsessan Eugenie barnhem i Vesterhejde.	Uppfostran och undervisning åt mindre, fattiga barn.	H. K. H. Prinsessan Eugenie.	1865	—	—	—	H. K. H. Prinsessan Eugenie.	33)
38. H. K. H. Prinsessan Eugenie understödsförening för fiskare vid Busla och Yagne fisklägen.	Understöd åt enkors efter fiskare.	H. K. H. Prinsessan Eugenie.	1878	—	—	686 ⁷⁵	Kontraktsposten A. J. lyth.	34)
39. Olssonska donationsfonden i Vestergarns socken.	Beklädnad åt 4 skolbarn af fattiga föräldrar.	Skraddaren Anders Olsson i Vestergarn.	1839 ¹¹ / ₂	4	36 ⁶²	610 ²⁸	Kyrkorådet i Vestergarn.	35)
40. Gazelianska donationen i Färö socken.	Bidrag till lärarens aflöning vid en af donatorn nara Färö kyrka uppbyggd skola.	Handlanden Christoffer Gazelius.	1821 ¹¹ / ₁₁	1	300	5,000	Drätselkammaren i Visby.	36)
41. Christoffer Gazeli skolfond i Tingstäde socken.	Bidrag till aflöning af skolläraren i socknen.	Christoffer Gazelius.	1824 ¹² / ₁	1	300	5,000	Skolrådet i Tingstäde.	37)
42. Färö pensionsinrättning.	Pensionering af delegare vid 55 års ålder.	Färö kommunalstamma.	1879 ³⁰ / ₁₂	—	—	757 ⁵⁰	Bunge sparbank.	38)
43. Understödsfonden för fattiga skolbarn i Färö socken.	Bereda bda och kläder åt fattiga skolbarn.	Medlemmar inom Färö kommun.	—	—	—	714	Bunge sparbank.	39)
44. Sjöbergiska donation-fonden i Gotheus socken.	Bereda understöd, som utdelas årligen a Carlsdagen, till beklädnad åt fattiga skolbarn, hvilkas föräldrar tillhöra arbet-klassen.	Kapteenen Carl Sjöberg.	1851 ² / ₁₂	8	39	650	Församlingens pastor och skolrad.	40)

Tab. No 5. (Forts.). FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1880		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1880. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
				till antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.			
45. Öfverstelöjtn. von Baumgartens biblioteksfond i Roma.	Inköp af lämpliga böcker för sockenbibliotek och, om all räntan dertill ej åtgår, till fattiga skolbarus beklädnad.	Öfverstelöjtnanten v. Baumgarten.	—	—	—	500	Kommunalförvaltningen.	
46. Gardellska donationsfonden i Othems socken.	Till understöd åt fattiga.	P. Gardell, Långome.	—	—	—	1,500	Fattigvårdsstyrelsen.	
47. Donation (utan namn) i Helvig.	Understöd åt sådana fattiga, som inom kommunen ej åtnjuta fattigvård.	Okänd.	—	—	—	250	Fattigvården.	
48. Konung Carl Johans fond.	Understöd till något för Visby eller Gotlands län allmänt nyttigt ändamål.	Samhällsmedlemmar.	1843 ^{1/2}	—	152	3,301 ⁶¹	Landshöfding, biskop och stadens borgmästare.	26)
49. Föreningen Gotlands fornvänner (Gotlands fornsal).	Att samla och bevara för Gotlands kulturutveckling upplysande fornsaker.	Samhällsmedlemmar på Gotland.	1874 ^{10/10}	—	—	7,336 ⁶⁶	Styrelse.	27)

A n m ä r k n i n g a r .

1) Intill dess kapitalet uppnått 1,000 kr. lemna stiftaren årligen 50 kr. till utdelning. — 2) Se vidare texten pag. 26. — 3) Se vidare texten pag. 27. — 4) Inkomsterna utgöras af inträdesafgift 2 kr. för delegarne och i öfrigt delegarnes sammanskott. — 5) Se vidare texten pag. 24. — 6) Se vidare texten pag. 25. — 7) Förbundet består af 100 delegare. Delaktighet deri beroende af ledamöternas inbetalningar 1 kr. i kvartalet och 1 kr. vid hvarje dödsfall. — 8) D:o d:o, dock att antalet ledamöter icke är inkränkt. — 9) Pensionen för närvarande 100 kr. till man vid fyllda 60 år och lika för enka med barn. Ledamot erlägger inträdesafgift och 20 kr. årsafgift i 20 år eller ock på en gång 220 kr. — 10) Delaktighet vinnes af hvarje välfredad fabriks- och handverksiddkare på Gotland mot inträdesafgift 100 kr. — 11) Vid sammanträde i december bestämmes utdelningen af samtliga ledamöter i fabriks- och handverksföreningen. — 12) Premierna bestämmas och utdelas af skolstyrelsen. — 13) Inträdesafgift för medlem 4 kr. samt skyldighet för

hvarje medlem att vid dödsfall lemna 75 öre såsom bidrag till begravningshjälp. — 14) Utdelning sker i förhållande till gjorda årsafgifter, som numera äro 10 kr. årligen. — 15) Grundadt på testamente, i enlighet hvarmed utdelning eger rum. — 16) Ledamot betalar inträdesafgift med 1:5 och 2 kr. årligen. — 17) Delegare betalar årsafgift 2 kr. och dessutom begravningshjälp 50 öre. I öfrigt uttaxering efter behof. — 18) Se vidare texten pag. 27. — 19) Se vidare texten pag. 28. — 20) Testamentets föreskrifter hafva ännu ej hunnit tillämpas. — 21) Fondens storlek ej känd. — 22) D:o d:o; se vidare texten pag. 25. — 23) Utdelning sker enl. H. K. H:s bestämmelse. — 24) Pensioner få ej utdelas förr än fonden uppgått till 3,000 kr. Fonden bildas genom kollekt vid bröllop och barndop, genom årsafgift 20 öre och räntor m. m. — 25) Bidrag få ej utdelas förr än fonden uppgått till 1,500 kr. Fonden har tillkommit genom frivilliga gåfvor. — 26) Se vidare texten pag. 28. — 27) Se vidare texten pag. 28.